het land van aalst

Tijdschrift van de geschiedkundige vereniging
HET LAND VAN AALST

JAARGANG XXXIII - 1981 - NUMMER 4 - 5

EEN JAAR GRATIS VERZEKERING voor de leden van V.T.B. — V.A.B., Davidsfonds, Willemfonds, Vermeylenfonds, V.O.S., A.N.Z. en B.G.J.G. bij het afsluiten van een tienjarige polis in één van de takken :

— **Brand**
— **Burgerlijke verantwoordelijkheid gezin**
— **Persoonlijke verzekering**
— **Persoonlijke verzekering inzittenden auto**

Vraag inlichtingen aan onze bemiddelaars of rechtstreeks aan

N.V. DE NOORDSTAR en BOERHAVE

Groot - Brittaniëlaan 121
9000 GENT — Tel. 091/25.75.15

die de zaak aan de bemiddelaar van uw keuze zal overmaken

DE BENDE VAN JAN DE LICHTE

1. INLEIDING:

Met de geschiedenis van de baanstroperij in Vlaanderen zouden tientallen volumes kunnen gevuld worden. Baanstropers, benden: het zijn begrippen, die niet ophouden te spreken tot de verbeelding van de massa. Zowel volwassenen als kinderen ontkomen niet aan de sfeer van de volksromans en andere bendeverhalen. Ze dwepen met die onderwerpen en later zullen ze zich, met een tikje weemoed, de gezellige "griezeluurtjes" herinneren, die ze besteed hebben aan het lezen van de opwindende avonturen van Cartouche, Fra Diavolo, Kapitein Mandrin, Bakelandt, Jan De Lichte, en noem maar op.

Het bendewezen heeft steeds een grotere uitbreiding gekend in tijden van oorlog en vreemde bezetting. Dit verschijnsel is gemakkelijk te verklaren omdat het pauperisme dan weliger bloeide en de miserie, de uitbuiting, de uitingen van brutale geweldinstincten troeven werden voor het rapalje, de duistere individu's van de zelfkant der maatschappij. (1)

Opereerden sommigen op eigen houtje, anderen groepeerden zich in benden, aangevoerd door een chef, wiens kracht, behendigheid of moordzin aller eerbied afdwongen.

De overlevering hulde de exploten van dergelijke benden voldoende in de romantiek om hun tragische beruchtheid op te voeren tot roem. In sommige omstandigheden metamorfiseerde een schurk zich dan wel tot een held. De werkelijkheid was helemaal anders. In wezen bleken de bendeleden niets dan brutale vlegels, die in de uitgestrekte bossen oude schuilplaatsen vonden, waar zij 's nachts uit te voorschijn kwamen om het de eerzame mensen lastig te maken. Ook het heersende bijgeloof droeg er toe bij om de mensen schrik aan te jagen voor de bandieten. Zo was men er vast van overtuigd dat bijvoorbeeld de Bokkerijders heulden met heksen en tovenaars, die hun de kracht gaven om op gevleugelde bokken door het luchtruim te rijden. (2) Het ligt voor de hand dat de verhalen, opgedist als 's avonds familie en gebuur verenigd zaten rond het haardvuur, sterk werden gekruid. Aldus stelden ze de booswichten in een onwezenlijke en vaak schromelijk verdraaide

(1) J. VERSTAPPEN. - G. SIMONS. *Roversbenden in Vlaanderen,* p. 9.
(2) J. VERSTAPPEN. - G. SIMONS. o.c., p. 10.

dimensie. Het droeg er toe bij om het bendewezen populair te maken, maar dan in de slechtste zin der betekenis.

Iedereen die aan volkskundige opzoekingen doet wordt in zijn gebied gekonfronteerd met een dievenbende. Voor de streek Aalst-Geraardsbergen-Oudenaarde is dit de bende van Jan De Lichte, die wel als één der voornaamste bendeleiders uit de 18e eeuw kan beschouwd worden en wiens gedachtenis ondanks wereldoorlogen en andere sensationele gebeurtenissen steeds niet uitgeroeid is. Het voortleven van Jan De Lichte en zijn medeplichtigen spruit zeker niet voort uit sympathiegevoelens, die de bevolking voor deze misdadigers zou koesteren. Integendeel, het is soms alsof de schrik die de achttiende-eeuwse voorouders voor deze dieven kenden nog blijft voortleven.

Zo heeft men de mannen van Velzeke wel eens de bijnaam van "Moordenaars" gegeven, omdat ze nog al veel met het mes in de zak liepen en er bij twist en krakeel gebruik van maakten. Meer Vlaamse dorpen zijn in hetzelfde geval; of zouden degene, welke Velzeke omringen, er totaal vrij van zijn? Mogelijk ook werd de bevolking hier met de naam van "moordenaars" bestempeld omdat Jan De Lichte in 1723 te Velzeke geboren werd. (3)

Jan De Lichte en zijn medeplichtigen waren nochtans ook slachtoffers van hun tijd. Toen de Franse legers in 1744 de Zuidelijke Nederlanden binnenvielen, brak een tijd van plunderingen, moord en doodslag, kortom van totale chaos aan. Al vlug vormden zich roversbenden, die het voorbeeld van de plunderende Franse bezetter navolgden.

Daarbij mogen we niet vergeten dat reeds voordien de vreemdelingen en landlopers een ware plaag vormden in de Zuidelijke Nederlanden. De Raad van Vlaanderen moest dan ook herhaaldelijk maatregelen treffen om de veiligheid van de inwoners, zowel in de stad als op het platteland te verzekeren. In die ordonnanties werd de onmiddellijke uitwijzing bevolen, werden patrouilles gevormd tegen benden dieven, en mochten de herbergiers geen landlopers meer logeren. (4)

(3) F. DE POTTER. - J. BROECKAERT. *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen,* 5e reeks, Arrondissement Aalst, dl V: *Velzeke-Ruddershove,* p. 13.

(4) *Placcaetboek van Vlaanderen,* dl. IV, p. 619-631.

HOOFDSTUK I.

DE POLITIEKE, SOCIALE EN ECONOMISCHE TOESTAND IN DE TIJD EN DE STREEK VAN JAN DE DE LICHTE.

§ 1. De Europese allianties.

Na de Spaanse Successie-oorlog komen de Zuidelijke Nederlanden, door de Vrede van Utrecht (13 april 1713), onder het bewind van de Oostenrijkse Habsburgers (5). Na deze oorlog kan Europa een tijdje herademen en genieten van de vrede. Hier komt nochtans een einde aan, wanneer keizer Karel VI in 1740 sterft. Hij wordt opgevolgd door zijn dochter Maria-Theresia (1740-1780). Deze opvolging wordt betwist door Frankrijk, dat steun vindt bij Pruisen, Spanje en Beieren. Maria-Theresia vindt hulp bij Engeland en bij de Verenigde Provinciën (6).

De strijd barst los wanneer Pruisen in december 1740 Silezië bezet, dat eigendom van de Habsburgers is. Maria-Theresia wil haar gebied terugwinnen, en meteen staan de allianties tegenover elkaar in een strijd, die 8 jaar lang Europa zal teisteren. Op 18 oktober 1748 wordt de oorlog beëindigd door de Vrede van Aken (7). Ondertussen zullen de Zuidelijke Nederlanden eens te meer het "slagveld van Europa" geweest zijn.

§ 2. De gevolgen van de Oostenrijkse Successie-oorlog voor de Zuidelijke Nederlanden.

a. Politiek.

Door het Barrière-tractaat van november 1715 kwamen de Zuidelijke Nederlanden definitief onder de souvereiniteit van de Oostenrijkse Habsburgers. Op hun grondgebied zou een leger van 30 à 35.000 man gestationneerd worden, waarvan twee vijfden uit Hollandse troepen zouden bestaan. Dit leger zou in garnizoenen gehouden worden in een reeks van plaatsen langs de Franse grens. (8)

Op 9 oktober 1725 doet aartshertogin Maria-Elisabeth haar intrede, als gouvernante van de Zuidelijke Nederlanden. Zij zou

(5) J. LEFEVRE. *De zuidelijke Nederlanden* 1700-1748 in: *A.G.N.*, dl VII, p. 175.

(6) J.A. VAN HOUTTE. *Geschiedenis van de nieuwe tijd.*, p. 111.

(7) T. SCHIEDER, F. WAGNIER e.a. *Handbuch der Europäischen Geschichte.* Dl. IV: *Europa im Zeitalter des Absolutismus und der Aufklärung.*, p. 43-45.

(8) J. LEFEVRE. *De Zuidelijke Nederlanden* (1700-1748), in: *A.G.N.*, dl. VII, p. 175.

dit blijven tot bij haar dood op 26 augustus 1741. Tijdens deze periode heerst er vrede in de Zuidelijke Nederlanden. België blijft zelfs neutraal tijdens de Poolse successie-oorlog (1733-1735) en wordt niet, zoals gewoonlijk, onder de voet gelopen. (9)

Hier komt een einde aan wanneer keizer Karel VI op 20 oktober 1740 sterft en opgevolgd wordt door zijn dochter, Maria-Theresia. De Oostenrijkse Successie-oorlog breekt uit. Daarbij sterft landvoogdes Maria-Elisabeth op 26 augustus 1741. (10) Graaf Harrach (11) en graaf von Königsegg, die haar vervangen, proberen een leger op de been te brengen. De Zuidelijke Nederlanden waren immers niet klaar voor de oorlog: er zijn te weinig soldaten en de versterkingen zijn totaal verwaarloosd. (12)

De Franse legers, onder bevel van Maurits van Saksen, waren in juni 1744 Vlaanderen binnengevallen en vorderden bliksemsnel. Op 11 mei 1745 worden de Engelsen verslagen te Fontenoy. Gent valt op 10 juli 1745, Brugge op 18 juli. Op 21 juli valt Oudenaarde, Dendermonde de twaalfde augustus, Oostende de drieëntwintigste en Nieuwpoort de vijfde september. Brussel wordt op 21 februari 1746 ingenomen. Op 11 juni 1746 valt ook Antwerpen en einde 1746 zijn heel de Oostenrijkse Nederlanden voor de eerste maal veroverd door de Fransen. (13) Tijdens de Franse bezetting worden de Zuidelijke Nederlanden bestuurd door de intendanten van Lodewijk XV. Landvoogd wordt Maurits van Saksen, met de intendant Moreau de Séchelles, lid van de Raad van State van Lodewijk XV, als zijn rechterhand. (14)

In april 1747 vallen de Fransen ook de Verenigde Provinciën binnen en op 16 september valt het oninneembare Bergen-op-Zoom. De Fransen belegerden al Maastricht, toen op 23 oktober 1748 de Vrede van Aken een einde maakte aan de oorlog, en de Franse legers zich terug trokken uit de Zuidelijke Nederlanden. Op 23 april 1749 keerde Karel van Lorreinen terug in Brussel. (15)

(9) H. PIRENNE. *Histoire de Belgique,* dl. V: *La fin du régme espagnol. Le régime autrichien. La révolution brabançonne et la révolution liégoise,* p. 204-208.

(10) J. LEFEVRE. *o.c.,* p. 189.

(11) Graaf Frederik August von Harrach (1696-1749) werd, na meerdere diplomatieke zendingen, hofmeester in het paleis van gouvernante Maria-Elisabeth (1680-1741) te Brussel. Na haar dood viel hem het bestuur der Nederlanden van 1741 tot 1743 te beurt. - P. LENDERS. *De politieke crisis in Vlaanderen omstreeks het midden der achttiende eeuw.,* p. 14.

(12) J. LEFEVRE. *o.c.,* p. 189.

(13) H. PIRENNE. *Histoire de Belgique,* dl. V, p. 224-226. J. DOMMISSE. *De republiek van 1747-1766,* in: *A.G.N.,* dl. VIII, p. 1-4.

(14) P. GEYL. *Geschiedenis van de Nederlandse stam,* dl. IV, p. 1101.

(15) h. PIRENNE. *o.c.,* p. 224-226. - J. DOMISSE. *o.c.,* p. 1-4.

b. Sociaal-ekonomisch:

Met het jaar 1700, begon voor de Zuidelijke Nederlanden tot 1713, een moeilijke overgangsperiode, en werd ook de economische repressie van het einde der zeventiende eeuw nog voortgezet, niet alleen door de grote schade van de Negenjarige (1688-1697) en de Spaanse Successieoorlog, maar ook door de nadelige toltarieven die door het Anjouaanse bewind, en de Engels-Hollandse Conferentie, ten nadele van ons land geheven werden. (16)

Bij het verdrag van Utrecht (1713) werd ons land aan Oostenrijk overgedragen, doch Karel VI werd er toe verplicht het Barrièretractaat te ondertekenen (1715), waarin o.a. die nadelige toltarieven behouden werden, zonder dat de Oostenrijkse regering er iets mocht aan veranderen. (17) Prins Eugenius van Savoye, de eerste Oostenrijkse gouverneur in de Nederlanden, was onmisbaar voor de oorlog tegen de Turken, en werd vervangen door de Markies van Prié. Diens pogingen, om in Den Haag enkele wijzigingen te verkrijgen, i.v.m. een mogelijke herstelling van onze economie, mislukten. De toltarieven bleven behouden tot het verdrag van Aken (1748). (18)

Maria-Elisabeth volgde de Markies van Prié op in 1724, maar ook onder haar bestuur werd niet veel aan de bestaande toestanden veranderd. Pas met de troonsbestijging van de energieke Maria-Theresia in 1740, zou een tijdperk van belangrijke hervormingen en heropbloei ingeluid worden. (19)

HOOFDSTUK II.

HIËRARCHIE EN LEIDING IN DE BENDE VAN JAN DE LICHTE.

De bende - zoals we ze kunnen reconstrueren uit de processen - bestond uit 192 man. Dit is een maximumcijfer, want het aantal bendeleden, zonder diegenen die slechts bij toeval met de bende in aanraking kwamen en wij dus als "toevallige medewerkers" beschouwen, bedroeg slechts 129 man. De echte "bende" zal waarschijnlijk nog een stuk kleiner geweest zijn, want het is bijna onmogelijk om van iedere veroordeelde precies te zeggen of hij al dan niet een bendelid was.

(16) M. HUISMAN. *La Belgique commerciale sous l'empereur Charles VI. La Compagnie d'Ostende.*, p. 38-39.
(17) ID. *o.c.*, p. 73.
(18) ID. *o.c.*, p. 96-98.
(19) J. LEFEVRE. *o.c.*, p. 184-187.

Moeilijker, om niet te zeggen onmogelijk, is het, te onderzoeken hoe die bende ontstaan is. Van enige recrutering is nergens sprake. Vermoedelijk kenden de bendeleden elkaar, werd er gepraat over een mogelijkheid om ergens in te breken, en werd die misdaad vervolgens ook begaan. De vorming van de bende zou dus het gevolg zijn van toevallige ontmoetingen tussen verschillende misdadigers. Het is echter hoogst onwaarschijnlijk dat bendeleden doelbewust aangeworven werden. Tot heden werd steeds aanvaard dat er een "bende" bestond. De bewijzen hiervoor zijn nochtans niet zo overtuigend. In de 138 dossiers met de verslagen van ondervragingen en confrontaties (20) is slechts acht maal sprake van een "bende".

Bavo Cardoen werd verdacht van medeplichtigheid aan de moord op een maréchaussée samen met "de bende". (21)

Albertine De Lichte verklaart dat zij niemand van "de bende" kent. (22) Jan De Lichte (zoon van Pieter De Lichte) had van een zekere Joos Krucke van Beerlegem horen zeggen dat Adriaan Vagenende lid was van een troep, "de bende" genoemd. (23)

Francies meulenaere beweerde ook geen leden van "de bende" te kennen. (24) Joos Moor had wel al horen spreken over "de bende", maar kon er niets meer over zeggen. (25)

Livine Sonneville werd er van beschuldigd lid te zijn van "de bende" en er als "pastoor" dienst gedaan te hebben, vermits zij haar zegen gaf over de huwelijken. (26)

Jean-Baptiste Van Den Bossche zou onderdak verschaft hebben aan leden van "de bende. (27)

Isabelle Van De Wiele kende "de bende" wel en noemde zelfs een aantal leden op (28): Marie Barber, Jacques Bauvury, Pieter de Koken (alias Pieter De Cock), Jan De Lichte, Pieter De Lichte, Jan De Moirselennes, Pieter De Moor, Lieven Faveel, Joos (van Nazareth), Jooskens Mie (alias Marie Hendricx), Vagenende, Gabriël Van Der Gucht, Jozef Van Haute, Jan Van Paemele, Etienne Wanaere, Simon Ysenbaert.

Anderzijds kunnen wij, juridisch gezien, wel van een bende

(20) R.A.G. *Land van Aalst,* nrs 1891-1896.
(21) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Bavo Cardon.
(22) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Albertine De Lichte.
(23) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Jan De Lichte.
(24) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Francies Meulenaere.
(25) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Josse Moor.
(26) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Livine Sonneville.
(27) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jean-Baptiste Van Den Bossche.
(28) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Isabelle Van De Wiele.

spreken, aangezien de meeste kernleden mekaar kenden en van elkanders misdaden op de hoogte waren. Meestal werden demisdaden ook in groep, dus in bende-vorming, uitgevoerd. De bende had een zeer elastische struktuur en van een bepaalde hiërarchie valt weinig te merken. De vaste kern van aktieve misdadigers zal wel het sterkst gestaan hebben, met onder zich de groep van helers en, tenslotte, helemaal onderaan de meelopers, verwanten, de minnaressen van de kernleden en hun kinderen.

Dat de kern-groep aan de top van de hiërarchie stond, was eigenlijk logisch: niet alleen bevatte zij de zwaarste gevallen en moesten de zwakkeren dan ook wel het hoofd voor hen buigen, maar ook hielden zij de anderen in leven. De helers konden immers, zonder diefstallen, niets op de zwarte markt brengen, en de vrouwen profiteerden mee van wat de diefstallen en overvallen van de man, met wie ze samenleefden, opbrachten.

"Om dieswille dat gij, Margarita Cobel, oudt 26 jaeren gebortig van Calcken, Lande van Dendermonde, u soo verre hebt begeven van met dieven ende schelmen te verkeeren ende den Lande te doorloopen, niet sonder achterdencken van met hun te hebben gestolen, ofte ten minsten van hunne gestolen goederen te hebben geprofiteert, ende een ondeugende leven te hebben geleeft, soo alles..." (29)

"Om dieswille dat gij, Anna Marie de Clerck, gebortig van Altert, Lande van Aelst, oudt ontrent de 23 jaeren u soo verre hebt begeven van nu eenige jaeren te loopen ende vagebonderen met Dieven, Schelmen ende Moordenaren, sonder te hebben eenige vaste woonplaetse ofte domicilie, niet sonder achterdencken van benevens Simon Ysenbaert (alhier om verscheyde dieften ende moorden geraebraekt, en met den welcken gij verkeert hebt) te hebben gestolen, ofte ten minsten van syne gestolen goederen te hebben geprofiteert..." (30)

"Om dieswille dat gij Joseph de Lichte, oudt 69 jaeren, gebortig van Hundelgem, ende gij Elisabeth de Schepper, oudt in de 70 jaeren, gebortig van Velsicke, syne huys-vrouwe, Ulieden soo verre hebt begeven van 't uwen huyse te laeten verkeeren vele dieven en schelmen, ende van hunne gestolen goederen te hebben geprofiteert..." (31)

"Om diewille dat gij Catharine de Vriese, oudt ontrent de 60 jaeren, gebortig van Bergen in Henhouw, u soo verre hebt begeven

(29) *Vonnissen, verleent binnen de Stadt Aelst,...*, p. 46.
(30) *Vonnissen, verleent...* p. 23.
(31) *Vonnissen, verleent...* p. 47.

van met Dieven ende Schelmen den Lande te doorloopen, niet sonder achterdencken van benevens uwe twee Mans (tot Iperen ende Ghendt opgehangen) te hebben gestolen ofte ten minsten van hunne gestolen Goederen te hebben geprofiteert,..." (32)

"Om dieswille dat gij Christina Hendricx, oudt in de 30 jaeren soo gij segt, Egyptenersse ende Landt-looperigge, U soo verre hebt begeven van benevens vele Dieven en Schelmen van uwe bende (33) den Lande te doorloopen, niet sonder achterdencken van benevens hun te hebben gestolen, ofte ten minsten van hunne gestolen goederen te hebben geprofiteert..." (34)

"Om dieswille dat gij Adelaïde Janssens, Egyptenersse ende Landtlooperigge, oudt ontrent de 45 jaeren, gebortig van Maestricht, u soo verre hebt begeven van benevens vele dieven en schelmen van uwe bende (35) den Lande te doorloopen niet sonder achterdencken van benevens hun te hebben gestolen, ofte ten minsten van hunne gestolen goederen te hebben geprofiteert,..." (36)

"Om dieswille dat gij Joanna Krucke, oudt ontrent de 30 jaeren, gebortig van Berlegem, Lande van Aelst, u soo verre hebt begeven van met dieven, schelmen ende moordenaren, onder andere met uwen man Adriaen Vagenende, (alhier gestraft met de koorde), den Lande continuelyck te doorloopen, niet sonder achterdencken van benevens uwen voorseyden man menigmael te hebben gestolen, ofte ten minsten van syne gestolen goederen te hebben geprofiteert,..." (37)

"Om dieswille dat gij Magdalene Mooreels, oudt ontrent de 23 jaeren, gebortig van Wetteren, u soo verre hebt vergeten van benevens vele dieven ende schelmen den Lande te doorloopen, niet sonder achterdencken van benevens hun te hebben gestolen, ofte ten minsten van hunne gestolen goederen te hebben geprofiteert, ende voorders..." (38)

"Om dieswille dat gij Livine Sonneville, oudt in de 50 jaeren, u soo verre hebt vergeten van u leven geduerende te bedelen, Vagebonderen ende met Schelmen en Dieven aan te houden, niet sonder achterdencken, van benevens uwen Man (tot Cortryck opge-

(32) *Vonnissen, verleent...* p. 54.
(33) Het is niet duidelijk of hiermee deze bende van Jan De Lichte ofwel een groep zigeuners bedoeld is.
(34) *Vonnissen, verleent...* p. 43.
(35) Zie voetnoot (1).
(36) *Vonnissen, verleent...* p. 42.
(37) *Vonnissen, verleent...* p. 51.
(38) *Vonnissen, verleent...* p. 51-52.

hangen) te hebben gestolen, ofte ten minsten van syne gestolen goederen te hebben verkogt, ende van de selve geprofiteert,..." (39)

"Om dieswille dat gij Isabelle Spruyt, oudt ontrent de 23 jaeren, gebortig van Hundelgem, Lande van Aelst, un soo verre hebt begeven van den Lande te doorloopen met Dieven ende Schelmen en onder andere met Francies vanden Haute, (alhier opgehangen) niet sonder achterdencken van met hem te hebben gestolen ofte ten minsten van syne gestolen goederen te hebben geprofiteert,..." (40)

"Om dieswille dat gij Judoca Spruyte, gebortig van Hundelgem, Lande van Aelst, odut ontrent de 27 jaeren, u soo verre hebt begeven van nu eenige jaeren gedurende te loopen ende Vagabonderen met Dieven, Schelmen ende Moordenaren, sonder te hebben eenige vaste Woon-plaetse ende Domicilie, ende voorders verscheyde gestolen Goederen benevens Lieven Faviel te hebben gedeylt, ende den selven misleyt ende tot stelen aengewackert, ende voorders..." (41)

"Om dieswille dat gij Marie Thomas, Egyptenersse ende Landtlooperigge, odut ontrent de 40 jaeren, gebortig van Gelderlandt, u soo verre hebt begeven van uw leven gedurende te bedleen, vagebonderen end emet Dieven end eSchelmen aen te houden, neit sonder achterdencken van benevens uwen Man (alhier opgehangen) te hebben gestolen, ofte ten minsten van syne gestolen goederen te hebben geprofiteert..." (42)

"Om dieswille dat gij Catharina vanden Haute, oudt ontrent de 23 jaeren, gebortig van Munte, Lande van Aelst, u soo verre hebt begeven van met dieven ende schelmen te verkeeren, onder andere met Gabriël vander Cruyssen (alhier gestraft met de koorde), niet sonder achterdencken van met hem gestolen te hebben ofte ten minsten van syne gestolen goederen te hebben geprofiteert,..." (43)

"Omwille dat gij Joanna Van Dorpe, gebortig van Astene bij Deynse, Casselrije van Cortryck, oudt ontrent de 23 jaeren, u soo verre hebt begeven van nu eenige jaeren te loopen ende Vagebonderen met Dieven, Schelmen ende Moordenaeren sonder te hebben eenige vaste Woon-plaetse ende domicilie, niet sonder achterdencken van benevens Pier Cauwenberge, uwen Man (om eenige

(39) *Vonnissen, verleent...*, p. 32.
(40) *Vonnissen, verleent...*, p. 44-45.
(41) *Vonnissen, verleent...*, p. 20.
(42) *Vonnissen, verleent...*, p. 33.
(43) *Vonnissen, verleent...*, p. 55.

dieften voor sijn leven op de Galleye gecondemneert) te hebben gestolen, ofte ten minsten van sijne gestolen goederen te hebben geprofiteert..." (44)

"Om dieswille dat gij Marie van Dorpe, oudt ontrent de 29 jaeren, gebortig van Heuse, Casselrije van Audenaerde, u soo verre hebt begeven van met dieven, schelmen ende moordenaeren continujelyk den Lande te doorloopen, ende onder andere met Jan de Lichte, (alhier om sijne menigvuldige moorden ende dieften geraebraeckt) niet sonder achterdencken van met den selven te hebben gestolen, ofte ten minsten van de gestolen goederen te hebben geprofiteert..." (45)

"Om dieswille dat gij Anne marie Verdruyssen, getrouwt geweest met Pieter vande Putte, oudt 37 jaeren, gebortig van Dentergem, Casselrije van Cortrijck, u soo verre hebt begeven van met dieven ende schelmen te verkeeren, niet sonder achterdencken van benevens uwen voorseyden Man (alhier om vele dieften opgehangen) te hebben gestolen, ofte ten minsten van sijne gestolen goederen te hebben geprofiteert,... (46)

"Om dieswille dat gij Marie Vliegers, oudt ontrent de 29 jaeren, gebortig van Asperen, Casselrije Audenaerde, u soo verre hebt begeven van met dieven en schelmen den Lande continuelijck te doorloopen, ende de selve tot het stelen aen te wackeren, ende van hunne gestolen goederen menigmael te hebben geprofiteert,..." (47)

Kunnen we een hiërarchie in de groepen onderscheiden, een hiërarchie bij de personen is zeer moeilijk, zoniet onmogelijk, te ontdekken. We kunnen wel vermoeden dat moordenaars, zoals Simon Ysenbaert, Antoon Van Der Gucht en Lieven Faveel wat meer invloed op de anderen zullen gehad hebben, dan de gewone dieven. De bekendste en ook voornaamste persoon blijft nochtans, dank zij de vele legenden en verhalen, Jan De Lichte. Aangezien men altijd spreekt over "De bende van Jan De Lichte" is men geneigd onmiddellijk aan te nemen dat hij de leider van de bende was. Bij onderzoek van de bronnen wordt men hierin nochtans fel teleurgesteld. Was er al weinig sprake van een bende in de processen, van de leider van die bende is helemaal geen sprake. Er zijn zelfs maar weinig elementen, die zouden verwijzen naar een dominante plaats van Jan De Lichte in "de bende".

(44) *Vonnissen, verleent...*, p. 26.
(45) *Vonnissen, verleent...*, p. 50.
(46) *Vonnissen, verleent...*, p. 82.
(47) *Vonnissen, verleent...*, p. 44.

Lieven Faveel werd op 14 juli 1748 te Steenhuize aangehouden, samen met Jean Baptiste Bristica. Toen men Faveel vroeg of hij Jan De Lichte kende, antwoordde hij bevestigend. Daarop werd hij gevangen naar Aalst gevoerd. (48)

Bij de moord op Marie Anne De Smet te Grammene beveelt Jan De Lichte aan Adriaen Vagenende haar het genadeschot te geven, zodat zij hen niet zou kunnen verraden. Wanneer zij in de nacht van 30 op 31 juli 1748 bij Jan Dossche, herbergier van "In den Snij-Af", willen inbreken, wordt deze wakker en komt naar buiten met een mestvork. Jan De Lichte verwondt hem en, omdat Jan Dossche blijft roepen, beveelt hij Vagenende de herbergier af te maken. (49)

Dit bewijst natuurlijk nog niet dat Jan De Lichte de onbetwistbare leider was. Uit de dossiers blijkt wel dat hij kontakten had met de meeste bendeleden. Het merendeel kent Jan De Lichte, ofwel hebben ze al eens gestolen "effecten" van hem gekocht of samen met hem een misdaad bedreven. Daaruit mogen wij dus wel besluiten dat Jan De Lichte één van de voornaamste, zoniet de voornaamste misdadiger van de bende was.

Een duidelijker aanwijzing vinden wij in het verhaal van een gebeurtenis, die zich voordeed op 12 november 1745. (50) 's Avonds bij zonsondergang komen Jan De Lichte, zijn broer Adriaan, Salomon De Schepper, diens vrouw en nog enkele andere personen terug van de jaarmarkt te Sint-Lievens-Houten. Te Ēlene gaan zij de herberg "het Raeyldeken" binnen. Zij drinken er bier en brandewijn en bollen er. Wanneer zij reeds heel wat gedronken hebben krijgen Jan en Adriaan ruzie met ekaar. Op zeker ogenblik roept Adriaan tegen zijn broer: "Mordiu, dat ick er niet en hadde bij gestaen, gij hadt doot geweest". (Waarschijnlijk hadden zij te Sint-Lievens-Houtem al ruzie gehad met anderen)

Jan De Lichte ontkent dit met veel vloeken en zweren en maakt zich zo kwaad dat hij zijn broer uitdaagt om te vechten. Adriaan antwoordt hierop: "Mordiu, campt met mij maer, laet u mes hier liggen". Jan De Lichte weigert, waarop Adriaan De Lichte wegvlucht. Jan verklaart dan aan de aanwezigen dat zijn broer altijd liegt, maar "sijne mie, denoterende het vrouwspersoon waarmede hij boeleerde" antwoordt hierop dat Adriaan de waarheid zei. Jan De Lichte roept dan, helemaal ten einde raad, uit: "is het waer soo moet den duevel mijnen godt wesen ende ick 'k gaen mijn selven doorschieten", waarop hij een pistool trekt en het

(48) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Lieven Faveel.
(49) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(50) R.A.R. *Land van Zottegem,* nr 272, fol. 38-39.

op zijn hart richt. Wanneer hij wil schieten ketst het pistool echter. Hierop dreigt Jan De Lichte dat hij nog dezelfde nacht "alle de menschen vanden huyse saude vermoort hebben". Ook zegt hij nog dat hij te Sint-Lievens-Houtem tijdens een vechtpartij iemand een messteek in de schouder en een ander een messteek in de buik gegeven heeft.

Dezelfde getuige - François de Borrelle, schoonzoon van de herbergier van "het Raeyldeken" - heeft 7 à 8 maanden geleden Jan De Lichte eveneens in de herberg van zijn schoonvader gezien. De Lichte dronk er een tweetal glazen genever en toonde negen gunea en een hoeveelheid zilvergeld "die hij declareerde gekregen te hebben tusschen Schelde ende Leye en seyde daer bij: sacerdiu ick hebben voor dat gelt moeten mijn leven waegen".

Dit dokument is niet alleen belangrijk omdat het een goed idee geeft van de snoevende, opsnijdende, op bravour beluste en opvliegende primaire persoonlijkheid van Jan De Lichte. Het geeft een ongewoon levendig en karakteristiek beeld dat ons in staat stel thet historisch portret van de rover met pijnlijke scherpte en menselijke nabijheid voor de geest te roepen. (51)

Minstens even belangrijk is het dokument in onze zoektocht naar de vraag: was Jan De Lichte de leider van de bende? We konden reeds vaststellen dat hij zeker een dominerende plaats in de bende innam. In dit dokument vinden we een mogelijke verwijzing naar zijn positie als bendeleider. Inderdaad, wanneer de getuige, François de Borrelle, de namen noemt van de personen zegt hij: "... dat hij deposant op den 12 november 1745 ten huyse van sijnen voors. schoonvaders tsaevend ofte ontrent den sonne onderganck heeft gesien sekeren Jan De Lichte, filius Joos, bijgenaempt teut, geacompaneert..." (52)

Het woordje "teut" is hier heel belangrijk. Heel waarschijnlijk heeft de griffier van de schepenbank van Velzeke hier een woord uit het dialekt willen neerschrijven, en dan betekent "teut" hetzelfde als "het hoofd". Indien men Jan De Lichte "het hoofd" noemde, is het dus goed mogelijk dat men daarmee bedoelde dat hij de leider van de bende was.

Jan De Lichte werd op 7 april 1723 te Velzeke geboren. (53) Waar dat gebeurde is niet zeker geweten: sommigen wijzen de Paddestraat aan, anderen het Munkbos. (54) Velzeke was inder-

(51) W. BRAEKMAN. *Over en om Jan De Lichte en de zijnen,* in: *Oostvlaamsche Zanten,* XLIII, jrg 4, 1968, p. 115.
(52) R.A.R. *Land van Zottegem,* nr 272, fol. 38.
(53) R.A.R. *D.H.O. Registers Velzeke-Rudderhove,* nr 3.
(54) G. SIMONS. *o.c.,* p. 29.

dad lange tijd bedekt met bossen, die door de monniken der abdijen van Ninove en van St.-Amand in bouwland werden veranderd. Het Munkbos evenwel, dat vrij uitgestrekt was, bleef voor het grootste deel nog tot de 18e eeuw bestaan. (55) In dit bos ligt de wijk Leeg Worme, algemeen bekend onder de benaming van 's Honsende. (56) In deze wijk stonden vroeger een aantal lemen hutten, waar een aantal families woonden, die zeker niet bij de meer fatsoenlijke mensen konden gerekend worden. Deze hutten zijn nu helemaal verdwenen en niets duidt er nog opdat hier vroegereen gehucht was. Hier leefde ook familie van Jan De Lichte. Een andere Jan De Lichte, waarschijnlijk ver familie van "onze" Jan De Lichte hield er een herberg. (57) Om de atmosfeer te schetsen, die in deze wijk heerste ten opzichte van het gerecht, is een gebeurtenis van 21 augustus 1739 zeer typerend. (58) Op die dag wilde baljuw van Balegem, een zekere Kerckove, met zijn twee assistenten, Frans Meerschaut en Jan Stevens, bij Marten De Groote een koe in beslag nemen wegens het niet betalen van belastingen. Wanneer de baljuw en zijn assistenten het hof willen verlaten met de koe, gaat Marten De Groote de hele buurt van het gebeurde op de hoogte stellen. Weinig later komt de Groote terug met een bende "mans, vrouwen, jonghvrouwen, dochters ende kinderen". De baljuw baant zich met geweld een doorgang, maar naarmate zij met de koe steeds verder stappen, wordt de menigte steeds dreigender. De baljuw bemerkt dat "de voorschreven mans, vrouwen ende jonghmans, waeren voorsien van riecken, gaffels, vleghels, stocken ende andere waepenen, d'eene loopende langhs d ehaeghen ende canten, ende d'andere volghende de straete, bestaende t'saemen in ontrent ofte beth de hondert persoonen in ghetalle". De bende riep, vloekte en schreeuwde: "van desen hoeck en is noyt beeste nochte coey ghehaelt nochte daer en sal geene afghehaelt worden. Wij hebben dat altijdt beleth." Op een bepaald ogenblik wordt hun dan toch de koe afgenomen en kunnen zij niet anders dan lijdzaam toezien. De baljuw spoort zijn helpers wel nog aan de koe weer te bemachtigen, maar deze antwoorden hem dat "sij 't selve niet en wilden avonturen uyt vreese van te onderstaen asscoute, segghende daer bij: dat volck en deught hier niet, dat ghepeupelsel mochte ons wat anders spelen!"

Dit voorval geeft een goed idee van de groeiende opstandig-

(55) F. DE POTTER-J.BROECKAERT, *o.c.*, p. 8.
(56) Ibidem.
(57) R.A.R. *Velzeke-Ruddershove,* nr 82, fol. 145.
(58) R.A.R. *Land van Zottegem,* nr 272, 1739 Encq. 887, fol. 1-7.

heid van de landelijke bevolking tegen de gerechtelijke overheid die bij de minste aanleiding geconfronteerd wordt met de solidair vijandige houding van gehele wijken. Het is vooral interessant omdat het de achtergrond schetst van een tijd, waarvan Jan De Lichte een typisch produkt is. (59) Temidden van dit "gheheupelsel" woonde dus die andere Jan De Lichte, samen met zijn vrouw, Joanne Sengiers. (60) De wijk "ondtshende, genaemt Leeghweurmen" mag ook beschouwd worden als de meest waarschijnlijke geboorteplaats van Jan De Lichte. Niet alleen omdat er nog familie van hem woonde, maar vooral omdat het een gehucht blijkt te zijn geweest, waar de laagsten uit de maatschappij samentroepten. En dat de familie van Jan De Lichte tot die klasse behoorde, is wel zeker.

Jan De Lichte groeide op in een misdadig milieu. Zijn ouders werden reeds vroeger verbannen, maar bleven niettemin in Velzeke wonen. (61) Ook zijn oom, Pieter De Lichte was een banbreker. (62), evenals zijn tante Livina De Lichte. (63)

Zijn broer Adriaan werd op 6 juli 1740 voor 15 jaar verbannen uit Velzeke, het land van Aalst en alle "Keizerlijke" gebieden. (64) Hij was toen 23 jaar oud. Samen met een medeplichtige had hij ingebroken bij Adriaan Van Der Cruyssen in het gehucht te Putte te Velzeke. Van in de paardestal hadden ze een groot gat gemaakt "dweers door het steenen sollement van de muer", die de stal scheidde van de slaapkamer van Adriaan Van Der Cruyssen. Het gat was zo groot dat een grote man er kon passeren. De toegang werd echter geblokkeerd door een "slaepcoetse" die vóór het gat gemaakt was. Na deze tegenslag maakten Adriaan en zijn onbekend gebleven "complice" een opening in de "berdelinghe bij form van schelf", die boven de paardestal gelegen was. Zo geraakten ze dan met een ladder toch in de slaapkamer. Uit de "kaeve" stalen ze "tot vier espen van een vercken ende twee stucken verckensvlees, tsaemen gheweghen hebbende tot neghen steen ende vier ponden en half". Ook namen ze "een broodt waer van eene cleene coste ghesneden was" mee. De diefstal was echter opgemerkt en ze moesten wegvluchten. Adriaan werd in de "walseg-

(59) W. BRAECKMAN. *o.c.*, p. 112.
(60) R.A.R. *Land van Zottegem,* nr 272, 1739 Encq. 887, fol. 7-7.
(61) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jozef de Lichte en Elisabeth De Schepper.
(62) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Pieter De Lichte en Elisabeth Vermeeren.
(63) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jozef De Lichte en Elisabeth De Schepper.
(64) R.A.R. *Velzeke-Ruddershove,* nr 82, fol. 146-148.

hemsche bosschen door verscheyde lantslieden gheapprehendeert" en in de gevangenis opgelsoten. Het was niet de eerste maal dat Adriaan De Lichte diefstallen had gepleegd, alhoewel hij wellicht bij gebrek aan bewijzen nog niet veroordeeld was geworden. Hij wordt immers verdacht van een diefstal op de markt te Zottegem, in 1739, en van een andere diefstal in een winkel, eveneens te Zottegem, in 1740. (65)

Opgegroeid in dergelijk verdorven milieu, was het bijna normaal dat Jan De Lichte de familietraditie zou verderzetten. Toen hij vijftien jaar was, verliet hij het ouderlijk huis, om aan zijn misdadige carrière te beginnen. (66) Zijn loopbaan zou brutaal afgebroken worden, tien jaar later, op de grote markt te Aalst.

HOOFDSTUK III

DE SOCIALE TOESTAND VAN DE BENDELEDEN.

Tijdens de ondervragingen werden de bendeleden ook gevraagd of ze een beroep uitoefenden, en welk beroep dat dan was. De meesten gaven wel een beroep op, maar het blijft de vraag of ze dat beroep ook in werkelijkheid uitoefenden. Misschien oefenden ze dat beroep inderdaad vroeger uit, maar hebben ze het dan opgegeven toen ze hun misdadigers loopbaan begonnen. De meesten (23 bendeleden) zegden dagloners te zijn (manouvrier). De dagloners-arbeiders omvatten verreweg het grootste deel der landbouwbevolking. Al deze mensen leefden vooral van seizoenarbeid. Tijdens de lente en de zomer verhuurden ze zich aan de grote pachters als zaaiers, maaiers, dorsers, bindsters, wiedsters, enz. Gedurende de winterperiode dienden ze naar een andere bedrijvigheid uit te zien, die hun in staat moest stellen de winter door te komen. De meesten onder hen brachten de wintermaanden door met weven, of gingen werken in één der zeepziederijen, olieslagerijen of geneverstokerijen, die reeds vanaf de 17e eeuw in de Zuidelijke Nederlanden in steeds groter wordend aantal op het platteland werden opgericht. Anderen, tot gedwongen werkloosheid gedoemd, zagen zich genoodzaakt beroep te doen op de mildheid van de gemeenschap. Ze konden ofwel gaan bedelen, ofwel hulp vragen aan de liefdadige instelling van hun dorp. (dissen of H. Geesttafels) Deze dagloners en hun gezin hebben steeds op de

(65) R.A.R. *Velzeke-Ruddershove, nr 82, fol. 147-147v.*
(66) *R.A.G. Land van Aalst,* nr 1891, dossier Albertine De Lichte.

grens gestaan van armoede, in haar meest scherpe betekenis van een totale behoeftigheid. Vooral in tijden van crisis, veroorzaakt door oorlogen, zien we de groep van permanent behoeftigen, die in ieder dorp bestond, op onrustwekkende wijze toenemen. (67)

Het zijn: Leonard Bauwens, Martin Cleefs, Jan De Brauwer, Jan De Lichte (zoon van Jozef), Pieter De Lichte, Jan De Schepper, Pieter de Wilde, Pierre Godefroy, was daarbij ook bedelaar (68), Paul Hendricx, Joseph Le Houcke, Jozef Meulebroeck, Francies Meulenaere, Jean Jacques Remory, Etienne Van Den Haute, Pieter Van Ronse, Jan Van Torre, Jan Van Wetteren, Pieter Vekemans, Rombaut Vekemans, Gillis Vermeulen, Ferdinand Vlaminck, Jozef Zeghers (dagloner in de abdij van Beaupré) (69)

De enige vrouw in dit gezelschap was Petronnella Verbeken. Behalve dagloonster was zij ook bedelares. (70)

Een andere grote groep zijn de spinsters. Deze bestaat hoofdzakelijk uit vrouwen. De enige man, Jozef De Lichte, was een wolspinner. (71)

Hij bestaat uit 16 personen: Marie Anne Bleecker, Margarita Cobel, was ook bedelares (72), Adrienne Condrovet, Philippine De Boe, Catherine De Clercq, Jeanne De Lichte, Elisabeth De Schepper, Christine Hendricx, Josephine Hendrix, Marie Liebrecht, Jeanne Machtens, Marie Anne Meulebroeck, Josephine Spruyte (bedelares als ze geen werk had) (73), Catharine Valcke, Anne Marie Vercruyssen.

De bende telde ook zeven herbergier(ster)s: Michel Embo, Josephine Herremans, Françoise Lauwaert, Jeanne Rogiers, Jean Baptiste Van Den Bossche, Joseph Van Overberge (ook handelaar (74), Pieter Zeghers (ook boswachter van de abdij van Beaupré) (75)

Andere beroepen komen niet zo frequent voor: slechts twee of drie maal. We geven ze in alfabetische volgorde:
Beestenkoopman: Frans Geents, Antoine Simays.
Boerenknecht: Adriaan Vagenende, Pieter Van De Putte.
Verkoper van garen en banden: Augustin Hendricx, Francies Van Den Abeele, Isabelle Van De Wiele.

(67) P. DEPREZ. *De boeren: 16e, 17e en 18e eeuw,* in: *Flandria Nostra,* dl I, p. 157-158.
(68) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Pierre Godefroy.
(69) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Jozef Zeghers.
(70) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Petronnella Verbeken.
(71) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jozef De Lichte.
(72) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Margarita Cobel.
(73) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Josephine Spruyte.
(74) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jozef Van Overberge.
(75) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter Zeghers.

Wever: Lieven Faveel, Adrien Le Queux.

We kunnen hier ook Jeanne Van Dorpe vermelden. Zij volgde haar man, Pieter Van Cauwenberghe, die van huis tot huis trok om manden te herstellen. Hij maakte zelf ook nieuwe manden. (76)

Cécile Vermeulen was gehuwd met een slager, Felix Van De Maele. (77)

Françoise Vermeulen was de vrouw van een kleermaker. (78)

De overige beroepen komen slechts één maal voor: Jan Balister was en soort van kunstenaar. Hij maakte sieraden uit steen en leien. (79) Bavo Cardon was een vioolspeler. (80) Albertine De Lichte werkte als dienstmeid bij een dokter te Lovendegem. (81) Jan De Lichte (zoon van Pieter) was een houtzoeker. (82) Francies Ferdinand Hendricx was dorser. (83) Etienne Le Goue oefende het beroep van strohakker uit. (84) Pieter Merckhaut werkte als tuinman. (85) Anne Marie Mulder was een prostituée. (86) Jan Peutereyns was landbouwer en vulde de opbrengsten van zijn boerderij aan als wever. (87) Thomas Severe verkocht tabak. (88) Pieter Van Der Linden maakte knopen (vandaar zijn bijnaam "Knopmaeker"). (89) Jozef Van Maele was een strodekker. (90) Elisabeth Vermeeren was marktkraamster. (91) Ignace Jobels valt in dit gezelschap wel uit de toon. Hij was sinds vijf jaar "officier du village de Wortegem", een soort van gerechtsdienaar dus. Vroeger was hij wever geweest. (92)

Een laatste groep bestond uit een veertiental personen. Zij gaven tijdens de ondervraging als beroep bedelaar of vagebond op. Waarschijnlijk is dit nog de meest geloofwaardige groep. Het waren: Marie Beunincx, Anne Marie De Clercq, Livine De Lichte,

(76) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jeanne Van Dorpe.
(77) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Cécile Vermeulen.
(78) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Françoise Vermeulen.
(79) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Jan Balister.
(80) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Bavo Cardon.
(81) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Albertine De Lichte.
(82) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Jan De Lichte.
(83) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier François Ferdinand Hendricx.
(84) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Etienne Le Goue.
(85) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter Merckhaut.
(86) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Anne Marie Mulder.
(87) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Jan Peutereyns.
(88) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Thomas Severe.
(89) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter Van Der Linden.
(90) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Jozef Van Maele.
(91) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Elisabeth Vermeeren.
(92) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Ignace Jobels.

Louis De Vrieze, Marie Margareta Guillielmus, Adelaïde Janssens, Jeanne Kruckė, Jeanne Moreels, Madeleine Moreels, Livina Sonneville, Isabelle Spruyte, Marie Thomas, Marie Van Dorpe.

Tenslotte kunnen we van nog een zestal personen het beroep aangeven. Deze personen behoren tot de groep van toevallige medewerkers, die door de bendeleden verraden werden. We vinden er twee herbiergiers bij: Catharina hield te Aspelare de herberg "de Paling". (93) François had een herberg te Munte. (94) Jacques Bracquevelde was een slagerszoon van Tielt. (95) Jan Pareres was een soldaat. (96) Uiteindelijk waren er nog een kleermaker te Munte en Martin, een schoenmaker te Sint-Antelinks. (97)

Een aantal onder hen hadden als soldaat in één of ander leger gediend. Meestal waren ze echter nadien gedeserteerd. Het zich laten inschrijven bij het leger was wel een oplossing om een beetje uit de ellende te geraken: men werd er gekleed, kreeg er eten en soldij.

Jan De Lichte (zoon van Jozef) diende in het Oostenrijkse en in het Hollandse leger. (98)

Pieter De Lichte deserteerde in 1746 uit het Hollands leger. (99) Pieter De Wilde was ook soldaat geweest. (100)

Augustin Hendricx had een hele loopbaan als militair achter de rug. (101):

3 jaar en 5 maanden in het Hollands leger (regiment van Brau)
2 jaar en 6 weken in het Oostenrijks leger (regiment van Stolberg)
14 dagen in het Hollands leger (regiment de la Roqué)
14 dagen in de compagnie van Comersfors, waaruit hij deserteerde.
7 maanden in het Iers leger (regiment van Bemlay)

Francies Meulenaere gaf Jan Van Der Steen een messteek omdat deze hem wilde aangeven als deserteur. (102)

Thomas Severe deserteerde eveneens uit het leger, maar

(93) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte. R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Gabriël Van Der Cruyssen.
(94) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(95) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier François Ferdinand Hendricx.
(96) Ibidem.
(97) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(98) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(99) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Jeanne Machtens.
(100) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Pieter De Wilde.
(101) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Augustin Hendricx.
(102) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Francies Meulenaere.

herinnerde zich niet welk regiment. Hij had er zich geëngageerd voor geld. (103)

Vagenende was ook een deserteur. (104)

Pieter Van Cauwenberge diende 6 jaar bij de Hollanders. (105) Soms werden de vrouwen er het slachtoffer van, dat hun mannen verwachtten een beter leven te zullen hebben in het leger:

Adrien Bardon was gehuwd met Jean Bahon. Deze was vroeger ook een bedelaar geweest. Hij had zich geëngageerd voor het leger en had haar verlaten. (106)

Marie Van De Velde was gehuwd met Jean Vercruysen. Deze diende in het Hollands leger en sneuvelde in de slag bij Fontenoy. (107)

Het was dus niet zo ongewoon wanneer men zich uit armoede in het leger liet inschrijven. Daarbij verdwenen in de 18e eeuw de eigenlijke huurtroepen uit het militair kader der Zuidelijke Nederlanden. De verdediging van onze gewesten werd nu volledig toevertrouwd aan een staand beroepsleger, dat in zijn rangen uitsluitend onderdanen van de keizer telde. Deze laatsten waren afkomstig hetzij uit de Nederlanden - en behoorden dan tot de Waalse of nationale regimenten - hetzij uit de overige staten van de Habsburgers - en dan waren zij ondergebracht in de Duitse regimenten.

Wanneer de Oostenrijkse Habsburgers officieel bezit namen van de Zuidelijke Nederlanden stipuleerde het Barreeltractaat (1715) dat de onderschrijvende partijen in onze gewesten bestendig een leger van 30 tot 35.000 man zouden onderhouden, waarvan twee derden door de keizer moesten geleverd worden. Elke gemeente moest een bepaald aantal miliciens leveren. Dit gebeurde door loting. Een lokaliteit bleef hiervan slechts gespaard indien het vereist aantal miliciens zich vrijwillig aanbood. Het zal dan ook wel heel dikwijls gebeurd zijn dat de lokale overheden of de betrokken dienstplichtigen een aantal arme stumpers ertoe bewogen of dwongen zich bij de militaire autoriteiten aan te melden. Het zenden van een plaatsvervanger was toegelaten. (108)

Een onderzoek naar de Staten van goed (109) van de bendeleden leverde niets op, wat eigenlijk normaal is: de meesten bezaten slechts het weinige dat zij om het lijf droegen. In dit verband is het

(103) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Thomas Severe.
(104) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Jan De Lichte.
(105) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Adrienne Bardon.
(106) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Adrienne Bardon.
(107) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Marie Van De Velde.
(108) R. BOUMANS, *o.c.,* p. 236-250.
(109) R.A.R. *O.G.A. Velzeke-Ruddershove,* nr 51-52.

nuttig, de personen te vermelden, die reeds vroeger een veroordeling opliepen: de goederen van de veroordeelde werden immers verbeurd verklaard. Bij sommigen wordt niet vermeld of ze vroeger als eens met het gerecht in aanraking waren geweest. Anderen werden op het lichaam onderzocht naar vroegere brandmerken. Vond men er geen, dan was dit een bewijs dat ze vroeger nooit veroordeeld werden. (110)

Jan De Lichte verklaarde tijdens zijn proces dat hij vroeger 1 jaar in de gevangenis te Aalst zat, maar dat hij vals beschuldigd werd. Hij was volgens zijn verklaringen, dan al twee jaar op vrije voeten. (111) In 1747, op 14 februari, werd hij levenslang verbannen te Aalst. Hij werd beschuldigd van diefstal, poging tot diefstal en vagabondage. Hij had ook twee personen verwond tijdens een gevecht. Bovendien was hij reeds "ten meerderen deele onderstaen hebbende sententie criminele." (112)

Jozef De Lichte loochent tijdens zijn proces reeds veroordeeld te zijn geweest. (13) Op 29 november 1746 werd hij nochtans te Aalst voor 20 jaar verbannen. Hij liet namelijk "soo bij nachte ende ontijden als bij dage" vagebonden en dieven bij hem thuis komen. Bovendien werd hij verdacht van diefstal en om diefstallen te hebben laten plegen. (114) Op 14 juni 1747 werd hij, wegens banbreuk verbannen voor 30 jaar. (115)

Livine De Lichte werd in oktober 1737 te Aalst gegeseld en voor 15 jaar verbannen. (116) Pieter De Lichte werd reeds vroeger te Hundelgem gegeseld en er voor 20 jaar verbannen. (117)

Elisabeth De Schepper loochent, evenals haar man Jozef De Lichte, tijdens de ondervraging vroeger reeds veroordeeld te zijn geweest. (118) Op 6 september 1746 werd ze te Aalst verbannen voor 15 jaar. Ze ging om met dieven en liet ze bij haar thuis binnen. Bovendien stal ze ook zelf en liet ze koren, bonen, loof en andere vruchten van de oogst te Velzeke stelen. (119)

Jan De Schepper werd op 16 januari 1747 te Aalst voor 30 jaar verbannen omdat hij met dieven rondtrok. Bovendien werd

(110) "... l'avons fait visiter par le geolier des prisons et il ne s'est trouvé sur luy aucune marque ni fletrissure de justice."
(111) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(112) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 151-153.
(113) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jozef De Lichte.
(114) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 145.
(115) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 153.
(116) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Livine De Lichte.
(117) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Pieter De Lichte.
(118) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Elisabeth De Schepper.
(119) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 139.

hij verdacht van verschillende diefstallen: een deel van de gestolen goederen werd namelijk bij hem teruggevonden. (120) Hier valt op te merken dat het proces van Jan De Schepper reeds op 6 mei 1746 begonnen was. Hij werd echter steeds veroordeeld om "andermael geappliquiert te worden op het scherp examen om uyt syne monde te wete, de dieften..."

Marie De Vlieger werd vroeger te Assenede gegeseld, gebrandmerkt en verbannen omdat ze met Jan De Mol liep, die te Assenede werd opgehangen. (121) Michiel Embo zat te Petegem 38 dagen in de gevangenis, omat hij op inbrekers geschoten had. (122) Pierre Godefroy kwam reeds meerdere malen met het gerecht in aanraking. Te Amsterdam werd hij drie maal gegeseld, gebrandmerkt en verbannen evenals in Utrecht. (123)

Marie Margareta Guillielmus kwam al twee keer met het gerecht in aanmerking, ze werd eens gegeseld te Pamel en gegeseld en gebrandmerkt te Eine. (124) Christine Hendricx werd eveneens vroeger al eens gegeseld en gebrandmerkt. (125)

Adelaïde Janssens werd gegeseld en gebrandmerkt te Amsterdam en te Haarlem. Ze werd ook eens aangehouden te Utrecht, maar de veroordeling werd niet uitgevoerd omdat ze zwanger was. (126)

Adrien Le Queux werd op 16 april 1739 te Brussel, wegens poging tot diefstal, gegeseld en levenslang uit Brabant verbannen. Op 20 april 1741 werd hij te Mechelen verbannen. Op 27 april 1742 werd hij in Mechelen gegeseld en voor drie jaar verbannen. De derde januari 1743 werd hij opnieuw te Brussel gegeseld, gebrandmerkt en levenslang uit Brabant verbannen. Op 12 oktober 1743 tenslotte werd hij te Mechelen gegeseld, gebrandmerkt en levenslang uit het Land van Mechelen verbannen, op straf van de galg. (127) Magdeleine Moreels kwam reeds te Edingen en te Gent in aanraking met het gerecht. (128)

Pieter Merckhaut werd reeds verschillende malen aangehouden als gauwdief. Bij gebrek aan bewijzen moest men hem steeds terug vrijlaten. (129) Jeanne Rogiers zat reeds 4 weken te Deinze

(120) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 140-142.
(121) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Marie De Vlieger.
(122) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Michiel Embo.
(123) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Pierre Godefroy.
(124) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Marie Margareta Guillielmus.
(125) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Christine Hendricx.
(126) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Adelaïde Janssens.
(127) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Adrien le Queux.
(128) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Magdeleine Moreels.
(129) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter Merckhaut.

in de gevangenis. Men had een koets overvallen en men hield elke voorbijganger aan om inlichtingen te krijgen. (130)

Livine Sonneville werd al eens te Kortrijk gebrandmerkt. (131) Isabelle Spruyte werd al te Aalst verbannen, maar ze weet niet om welke reden. (132) Marie Thomas werd gegeseld en gebrandmerkt in Gelderland. (133) Gabriël Van Der Cruyssen kwam vroeger ook al met het gerecht in aanraking: te Aalst moest hij in 1743 de executie van twee dieven bijwonen, omdat hij op de uitkijk had gestaan. In Oudenaarde werd hij voor 10 jaar verbannen en in Gent voor 15 jaar. (134) Isabelle Van De Wiele werd omstreeks 1740 te Brussel gegeseld. (135)

Marie Van Dorpe werd te Gent gegeseld en uit Brugge verbannen. (136) Op 25 september 1742 werd ze, samen met Martine Triest, Te Aalst veroordeeld wegens bedelarij en landloperij. Daarbij had men bij hen ook zaken gevonden die afkomstig waren van een diefstal, gepleegd te Balegem op 21 augustus 1740. Marie Van Dorpe werd veroordeeld om gegeseld te worden "op uwen blooten rugghe tot den loopenden bloede" en voor 40 jaar verbannen uit het Land van Aalst en uit Vlaanderen.

Marie Triest moest de geseling bijwonen en werd voor 20 jaar verbannen. Op 28 september 1742 werden beiden opnieuw veroordeeld: tijdens de executie van het vonnis van 25 september hadden ze het gerecht beledigd en bedreigd. Martine Triest had de stadhouder zelfs gedreigd zijn huis in brand te zullen steken en hem vervloekt. Nu was het Martine Triest die gegeseld werd en moest Marie Van Dorpe de geseling bijwonen. Daarna moesten beiden op hun blote knieën op het schavot luidop vergiffenis vragen. (137) Op 4 augustus 1746 werd Marie Van Dorpe opnieuw te Aalst veroordeeld, omdat ze bleef omgaan met dieven (toen liep ze al met Jan De Lichte!) en bleef vagebonderen. Bovendien had ze vóór de tweede maal banbreuk gepleegd en wed ze verdacht van diefstal van een rok bij Pieter Van De Putte te Wijnhuize tijdens de nacht van 12 op 13 mei 1744. Ze droeg die rok overigens tijdens het proces. Ze werd opnieuw gegeseld, gebrandmerkt en voor 50 jaar verbannen. (138) Jan Van Torre kwam ook al met het gerecht

(130) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Jeanne Rogiers.
(131) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Livine Sonneville.
(132) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Isabelle Spryte.
(133) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Marie Thomas.
(134) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Gabriël Van Der Cruyssen.
(135) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Isabelle Van De Wiele.
(136) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Marie Van Dorpe.
(137) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 122-124.
(138) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 138.

in botsing: hij zat vier maanden in de gevangenis te Aalst. (139)

De armenrekeningen van Velzeke vertellen ook al niet veel meer over de familie De Lichte. We vinden er wel de naam Joos De Lichte, waarmee de vader van Jan De Lichte zou kunnen bedoeld zijn. Dat is nochtans niet zeker, aangezien in de doopakten van Hundelgem en Velzeke die naam meerdere keren voorkomt. Welke Joos De Lichte bedoeld wordt is dus niet zo duidelijk. Volledigheidshalve geven wij toch de uittreksels uit de armenrekeningen, die betrekking hebben op Joos De Lichte.

Voor het jaar 1718: "Item ghegeven aan Joos De Lichte in ghelden: 1 pond 16 s." (140) Dezelfde vermelding komt, voor hetzelfde jaar wat verder nog een tweede keer voor. (141) De volgende vermelding vinden we in 1723: "Item insghelycx gegeven aan Joos De Lichte in gelde 7 pond 4 s. (142) voor 1732: "Joos De Lichte heeft ook in aelmoesse ghekocht aens in gelde tot 5 schellingen." (143)

En tenslotte voor 1735: "Joos De Lichte heeft insghelyckx ten twee reyzen int aelmoesse genoten tot 17 s 2 grote." (144) "Joos De Lichte: 5 schellingen." (145)

In de armenrekeningen komen ook nog een Raese, een Erasemus en een Adriaan De Lichte voor. Hoe en of dit familie was van Jan De Lichte is niet duidelijk. In dezelfde reeks van 1732 vond en we ook nog dit bericht: "Item heeft den rendant noch betaelt aen Albertin Van Yper over het maeken van eenen lighter tot het begraeven Pieter De Lighte overleden binnen deze prochie tot 17 sch. grote." (146) Dat het hier nochtans niet gaat om de oom van Jan De Lichte is duidelijk, want deze stond in 1748 terecht.

In het register van criminele sententies van het leenhof van Aalst wordt bij sommige vonnissen ook het woord "pauper" vermeld. Met de meeste vonnissen ging namelijk ook een geldboete gepaard. Indien deze niet kon betaald worden, was men "pauper". Het is echter hoogstwaarschijnlijk dat dit niet in elk geval vermeld werd zodat ook dit als een onvolledige bron dient beschouwd te worden.

Deze vermelding vinden we bijvoorbeeld bij het vonnis van Jan De Schepper, in 1747. (147) Bij het vonnis van Marie Van

(139) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jan Van Torre.
(140) R.A.R. *O.G.A. Velzeke-Ruddershove,* nr 38, fol. 35.
(141) R.A.R. *O.G.A. Velzeke-Ruddershove,* nr 38, fol. 35.
(142) R.A.R. *O.G.A. Velzeke-Ruddershove,* nr 38, fol. 35.
(143) R.A.R. *O.G.A. Velzeke-Ruddershove,* nr 39, fol. 18.
(144) R.A.R. *O.G.A. Velzeke-Ruddershove,* nr 39, fol. 54.
(145) R.A.R. *O.G.A. Velzeke-Ruddershove,* nr 39, fol. 62.
(146) R.A.R. *O.G.A. Velzeke-Ruddershove,* nr 39, fol. 18.
(147) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 140-142.

Dorpe en Martine Triest, op 28 september 1742, wordt deze uitleg gegeven: "ende ghevraeght aende ghecond. ofte sy voorsien syn van eenighe penninghe ofte middels om de costen te betaelen hebben geantwoort te syn heel arm ende geene te hebben dienvolgende pauper." (148) Andere bendeleden werden na 1748 nogmaals veroordeeld. Ook bij dezen vindt men soms de aanduiding "pauper". Jakobus Le Couvreur werd op 12 april 1754 veroordeeld en moest de kosten van het proces betalen. Hij was echter "pauper". (149) Jeanne Moreels werd op 19 september 1749 wegens banbreuk veroordeeld, maar kon ook niet betalen. (150) Op 14 augustus 1753 tenslotte werden Nikolaas Hermans en zijn vrouw, Marie Thomas, veroordeeld. Ook zij waren "paupers". (151)

In die tijd en zeker in die laag van de bevolking was het aantal analfabeten enorm groot. Het is dan ook niet te verwonderen dat slechts een vijftal bendeleden konden lezen en schrijven. Augustin Hendricx kon niet alleen schrijven, maar sprak ook nog Frans. Of dit zijn moedertaal was is niet zeker, want hij was afkomstig van Zele. (152)

Ignace Jobels kon ook schrijven. (153) Ook Adrien Le Queux was bij machte zijn naam te schrijven. (154) Dat Jan Peuterijns (155) en Jan Van Lancker (156) konden schrijven, is bijna evident, aangezien zij valse dokumenten maakten voor de bendeleden.

Een onderzoek naar de afkomst van alle bendeleden is bijna onmogelijk, temeer daar een groot aantal van hen niet terug te vinden zijn in de doopregisters van hun geboorteplaats. Het is dan ook onmogelijk te zeggen welke van hen onwettige kinderen waren. Van Jan De Lichte (157) en Paul Hendricx (158) bijvoorbeeld, weten we met zekerheid dat zij wettige kinderen waren. Een onderzoek voor elk bendelid zou niet alleen heel moeilijk, maar onvolledig zijn, omdat niet alle parochieregisters bewaard gebleven zijn. Daarbij komt dat een aantal van de bendeleden tijdens de ondervragingen niet kon zeggen waar ze geboren waren.

(148) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 124.
(149) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 182.
(150) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 167.
(151) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 171-172.
(152) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Augustin Hendricx.
(153) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Ignace Jobels.
(154) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Adrien Le Queux.
(155) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Jan Peuterijns.
(156) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Jan Van Lancker.
(157) R.A.R. *D.H.O. registers Velzeke-Ruddershove,* nr 3, fol. 299.
(158) R.A.R. *D.H.O. registers Sint-Lievens-Esse,* boek 2, fol. 41.

Het zijn meestal zigeuners: Adriaan; zigeuner, Marie Beunincx, Pierre Godefroy, Jeanne Moreels, Pieter; zigeuner, Sara, Livine Sonneville (moeder van Marie Van Dorpe), Marie Van De Velde.

Catherine De Clercq werd waarschijnlijk geboren te Gent; zij was een vondelinge. (159) Tenslotte zijn er nog een 55-tal personen, vaste bendeleden zowel als toevallige leden, wiens geboorte- noch woonplaats bekend is.

Een groot aantal bendeleden (55) kon tijdens de ondervragingen geen vaste woonplaats opgeven: Adriaan; zigeuner, Jan Balister, Marie Beunincx, Marie-Anne Bleecker, Jan Cottenier, Anne Marie De Clercq, Catherine De Clerq, Livine De Lichte, Pieter De Lichte, Pieter De Moor, Jan De Vos, Catharina De Vrize, Louis De Vrieze, Pierre Godefroy, Marie Margareta Guillielus, Augsutin Hendricx, Christine Hendricx, Emanuel Hendricx, Ferdinand Hendricx, Marie Hendricx, Adelaïde Janssens, Jeanne Krucke, Jacques Le Couvreur, Joseph Le Houcke, Adrien Le Queux, Pieter Merckhaut, Francies Meulebroeck, Francie sMeulenaere, Jeanne Moreels, Madeleine Moreels, Anne Marie Mulder, Catharine Penninck, Pieter; zigeuner, Jacques Plantin, Sara, Jean Savoye, Thomas Severe, Livine Sonneville, Isabelle Spruyte, Josephine Spruyte, Jeanne Tange, Marie Thomas, Francies Van Den Abeele, Pieter Van De Putte, Antoon Van Der Gucht, Gabriël VAn Der Cruyssen, Pieter Van Der Linden, Marie Van De Velde, Jeanne Van dorpe, Marie Van Dorpe, Pieter Van Ronse, Petronnella Verbeken, Ferdinand Valminck, Simon Ysenbaert.

Tot de bendeleden behoorde ook een groep zigeuners. Sommigen waren afkomstig uit de Noordelijke Nederlanden. Ze leefden in de bossen rond Vichte. (160) Adriaan zwierf rond in de buurt van Vichte, Petegem, Moregem en Wortegem. (161) Zijn familienaam is niet bekend. Pierre Godefroy. Christine Hendricx was geboren in de buurt van Brussel. (162) Emanuel Hendricx was afkomstig van Petegem (bij Oudenaarde). (163) Ferdinand Hendricx kwam van Leiden. (164) Adelaïde Janssens werd geboren te Maastricht. (165) Pieter zwierf eveneens rond in de buurt van Petegem, Moregem, Wortegem en Vichte. (166) Ook zijn

(159) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Catharine De Clercq.
(160) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Jan De Brauwer.
(161) *Vonnissen, verleent...,* p. 92.
(162) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Christine Hendricx.
(163) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Emanuel Hendricx.
(164) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier François Ferdinand Hendricx.
(165) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Adelaïde Janssens.
(166) *Vonnissen, verleent...,* p. 91.

familienaam is niet bekend. Sara. Marie Thomas werd geboren in Gelderland. (167) Petronnella Verbeken was afkomstig van Duinkerke. (168) Ferdinand Vlaminck werd geboren te Moregem bij Oudenaarde. (169)

Meestal waren ook de levensomstandigheden van sommige bendeleden er schuldig aan, dat die personen in de misdaad hun heil gingen zoeken. Het zou ons te ver voeren, indien we voor elk bendelid zouden pogen zijn verleden te reconstrueren. Ter illustratie geven wij toch enkele typische gevallen weer.

Marie Beunincx werd geboren als dochter van een soldaat, maar waar en wanneer precies weet ze niet. We kunnen dus vermoeden dat zij een onwettig kind was. Ze moest bedelen om in haar onderhoud en dat van haar zeven kinderen te voorzien. Drie kinderen stierven op jonge leeftijd, twee werden te Aalst en te Brugge opgehangen en nog twee zaten samen met haar in de gevangenis te Aalst. (170)

Marie De Vlieger bedelde met haar drie kinderen, waarvan er één van Gabriël Van Der Cruyssen was. Haar vader stierf te Nazareth, maar ze weet niet waar haar moeder - ook een bedelares -voor het ogenblik is. Een van haar broers werd opgehangen te Aalst, een tweede werd gedood door Francies Van Den Haute. (171)

Louis De Vrieze was slechts dertien jaar oud toen hij, samen met Josephine Spruyte, met wie hij bedelde, werd aangehouden. Zijn vader was sinds drie jaar dood. Hij en zijn moeder moesten gaan bedelen om in leven te kunnen blijven. (172)

Pierre Godefroy, 31 jaar oud, was de zoon van een soldaat. Hij trok als zigeuner of "Egyptenaar" rond. Waarschijnlijk was hij afkomstig uit de Noordelijke Nederlanden, aangezien hij reeds te Amsterdam, Haarlem en Utrecht veroordeeld werd, (173) Adelaïde Janssens, ook een zigeunerin, was 40 jaar en geboren te Maastricht als dochter van een soldaat. Evenals haar man, Pierre Godefroy, werd zij reeds te Amsterdam, Haarlem en Utrecht veroordeeld. (174)

Jean Micalotte was dertien jaar, toen hij veroordeeld werd. Zijn vader werd geradbraakt toen hij vier jaar oud was en zijn

(167) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Marie-Thomas.
(168) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Petronnella Verbeken.
(169) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Ferdinand Vlaminck.
(170) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Marie Beunincx.
(171) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Marie De Vlieger.
(172) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Louis De Vrieze.
(173) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Pierre Godefroy.
(174) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Adelaïde Janssens.

moeder stierf toen hij acht jaar was. Hij had twee zusters, die beiden als dienstmeiden werkten: de ene te Zomergem en de andere te Ruislede. Hijzelf zwierf sedert een jaar rond met Gabriël Van Der Cruyssen - met wie hij overigens werd aangehouden. Zijn taak bestond er in door de gaten te kruipen, die Van Der Cruyssen in de muren van de huizen maakte, en dan voor hem de deur te openen. (175)

Sara, de dochter van Marie Thomas, was ook nog vrij jong. Zelfs wist ze niet waar en wanneer ze geboren werd. Haar vader stierf te Cadzand. (176)

Livine Sonneville was 50 jaar oud en de dochter van een soldaat. Zij weet niet waar zij geboren wed. (177)

Alle bendeleden verklaarden dat zij tot de Rooms-katholieke kerk behoorden. (178) In hoeverre dat in praktijk ook zo was, kan men wel vermoeden. Ook Marie Thomas beweert dat zij tot het katholiek geloof behoort. Tijdens de ondervraging zweert zij nochtans op Mohammed nooit gestolen te hebben. (179)

De leeftijd van de bendeleden - voor zover die bekend is -varieert tussen tien en vijfenzeventig jaar. In onderstaande tabel geven wij de leeftijdsgroepen, met daarnaast het aantal bendeleden, die tot die groep behoorden in 1748.

Leeftijdsgroep	Aantal personen
10-15	5
16-20	8
21-25	22
26-30	24
31-35	15
36-40	14
14-45	6
46-50	8
51-55	2
56-60	3
61-65	2
66-65	2
71-75	1

In de lagere bevolkingsklassen was het de gewoonte dat men elkaar aansprak met een bijnaam. Menig bendelid had dan ook

(175) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jean Micalotte.
(176) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Sara.
(177) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Livine Sonneville.
(178) "... de la religion catholique apostolicque et romaine".
(179) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Marie Thomas.

een zogenaamde "tweede naam". Hieronder volgen die personen met hun bijnaam ernaast:
Jan Balister, "Spagnol".
Pieter De Cock, "Verlinden", "Knopmaecker", "Cokernagre".
Jan De Schepper, "Pouldenier".
Marie Hendricx, "Jooskens Mie".
Ignatius Jobels, "Barontjen".
Jacques en Jan Le Couvreur, "Laf", "La Fontaine".
Adrien Le Queux, "Pachter Adriaan".
Pieter Merckhaut, "Appelken".
Francies Meulenaere, "Marin", "Le Gantois".
Jeanne Opsomer, "Rougiers".
François Pierre Padoux, "Walon".
Jacques Plantin, "Coben uyt 't Cruysken".
Jean Jacques Remory, "Lange Jaak".
Jan Savoye, "kleyn Janneken", "jan Sauveur".
Pieter Van Cauwenberge, "Wannelapper".
Francies Van Den Haute, "van den Abeel".
Francies Van der Geents, "Tineke".
Antoon Van Der Gucht, "Tonen den Breteur".
Isabella Van De Wiele, "Brabander".
Jan Van Torre, "Hansken van Moorslede".
Mathias Vermert, "Thio".

Tenslotte zou het ook goed zijn hier een overzicht te geven van de geboorte- en woonplaatsen van de bendeleden. De zogenaamde occasionele bendeleden zullen we hier niet bij vermelden, omdat de gegevens over hen al te summier zijn. Ook van een 22-tal bendeleden, ontbreken deze gegevens. Voor de andere bendeleden zijn er meerdere mogelijkheden: ofwel kennen we zowel geboorte- als woonplaats, ofwel één van beide:

Naam	Geboorteplaats	Woonplaats
Jan Balister	Menen	
Leonard Bauwens	Lovendegem	Lovendegem
Marie Anne Bleecker	IJzendijke	
Bavo Cardon	Westrem	Wanzele
Martin Cleefs	Petegem (Deinze)	Petegem (Deinze)
Margareta Cobel	Kalken	Oosterzele
Adrienne Condrovet	St. Lievens-Esse	St. Lievens-Esse
Jan Cottenier	Wortegem	
Philippine De Bie	Grammene	Grammene
Catharina De Bouver	Nokere	Nokere
Jan De Brauwer	Oudenaarde	Oudenaarde
Anne Marie De Clercq	Haaltert	

Catherine De Clerq	Gent (180)	
Albertine De Lichte	Velzeke	
Jan De Lichte (181)	Velzeke	
Jan De Lichte	Munkzwalm	Dikkelvenne
Jeanne De Lichte	Hundelgem	Hundelgem
Jozef De Lichte	Hundelgem	Velzeke
Livine De Lichte	Hundelgem	
Pieter De Lichte	Hundelgem	
Pieter De Moor	Oosterzele	
Elisabeth De Schepper	Velzeke	Velzeke
Jan De Schepper	Velzeke	Meerbeke
Marie De Vlieger	Asper	Mater
Jan De Vos	Dentergem	
Catharina De Vrieze	Mons	
Louis De Vrieze	Geraardsbergen	
Jeanne De Wilde	Hamme	Hamme
Pieter De Wilde	Hamme	Kaprijke
Barbe D'Herde	Aspelare	Aspelare
Michel Embo	Ogy	Petegem (Deinze)
Lieven Faveel	St. Maria-Lierde	St. Maria-Oudenhove
Frans Geents	Nederbrakel	Antwerpen (182)
Marie Margareta Guillielmus	Kortrijk	
Augustin Hendricx	Zele	
Christine Hendricx	Hoogstraten	
Emanuel Hendricx	Petegem (Oudenaarde)	
Ferdinand Hendricx	Leiden	
Josephine Hendricx	St. Lievens-Esse	St. Lievens-Esse
Marie Hendricx	Gelderland	
Paul Hendricx	St. Lievens-Esse	St. Lievens-Esse
Josephine Herremans	Petegem (Deinze)	Machelen
Adelaïde Janssens	Maarstricht	
Ignatius Jobels	Wortegem	Wortegem
Jeanne Krucke	Beerlegem	
Françoise Lauwaert	Nazareth	Petegem (Deinze)
Jacques Le Couvreur	Nederbrakel	
Jean Le Couvreur	Nederbrakel	
Etienne Le Goue	Dentergem	Dentergem

(180) Catherine De Clercq was een vondelinge, het is dus niet zeker waar zij geboren werd. Aangezien zij echter in Gent gevonden werd, nemen wij deze stad als haar geboorteplaats aan.

(181) Jan De Lichte beweerde tijdens de ondervraging dat hij bij zijn broer, te Zomergem, verbleef. Het is echter meer dan waarschijnlijk dat dit slechts tijdelijk gebeurde, en hij dus geen vaste woonplaats had. - R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte. Daarbij komt dat Marie Van Dorpe, de vrouw waarmee Jan De Lichte samenleefde, verklaarde geen vaste woonplaats te hebben. - R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Marie Van Dorpe.

(182) Eigenlijk mogen we de woonplaats van Francies Geents te Antwerpen niet helemaal meerekenen, aangezien hij daar enkel de laatste zes maanden vóór zijn proces gewoond heeft. Daarvoor had hij geen vaste woonplaats. -R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Francies Geents.

Joseph Le Houcke	Gottem	
Adrien Le Queux	St. Martin-Caine	
Marie Liebrecht	Anzegem	Anzegem
Jeanne Machtens	Baaigem	Boekhoute
Pieter Merckhaut	Mechelen	
Francies Meulebroeck	Kaster (Oudenaarde)	
Jozef Meulebroeck	Kaster (Oudenaarde)	Petegem
Marie Anne Meulebroeck	Kaster (Oudenaarde)	Anzegem
Francies Meulenaere	Gent	
Jean Micalotte	Vinkt	
Madeleine Moreels	Westrem	
Anne Marie Mulder	Aalst	
Catharine Penninck	Brussel	
Jan Peutereuns	Zingem	Zingem
Jacques Plantin	Brussel	
Jean Jacques Remory	Nieuwpoort	Gent
Jeanne Rogiers	Nazareth	Petegem (Deinze)
Jean Savoye	St. Truiden	
Thomas Severe	Gent	
Antoine Simays	Nokere	Nokere
Isabelle Spruyte	Hundelgem	
Josephine Spruyte	Hundelgem	
Jeanne Tange	Oedelem	
Marie Thomas	Gelderland	
Adriaan Vagenende	Bavegem	Beerlegem
Catharina Valcke	Nokere	Nokere
Pieter Van Cauwenberghe	Michelbeke	Michelbeke
Francies Van Den Abeele	Balegem	
Jan Baptist Van Den Bossche	St. Maria-Oudenhove	St. Maria-Oudenhove
Catharina Van Den Haute	Munte	Munte
Etienne Van Den Haute	Gijzegem	Bavegem
Pieter Van De Putte	Tielt	
Gabriël Van Der Cruysen	Petegem (Kortrijk)	
Pieter Van Der Linden	Oostende	
Isabella Van De Wiele	Kortrijk	Gent
Jeanne Van Dorpe	Astene	
Marie Van Dorpe	Huise	
Jan Van Lancker	Zingem	Zingem
Jozef Van Maele	Tielt	Tielt
Jozef Van Overberge	Grammene	Grammene
Pieter Van Ronse	St. Maria-Oudenhove	
Jan Van Torre	Moorslede	Moorslede
Jan Van Wetteren	Kalken	Kalken
Pieter Vekemans	St. Maria-Oudenhove	St. Maria-Oudenhove
Rombaut Vekemans	St. Maria-Oudenhove	St. Maria-Oudenhove
Petronnella Verbeken	Duinkerke	
Anne Marie Vercruyssen	Dentergem	Dentergem
Elisabeth Vermeeren	Lokeren	Dikkelvenne
Cecile Vermeulen	Namur	Grammene
Françoise Vermeulen	Nazareth	Nazareth
Gillis Vermeulen	Gottem	Grammene
Ferdinand Vlaminck	Moregem	
Simon Ysenbaert	St. Maria-Oudenhove	

Jozef Zeghers	Galmaarden	Galmaarden
Pieter Zeghers	Gooik	Galmaarden

Op de kaart is duidelijk te zien, dat de meeste bendeleden afkomstig waren uit de streek tusse Leie en Dender. Voor de geografische situatie van de bendeleden namen we de geboorteplaatsen: niet alleen omdat velen geen vaste woonplaats hadden, maar ook omdat het hoogst onzeker is hoe lang ze dan daar al woonden. Het is ook mogelijk dat sommigen een valse woonplaats noemden, om niet als landloper veroordeeld te worden.

Kaart met de geboorteplaatsen van de bendeleden.

De cijfers naast de namen verwijzen naar de cijfers op de kaart.

1. Aalst
2. Aalter
3. Anzegem
4. Aspelare
5. Asper
6. Astene
7. Baaigem
8. Balegem
9. Bavegem
10. Beerlegem
11. Bever
12. Brussel
13. Dentergem
14. Duinkerke
15. Galmaarden
16. Gent
17. Geraardsbergen
18. Gijzegem
19. Gooik
20. Gottem
21. Grammene
22. Haaltert
23. Hamme
24. Hoogstraten
25. Huise
26. Hundelgem
27. IJzendijke
28. Kalken
29. Kaster
30. Kortrijk
31. Lokeren
32. Lovendegem
33. Mechelen
34. Menen
35. Michelbeke
36. Mons
37. Moorslede
38. Moregem
39. Munkzwalm
40. Munte
41. Namur
42. Nazareth
43. Nederbrakel
44. Nieuwpoort
45. Nokere
46. Oedelem
47. Ogy
48. Oostende
49. Oosterzele
50. Oudenaarde
51. Petegem (Deinze)
52. Petegem (Oudenaarde)
53. Sint-Lievens-Esse
54. Sint-Maria-Lierde
55. Sint-Maria-Oudenhove
56. Sint-Truiden
57. Tielt
58. Velzeke
59. Vinkt
60. Westrem
61. Wortegem
62. Zele
63. Zingem

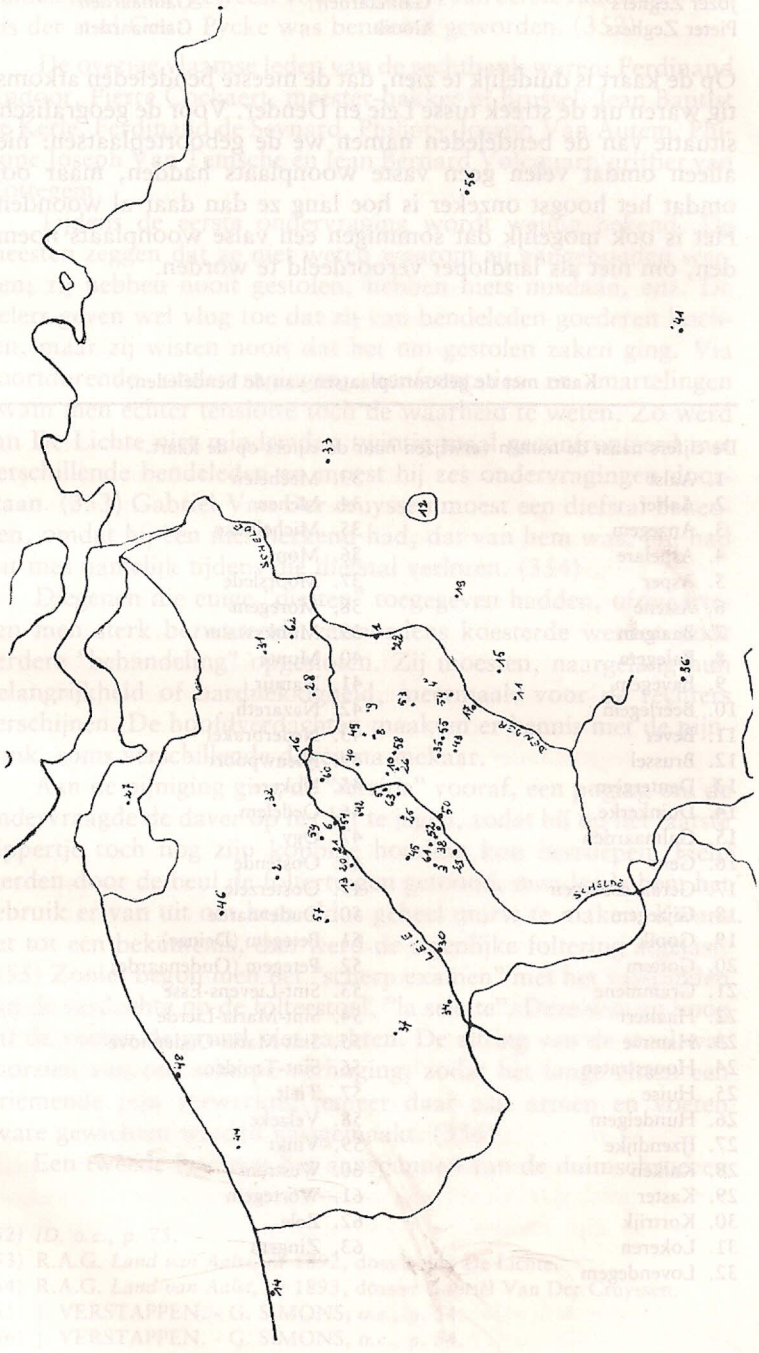
SCHELDE

Kaart met de woonplaatsen der bendeleden.

De cijfers naast de namen verwijzen naar de cijfers op de kaart.

1. Antwerpen
2. Anzegem
3. Aspelare
4. Bavegem
5. Beerlegem
6. Boekhoute
7. Dentergem
8. Dikkelvenne
9. Galmaarden
10. Gent
11. Grammene
12. Hamme
13. Hundelgem
14. Kalken
15. Kaprijke
16. Lovendegem
17. Machelen
18. Mater
19. Meerbeke
20. Michelbeke
21. Moorslede
22. Munte
23. Nazareth
24. Nokere
25. Oosterzele
26. Oudenaarde
27. Petegem (Deinze)
28. Petegem (Oudenaarde)
29. Sint-Lievens-Esse
30. Sint-Maria-Oudenhove
31. Tielt
32. Velzeke
33. Wanzele
34. Wortegem
35. Zingem

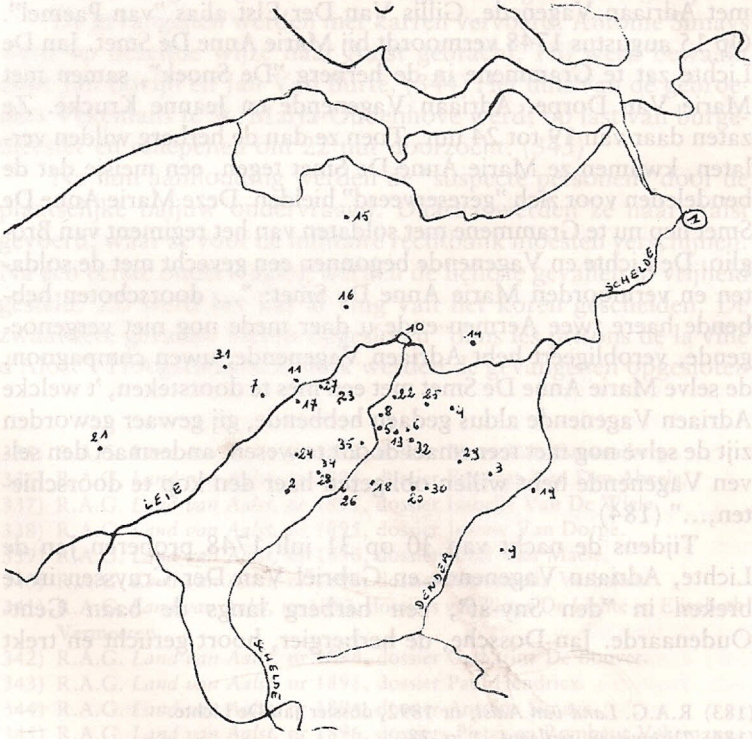

HOOFDSTUK IV.

DE MISDADEN: VOORBEREIDING EN UITVOERING.

Tijdens de ondervragingen kwamen ongeveer 180 misdaden aan het licht, die door de bende gepleegd werden. Het gaat meestal om diefstallen, al dan niet met inbraak, of om pogingen tot diefstal. Er werden relatief weinig gewelddaden begaan: "slechts" tien moorden en zeven pogingen tot moord. Er mislukten 12 diefstallen, terwijl er 151 succesvol afliepen. Minstens 105 diefstallen gebeurden met braak. We moeten hier wel opmerken dat deze cijfers onvolledig zijn: er waren namelijk nog een aantal bendeleden voortvluchtig en enkele leden werden vermoord.

§ 1. Moorden en moordpogingen.

Jan De Lichte was medeplichtig aan niet minder dan vier moorden. Bovendien had hij ook nog 2 moordpogingen op zijn kerfstok. (183) Rond Pinksteren 1748 vermoordt hij, samen met Francies Meulenaere en Adriaan Vagenende te Scheldewindeke Jan De Vrieze. Enige tijd later vermoordt hij te Bavegem, samen met Adriaan Vagenede, Gillis Van Der Elst alias "van Paemel". Op 15 augustus 1748 vermoordt hij Marie Anne De Smet. Jan De Lichte zat te Grammene in de herberg "De Snoek", samen met Marie Van Dorpe, Adriaan Vagenende en Jeanne Krucke. Ze zaten daar van 19 tot 24 uur. Toen ze dan de herberg wilden verlaten, kwamen ze Marie Anne De Smet tegen, een meisje dat de bendeleden voor zich "gereserveerd" hielden. Deze Marie Anne De Smet liep nu te Grammene met soldaten van het regiment van Broglio. De Lichte en Vagenende begonnen een gevecht met de soldaten en vermoorden Marie Anne De Smet: "... doorschoten hebbende haere twee Aermen ende u daer mede nog niet vergenoegende, verobligeert hebt Adriaen Vagenende, uwen compagnon, de selve Marie Anne De Smet met een mes te doorsteken, 't welcke Adriaen Vagenende aldus gedaen hebbende, gij gewaer geworden zijt de selve nog niet teenemael doodt te wesen, andermael den selven Vagenende hebt willen obligeren haer den kop te doorschieten,..." (184)

Tijdens de nacht van 30 op 31 juli 1748 proberen Jan de Lichte, Adriaan Vagenende en Gabriël Van Der Cruyssen in te breken in "den Sny-af", een herberg langs de baan Gent-Oudenaarde. Jan Dossche, de herbergier, hoort gerucht en trekt

(183) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(184) *"Vonnissen, verleent...",* p. 38.

zijn dakvenster open. Wanneer hij de dieven bemerkt, die bezig zijn een gat in de muur te maken, stormt hij naar buiten met een hooivork. Hij wordt neergeschoten door Jan De Lichte en Vagenende maakt de zieltogende waard met een mes verder af. (185) Tenslotte probeert hij ook Pieter Van De Putte en Francies Geents te vermoorden: hij schiet hen "elck eenen bal in hunnen rugge." (186)

Pieter De Wilde vermoordde in 1743 te Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek de molenaar, Van Lierde, met een degen. Zijn medeplichtigen waren Gilis van Paemel, Jan De Vrieze, Tes en twee schoonbroers van Gillis van Paemel. Ze wilden de molenaar beroven. (187)

Augustin Hendricx pleegde drie moordpogingen. (188)

Te Oordegem, tijdens een ruzie wegens een vrouw, geeft hij François Germain een messteek. In de herberg "den Engel" te Zele geeft hij, na een twist, Jean Verroosten, een koopman, drie messteken. Tenslotte dient hij Pieter Merckhaut, alias "Appelke", twee messteken toe. Ze hadden ruzie gehad over de verdeling van de buit, afkomstig van een diefstal te Gent.

Francies Meulenaere was aanwezig bij de moord op Jan De Vrieze. Daarnaast had hij nog twee moordpogingen gepleegd. (189) Op 7 juni 1748 steekt hij "bij puere boosheit en moetswilligheyt sonder eenige reden ontrent den 3 à 4 uren naer middag in de Cosyntiens-straete binnen Ghendt, met een bloot mes, 't gone gij verborgen hielt onder uwe veste, sekeren Lieven Vander Steen in syne slincke zijde,.." Dezelfde dag, omstreeks 21 uur, is hij bij Françoise Bracke, waar hij menige brandewijn drinkt. Hij dreigt haar de keel af te snijden "om dat sij niet en wilde consenteren, dat gij volgens uwe begeirte met haere dogter soude hebben geslaepen, soo verre dat gij de selve Françoise Bracke met U Mes eene snede in haere slincke kaecke hebt toegebracht, waer door haere tonge heet doorgesteken ende menigvuldig bloedt is quyt geworden..." (190) Volgens zijn verklaringen was hij toen stomdronken. (191)

Antoon Van Der Gucht vermoordde te Nazareth Louis De Vrieze. De ware toedracht van die zaak is niet gekend, omdat de moordenaar nog voortvluchtig was. (192)

(185) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Gabriël Van Der Cruyssen.
(186) *Vonnissen, verleent...,* p. 38.
(187) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Pieter De Wilde.
(188) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Augustin Hendricx.
(189) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Francies Meulenaere.
(190) *Vonnissen, verleent...,* p. 17.
(191) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Francies Meulenaere.
(192) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Francies Geents.

Pieter van Ronse en Lieven Faveel vermoordden op 12 februari 1748 te Nederboelare, op de grote baan van Geraardsbergen naar Gent, de koopman Jan Baptist De Nauw. Het is de enige maal dat er in de verhoren sprake is van een roofmoord op de openbare weg, een misdrijf van het type dat veelvuldig in de literatuur over de bende van Jan De Lichte wordt beschreven. Het slachtoffer, dat afkomstig was van Maria-Lierde, had zaken gedaan op de kermis van Geraardsbergen en ging via "Boulaere" naar huis. In de buurt van de herberg "de Kroon" werd hij door Faveel en Van Ronse neergeschoten en vervolgens met een mes verder afgemaakt. (193)

Simon Ysenbaert vermoordde op 4 november 1744, tijdens de jaarmarkt te St.Maria-Oudenhove, Jan Baptist Pieter Aerents. Op 11 juli 1748 vermoordde hij, in een herberg te Bavegem, twee carabiniers van de brigade van Criquy. (194)

Het is opvallend dat de meeste gewelddaden in 1748 gebeurden. Dit zou kunnen wijzen op een evolutie in de stoutmoedigheid van de bende.

§ 2. Diefstallen en pogingen tot diefstal.

Het scenario van een "diefte met braecke" begint meestal in één van de stamkroegen of ten huize van een bendelid. Onder het drinken van een paar glazen brandewijn werd het volgende slachtoffer bepaald. Er werd weinig vooraf afgesproken, had één der aanwezigen een idee waar er wat te stelen viel, dan trok men daar naar toe. Wanneer Pieter De Wilde en zijn medeplichtigen bijvoorbeeld de molenaar van O.L.V.Lombeek gingen overvallen, was dat eerst bij Jan De Vrieze thuis afgesproken. Zelfs in die afspraken was weinig regelmaat: Pieter De Wilde en Jan De Vrieze kwamen toevallig Gillis Van Paemel en zijn schoonbroers tegen. Ze besloten samen een overval te doen en gingen naar het huis van Jan De Vrieze om daar het plan uit te werken. (195)

Ook bij Jean Boscar werd er zo een overval beraamd. Enkele bendeleden kwamen bij hem thuis; ze warmden zich aan het vuur, dronken brandewijn en ondertussen planden ze een overval te Zonnebeke. (196)

Soms kon het ook gebeuren dat iemand - een heler bijvoorbeeld aan enkele bendeleden vroeg om bepaalde zaken, stoffen, bijvoorbeeld, te gaan stelen. Die persoon kocht die zaken dan op

(193) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Pieter Van Ronse.
R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Lieven Faveel.
(194) *Vonnissen, verleent...*, p. 3.
(195) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Pieter De Wilde.
(196) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Jean Boscar.

en verkocht ze met winst verder op de zwarte markt. (197) Meestal wisten de dieven dus reeds vóór de diefstal gepleegd was, aan wie ze hun toekomstige buit kwijt konden.

De bandieten waren over het algemeen ook goed ingelicht over de plaats waar ze gingen inbreken. Zo gingen Jan De Lichte, Gabriël Van Der Cruyssen en Adriaan Vagenende in 1747 bij een pachter te Nazareth inbreken. Jeanne Rogiers, een heelster, had hen de tip gegeven en zou later de buit afkopen. De diefstal werd bij haar thuis beraamd en Jeanne Rogiers had hen verwittigd dat het huis, waar zij wilden gaan stelen, goed versterkt was. (198)

In 1744 kwamen Jan De Lichte, François De Vrieze, Jan Triest en Pieter De Moor om 22 uur bij Bavo Cardon samen. Ze besloten het kasteel van Wichelen te beroven. Cardon toonde hen de weg, maar toen er in een kamer van het kasteel licht gemaakt werd, sloegen ze op de vlucht. (199)

Op 7 maart 1748 braken Van Der Cruyssen, Tincke, Van Paemel, petit François, Vagenende en Van Den Abeele bij de pastoor van Zandbergen in. Enkele dagen later schrijft de priester naar de gerechtelijke instanties: "Dien persoon... is naer mijn gissinge den selven die twee a drij daegen te vorent ten mijnen huyse eene aelmoesse gevraeght heeft ende waerschijnnelijck een van de dieven..." Een van de bendeleden was dus poolshoogte gaan nemen en had ontdekt dat men langs de dichtgevroren wallen, die de pastorij omringden (200), gemakkelijk het huis kon binnendringen. Het was dan ook langs die weg dat enkele dagen later de inbraak gebeurde. (201)

Soms viel het, ondanks alle voorzorgen, toch tegen. Dat ondervonden Jan De Lichte, Gabriël Van Der Cruyssen, Pieter De Cock en Jan Cottenier, toen ze de buit van een diefstal te Lovendegem onderzochten. Jan Cottenier had hun die inbraak aangeraden, omdat hij veel geld in een koffer had gezien. Ze hadden dus die koffer gestolen, maar hij bleek vol appelen te zitten. (202)

Eens de diefstal besproken en voorbereid, wachtte men de

(197) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(198) *Ibidem.*
(199) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Bavo Cardon.
(200) In 1636 werd door de gemeenschap een nieuwe pastorie gebouwd. De abdis van Ter Kameren weigerde in 1719 de verplichting tot herstelling van de pastorie na te komen, maar liet ze in 1755 toch met schaliën dekken en ze liet tevens een nieuwe brug slaan over de omwalling. - J. DE BROUWER. *Bijdrage tot de geschiedenis van de kerkelijke instellingen en het godsdienstig leven in het Land van Aalst tussen 1621 en 1796, dl V, p. 320.*
(201) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Adriaan Vagenende.
(202) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.

duisternis af en werden de wapens klaar gemaakt. Meestal bleven deze beperkt tot een mes, een stok (203) of een pistool. Soms had men ook een degen. (204) Het aangezicht werd met steenkool zwart gemaakt (205) vandaar de benaming "zwarte" roversbende. (206)

Volgde dan het inbreken zelf. Hierbij werden nogal wat methoden gebruikt. De meeste slachtoffers waren kleine pachterts, die in lemen huizen van het langgeveltype woonden. De hele skeletbouw van dergelijke woningen was gemaakt van eikenhout. De vakken of panelen waren gedicht door een met klei bestreken vlechtwerk van wilgenhout en beschermd door een dakbedekking van stro. Het langgeveltype was een bescheiden eenheidswoning, bestemd voor mens, dier en vruchtenberging. Woon- en bedrijfsruimten (woning, stal en schuur), behoorlijk gescheiden door een wand, waren naast elkaar aanliggend gebouwd en verenigd onder één recht doorlopend dak. De woonkamer had een direkte verbinding met de stal. (207)

Meestal viel men met de deur in huis, of beter in de keuken, want de keuken was de voornaamste kamer: zij diende als eetkamer en als zitkamer. (208) Deze zogenaamde kortwoonsten vormden de overgrote meerderheid van de woningen op het platteland. Zij werden niet alleen door pachters, maar ook door dagloners en door industrie-arbeiders bewoond. (209).

Daar de muren uit leem bestonden konden de rovers er vrij geruisloos een gat in maken. Waar en hoe dat gat gemaakt werd verschilde en was afhankelijk van de rover die de inbraak leidde. De meest gebruikelijke manier was het maken van een gat naast of onder een deur of venster. Hierbij werd het gat ruim genoeg gemaakt om er een volwassen persoon door te laten kruipen. Hij kroop door het gat en ontgrendelde de deur. (210) Soms gebruikte men een kind, zodat een kleinere opening volstond. (211) Het gra-

(203) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Augustin Hendricx. Een diefstal te Belsele mislukte omdat hij zijn stok had laten vallen en zodoende de bewoners wekte.
(204) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Pieter De Wilde.
(205) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Jan Boscar.
(206) Cfr. de roman van H. Van Hoorenbeek, *Jan De Lichte en zijn zwarte roversbende.*
(207) C.V. TREFOIS. *De bouw der boerenhoeven in de Zuidelijke Nederlanden,* p. 9-12, 55-57.
(208) H. VANGASSEN. *o.c.,* p. 493.
(209) P. DEPREZ. *De boeren: 16e, 17e en 18e eeuw in: Flandria Nostra,* dl I., p. 129.
(210) o.a. R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Emanuel Hendrix, nr 1892, dossier Jan De Schepper, nr 1893, dossier Pieter Van De Putte.
(211) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jean Micalotte.

ven van een gat onder de deur was niet zo vreemd: de huizen hadden immers meestal een aangestampte aarden vloer en slechts de deur rustte op een stenen dorpel. Door de aarde onder die steen weg te graven bekwam men een opening, die toegang gaf tot de woonplaats.

Als materiaal gebruikte men meestal een mes, soms een beitel. (212) een ploegijzer (fer de charue) (213), of een spade. (214) In sommige gevallen groef men zelfs met de blote handen een gat onder de deur. (215) Soms verschafte men zich ook toegang door gewoonweg een plank uit de muur los te rukken. (216)

Het kraken van een venster was ook een veelvuldig toegepaste methode. (217) Hiervoor gebruikte men een mes, een beitel of een stok. (218) Tijdens een inbraak te Rollegem-Kapelle sneed Jan De Lichte een vensterhout af. (219) In bepaalde gevallen werd de ruit gewoon stukgeslagen, wat zeker niet geruisloos kon gebeuren. (220) Jan Van Torre had een eigen stijl: hij ging via de stal. De staldeur was gewoonlijk aan de binnenzijde met een haak afgesloten. Door zijn mes tussen de deur en muur te steken kon hij de haak losmaken. De rest was kinderspel, aangezien stal en huis met een deur verbonden waren. (221) Francies Van Den Abeele peuterde met zijn mes het slot uit de deur. (222) Ook de kelder was een geliefd object voor de rovers. Een keldergat was gemakkelijker te kraken en de kelder bevatte bovendien levensmiddelen. Hier ging men op dezelfde wijze te werk: men maakte een gat door de keldermuur of naast het kelderraam, ofwel brak men het kelderraam gewoon open. (223)

Meestal viel het dus nog mee om gaten te maken in de lemen muren van de te bezoeken woningen. Of zij zich echter ook een

(212) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Augustin Hendrix.
(213) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Emanuel Hendrix.
(214) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Ferdinand Hendricx.
(215) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter Van De Putte.
(216) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Pieter De Wilde.
R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Lieven Faveel.
(217) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter Van Der Linden.
R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Francies Van Den Abeele.
(218) R.A.G. *Land Van Aalst,* nr 1893, dossier Jan Balister.
R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter Van De Putte.
(219) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(220) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Gabriël Van Der Cruyssen.
(221) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jan Van Torre.
(222) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Pieter Van Ronse.
(223) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Joseph Le Houcke.
R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Jozef Van Maele.
R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Pieter Van Ronse.

toegang verschaften "dweers door het steenen sollement van de muer", zoals Adriaân De Lichte het in 1740 tijdens een diefstal deed (224), is onzeker. Misschien gebeurde dit wel eens wanneer het hoogst noodzakelijk was, maar het was toch geen van hun gebruikelijke methoden.

Dikwijls werd één van de dieven aangeduid om tijdens de inbraak buiten de wacht te houden, zodat hij bij onraad zijn medeplichtigen tijdig kon waarschuwen. (225) Hiervoor werden ook vrouwelijke bendeleden gebruikt. Zo werd Marie Anne Meulebroeck veroordeeld om "te staen Sentinelle op den weg, ten tijde gij wel wiste dat uwe Complicen besig waeren met in het huys te breken". (226)

Toch kwam men soms wel eens voor onvoorziene omstandigheden te staan: zo moest Emanuel Hendricx een inbraakpoging opgeven, doordat vóór het gat, dat hij gemaakt had, een kast stond. (227) Ook een blaffende hond kon soms de bewoners alarmeren. (228)

In 1744 braken Jan De Lichte en Tineke in bij een pachter, in de buurt van Gent. Alles verliep zeer goed, want het venster stond open. Ze vonden er een beurs, waarvan ze dachten dat zij vol muntstukken stak: men hoorde namelijk een gerinkel wanneer men er mee schudde. In de overtuiging dat ze de spaarcentjes van de pachter hadden, namen ze de beurs mee. Bij nader onderzoek bleek echter dat de beurs "était rempli de petites boules de marbre", met knikkers dus. (229)

De bende van Jan De Lichte werd in de verhalen waarschijnlijk toch afschrikwekkender voorgesteld dan zij in feite was. Bij meerdere pogingen tot diefstal gingen zij namelijk op de loop wanneer hun slachtoffers zich verweerden.

In de winter van 1747 wilden Pieter Van Der Linden, Francies Geents, Gabriël Van Der Cruyssen, Francies Van Den Abeele, Jean Savoye, Adriaan Vagenende, Jan De Vrieze, Lieven Faveel, Simon Ysenbaert en Pieter Van Ronse te Geraardsbergen een diefstal plegen. Zij werden verjaagd door de buren, die met stenen gooiden. (230) Wanneer men hierbij dan bedenkt dat aan deze overval niet alleen uitsluitend "harde" kernleden deelnamen, maar dat sommigen onder hen al minstens één moord op hun geweten

(224) R.A.R. *O.G.A. Velzeke-Ruddershove,* nr 82, fol. 146.
(225) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jan Van Wetteren.
(226) *Vonnissen, ontleent...,* p. 8.
(227) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Emanuel Hendricx.
(228) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Francies Geents.
(229) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(230) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Gabriël Van Der Cruyssen.

hadden, heeft men de neiging om zich de bende heel wat minder afschrikwekkend voor te stellen.

Emanuel Hendricx, Pieter Van De Putte, Joseph Le Houcke, Jozef Meulebroeck, en Francies Meulebroeck werden in de winter van 1747 tijdens een poging tot inbraak bij een molenaar in de buurt van Oudenaarde verjaagd. Dezelfden werden in januari 1748 te Kaster opnieuw verjaagd, nadat ze in de woning van een pachter met een ploegijzer het venster opengebroken hadden. (231) Anderzijds werden er ook gedurfde inbraken gepleegd. Te Nederbrakel maakten Jan De Lichte, Gabriël Van Der Cruyssen en Jan De Schepper een gat in de muur van een pachterswoning en stalen er garen en klederen, terwijl de vrouw van de pachter aan het karnen was. (232)

In augustus 1748, omstreeks middernacht, breken Augustin Hendricx, Jacques Plantin en Pieter Merkhaut in bij Juffrouw Eeckman in de Savaanstraat te Gent. Plantin en Hendricx kraakten het venster met een schrijnwerkersbeitel; Plantin drong langs die weg het huis binnen en opende de deur voor de anderen. Ze doorzochten drie kamers en namen alle kostbaarheden mee. In een vierde kamer lagen twee vrouwen te slapen. De bandieten bedreigden hen met een mes en zegden hen te zullen doden, indien ze geluid maakten. De drie dieven vluchtten daarop weg. De inbrekers hadden blijkbaar geen te grote indruk gemaakt op devrouwen, want deze begonnen onmiddellijk om hulp te roepen. (233)

Niet alleen pachters, ook ambachtslieden waren soms het slachtoffer van een diefstal. Jan De Lichte, Gabriël Van Der Cruyssen, Pieter De Moor, Simon Ysenbaert en Gillis Van Paemel braken bijvoorbeeld tijdens de zomer van 1747 te Ninove in "ten huyse van eenen Kloef-kapper". (234) Ze verkochten hun buit aan de waardin van de herberg "De Paling" te Aspelare. (235)

Ook in winkels en herbergen durfden de bendeleden wel eens inbreken. Tineke, Faveel, Van Ronse, Jan De Vrieze en Savoye beroofden tijdens de winter van 1748 te Leuze een winkel. Ze maakten een gat naast het venster en konden zo het huis binnendringen. (236) Rond dezelfde tijd overvielen Jan Balister en Antoon Van Der Gucht een winkel op de Meir te Antwerpen.

(231) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Emanuel Hendricx.
(232) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Schepper.
(233) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Augustin Hendricx.
(234) *Vonnissen, verleent...,* p. 37.
(235) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Gabr. Van Der Cruyssen.
(236) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Lieven Faveel.

(237) Joseph en Etienne Le Houcke braken op 17 januari 1748 in in de herberg "De Haan" te Meulebeke. (238) Ook handelaars werden dikwijls het slachtoffer van de hebzucht der bendeleden. In de winter van 1747 braken Jan De Lichte, Van Paemel, Van Der Cruyssen, Ysenbaert en Savoye te Grammene in bij een handelaar, Zijlen genaamd. In hetzelfde jaar overviel Jan De Lichte te Geraardsbergen de koopman "Heleu" (239) Emanuel Hendricx beroofde tijdens de winter van 1747 te Harelbeke drie verschillende kooplieden. (240)

Molenaars stonden eveneens als welstellend bekend en mochten zich dus ook aan een bezoek vanwege de bende verwachten. Pieter Van De Putte, Joseph Le Houcke, de zigeuners François en Pieter overvielen bijvoorbeeld in 1744 een molenaar te Wingene. (241) Zelfs godsdienstige plaatsen bleven niet gespaard. In 1744 brak Pieter Merckhaut, samen met twee medeplichtigen, in het begijnhof te Mechelen in. (242) Francies Van Den Abeele ging met twee toevallige medewerkers bij de pastoor van Zeveren inbreken. (243) In 1747 kreeg de pastoor van Overboelare Tincke, Lieven Faveel, Pieter Van Ronse en Francies Van Den Abeele op bezoek. (244) Ze maakten met een mes een gat in de keldermuur en stalen een hoeveelheid wijn, die verkocht werd aan een zekere Smet te Geraardsbergen. (245)

In hetzelfde jaar braken Pieter Van De Putte, Joseph Le Houcke en Jozef Van De Maele in bij de pastoor van Ruiselede. Ze braken met een stuk hout het kelderraam open en konden zo de woning binnendringen. (246) Op 7 maart 1748 breken Van Der Cruyssen, Tincke, Van Pamel, petit François, Vagenende en Francies Van Den Abeele in de pastorij te Zandbergen in. Via de dichtgevroren wallen geraakten ze in de tuin van de pastorij, waarna ze met een stok het keukenvenster kraakten. (247) Eve-

(237) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Jan Balister.
(238) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Joseph Le Houcke.
(239) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(240) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Emanuel Hendricx.
(241) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter Van De Putte.
(242) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter Merckhaut.
(243) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Francies Van Den Abeele.
(244) Tot 1638 was er te Overboelare geen pastorie, maar wel een schuur. In 1693 kocht pastoor Suyers voor zichzelf een huis in de buurt van de kerk. In 1739 was er dan sprake van een degelijke pastorie, die in 1722 was aangekocht. - J. DE BROUWER. *Bijdrage tot de geschiedenis van de kerkelijke instellingen en het godsdienstig leven in het Land van Aalst tussen 1621 en 1796,* dl. V, p. 317.
(245) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Francies Geents.
(246) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter Van De Putte.

neens in maart 1748 kraakten Van Der Linden, Faveel, Vagenende, De Moor en Jan De Vrieze met een stok het kelderraam van de pastorij te Zonnegem. Ze stalen er 20 flessen wijn en boter. (248)

Soms pleegde men meerdere diefstallen op één nacht. Jan Van Torre en Jan Balister pleegden tijdens dezelfde nacht een diefstal te Zeveneken en te Nokere. Een andere keer pleegden ze tijdens dezelfde nacht een diefstal te Kaprijke en te Eeklo. (249)

Er werden echter niet uitsluitend inbraken gepleegd. In de processen komen ook gevallen van zakkenrollerij voor. In 1748, een week na Pasen, steelt Augustin Hendricx, bij het verlaten van een kerk te Gent, een zilveren snuifdoos. (250)
Te Brussel randen Jan Balister en een medeplichtige op straat een man aan. Ze namen hem zijn mantel en een met goud afgeboorde hoed af. Eveneens te Brussel werden een man en een vrouw op straat aangerand door Balister en twee medeplichtigen. Ze ontfutselen hen een halssnoer, een paar zilveren oorringen, 6 schellingen, een mantel, een hoed en een zilveren snuifdoos. (251) Ook Pieter Merckhaut was een zakkenroller. Samen met Antoon Van De Gucht oefende hij deze praktijken soms uit te Antwerpen, Gent, Mechelen, Brussel en Leuven. (252) Jan Van Torre stal als gauwdief o.a. zakdoeken en snuifdozen. In de omgeving van Sas-van-Gent stal hij in 1748 bij een pachter een paar lakens, die op een haag te drogen hingen. Jan Van Torre trachtte ook, op de baan van Gent naar Aalst, Isabelle Van De Wiele te verkrachten. (253)

Jeanne Tange logeerde tijdens de maand julie 1748 bij Jakobus Verboertem, te Wetteren. Toen hij met zijn vrouw naar de Mis was, opende zij een schapraai en stal daaruit 14 à 15 schellingen. (254)

Hier volgt een overzicht van de diefstallen, per dorp of stad waar ze gebeurden. We geven enkel een korte omschrijving van het beroep van het slachtoffer en de datum van het gebeurde. De lijst is onvolledig omdat bij sommige diefstallen noch datum, noch slachtoffer werd aangemerkt. Bij enkele diefstallen werd zelfs niet

(247) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Adriaan Vagenende.
(248) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter V.D.Linden.
(249) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jan Van Torre.
(250) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Augustin Hendricx.
(251) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Jan Balister.
(252) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter Merkhaut.
(253) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jan Van Torre.
(254) *Vonnissen, verleent...,* p. 24.

vermeld waar ze plaatsvonden. Deze laatste komen dan ook niet in de lijst voor:

Plaats	Slachtoffer	Datum
Antwerpen	hoedenmaker	juli 1748
	winkel	maart 1748
Anzegem	herberg	1746
	pachter	winter 1747
	pachter	januari 1748
Asper	pachter	
Assenede	pachter	1748
Bavegem		pasen 1748
Bavikhove	weduwe van pachter	1746
		1746
Belsele		november 1747
Beveren		25 december 1747
Beveren-Waas		
Bottelare		1746
Brugge	goudsmid	1745
Brussel	winkel	
Burcht	pachter	juli 1748
Deftinge		1747
	pachter	1747
Dendermonde	pachter	winter 1747
Eeklo		mei 1748
Eine	pachter	mei 1748
Elsegem	pachter	januari 1748
Ename	pachter	1748
Erondegem	pachter	winter 1747
Erpe	Pieter Lauwaert	1745
Ertvelde	pachter	1748
Gent	Eeckman	augustus 1748
	Judocus le Berger	mei 1747
		augustus 1748
	horlogemaker	
		pasen 1748
	kleermaker	maart 1748
	herberg	1745
	herberg	
Gent	herberg	
	pachter	1744
	pachter	1748
	winkel	juni 1748
	tuinier	1747
Geraardsbergen	koopman	1747
		winter 1747
	herberg	
		1746
Gijzelbrechtegem		september 1747
Godveerdegem		1747
Grammene	handelaar	winter 1747
	pachter	1744
	herberg	

Grotenberge		1744
	handelaar	
Halle	herberg	
Harelbeke	koopman	winter 1747
	koopman	winter 1747
	koopman	winter 1747
Hulst	pachter	1746
Ingelmunster	winkel	1743
	handelaar	1745
Ingooigem		
Kalken	winkel	1747
Kaprijke	herberg	mei 1748
Kaster	pachter	januari 1748
Kontich		maart 1748
Kortrijk	herberg	
	handelaar	
Kruishoutem		
Kuurne	herberg	
Lessen	handelaar	1747
Letterhoutem	pachter	1748
Leuven		
Leuze	winkel	januari 1748
Lokeren	pachter	1748
Lovendegem	herberg	januari 1748
Markegem	pachter	winter 1747
Mater	herberg	1745
Mechelen	begijnhof	1744
Merchtem	pachter	1748
Meulebeke	Pieter Patin	nieuwjaar 1748
	herberg	17 januari 1748
		1745
	pachter	1746
Nazareth	pachter	september 1747
Nederbrakel	pachter	1747
		1747
Nederbrakel	pachter	mei 1748
	wever	januari 1748
	kaarsenmaker	1747
Nevele	pachter	1746
Ninove	klompenmaker	zomer 1747
	Van Der Kelen	29 juli 1747
Nokere		1747
Oordegem	pachter	maart 1748
Opdorp	herberg	
Oudegem	herberg	zomer 1747
Oudenaarde	pachter	juni 1748
Overboelare	pastorij	1747
Overmere	handelaar	20 mei 1748
Petegem (Deinze)	schoenmaker	herfst 1747
	weduwe Bouchin	zomer 1747
Petegem (Oudenaarde)		1746
Rollegem-Kapelle	herberg	okotber 1747
Rotselaar		1748

Ruiselede	pastorij	1747
	herberg	
Sas-Van-Gent	pachter	1748
St. Goriks-Oudenhove	pachter	1743
	smid	
St. Maria-Horebeke	molenaar	mei 1748
St. Maria-Lierde	pachter	
	herberg	1748
		winter 1740
	weduwe van pachter	1747
	pachter	1746
St. Maria-Oudenhove	smid	
Steenhuize	pachter	1747
Strijpen	Thienpont	1744
Tielt	Jozef Van Tom	1746
	Catharine Pestelle	januari 1748
Viane	pachter	1748
	pachter	1747
	molenaar	november 1747
Vichte	pachter	1747
	pachter	1746
Vinkt	kammenmaker	1747
	pachter	1745
Vollezele	pachter	1744
Waarbeke		
Waarmaarde	molenaar	winter 1747
Wakken	winkel	1746
Waregem		
Watervliet	pachter	1748
Welle		1747
Westrem	pachter	zomer 1748
Wetteren	pachter	1745
Wichelen	kasteel	
	ambachtsman	
Wielsbeke	pachter	1745
Wingene	pachter	
	molenaar	1745
		1744
Zandbergen	pastorij	7 maart 1748
	pachter	september 1747
	weduwe	1746
Zegelsem	pachter	
Zelzate	pachter	1748
	pachter	1748
Zeveneken		1743
	pachter	1748
Zeveren	pastorij	
Zonnegem	pastorij	maart 1748
Zulte	kasteel	1747

Uit de gedateerde diefstallen blijkt dat het aantal diefstallen en inbraken het hoogst was in de jaren 1747-1748, alhoewel reeds

in een zeker bendeverband gestolen werd vanaf 1743. De diefstal, gepleegd door Jan De Schepper en Rombaut Vekemans in de winter van 1740 te Sint-Maria-Lierde, is een alleenstaand feit. De Schepper en Vekemans stalen toen een zak aardappelen en een klein varken. (255) De diefstal werd wel vermeld tijdens de processen, maar hij werd gepleegd vóór het bestaan van de bende. Wanneer die bende juist ontstaan is, is moeilijk te zeggen. Voor zover er bij de misdaden een datum vermeld staat, kunnen we zeggen dat de misdaden in bendeverband begonnen in 1743 en vermeerderen tot in 1748:

1743: 3
1744: 7
1745: 10
1746: 15
1747: 43
1748: 45

Na de diefstal verkocht men de buit gewoonlijk aan een heler. Soms kon het gestolene ook voor eigen gebruik dienen. Op 25 december 1747 breken Pieter Van De Putte en Jozef en Francies Meulebroeck in te Bevere, in de buurt van de Oudenaardse Poort. Ze stelen er brood, suiker, bloem en pakken lint van verschillende kleuren. Met de bloem en de suiker werden ten huize van Jozef Meulebroeck koeken gebakken. (256)

Over de gestolen goederen worden we soms gedetailleerd, maar meestal vrij summier ingelicht. Zo breken Van Den Abeele, Van Der Cruyssen en Van Ronse in de buurt van de St.Lievenspoort te Gent in een herberg in, via het keldervenster. Ze stelen er wijn en boter. De hoeveelheid wordt in de processen echter niet vermeld. (257) In bepaalde gevallen krijgen we een zeer nauwkeurige opsomming van de aard en de kwantiteit van het gestolene, met daarbij de prijs die de helers ervoor betaalden. De nodige reserves in acht genomen, geven dergelijke cijfers toch enig idee omtrent de omvang van de inbraak.

In 1747 braken Jan De Lichte, Van Der Cruyssen en Van Der Linden te Petegem bij een schoenmaker in. Hun buit - 3 à 4 paar schoenen, 30 à 40 el linnen en een pak lint - werd aan Maarten Cleefs voor 20 schellingen of 1 pond groot verkocht. (258)

Bij een inbraak te Petegem (Deinze) in 1747 maakten De Lichte, Van Der Cruyssen en Van De Putte een kleed, een rok, een

(255) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Rombaut Vekemans.
(256) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jozef Meulebroeck.
(257) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Francies Van Den Abeele.
(258) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.

bruine kazak, 3 à 4 el linnen, andere klederen en 5 à 6 schellingen buit. Van De Putte kreeg 6 slaapmutsen en een kazak als aandeel. Zijn vrouw verkocht het te Oudenaarde aan François Bonnies voor 2 schellingen. (259)

Bij een inbraak in de buurt van de kerk te Wichelen maakten Tincke, Van Den Abeele en Van Der Gucht 12 hemden, 2 kleden uit laken, 2 rokken, een stuk onbewerkt linnen, 7 dukaten, een paar zilveren broeksknopen, 2 met zilver ingelegde getijdenboeken, een gouden ring en een vest buit. Van Den Abeele kreeg voor zijn aandeel 2 kleden, 4 hemden, een rok, 20 el linnen en de twee getijdenboeken. Hij verkocht alles voor 15 florijnen aan een zekere Marie Anne te Gent. (260)

Te Letterhoutem stalen Van Ronse en Vagenende een hoeveelheid linnen. Van Ronse verkocht zijn deel - 32 el linnen - aan Elisabeth Vermeeren tegen 9 1/2 stuivers per el. (261)

Faveel, Van Paemel, De Moor en Van Den Abeele verkochten de buit van een inbraak te Nederbrakel, nl. 97 el linnen, aan Jan Van Den Bossche voor 24 florijnen (262)

Voor het bepalen van de waarde van de goederen zouden we een beroep kunnen doen op een "kasboek" dat uit die periode dateert en tevens over dezelfde streek handelt. (263) Maar we moeten er rekening mee houden dat in het "kasboek" de prijzen gelden voor nieuwe goederen, terwijl het bij de diefstallen meestal om reeds gebruikte zaken ging. Verder geldt in het "kasboek" de marktprijs, daar waar de gestolen goederen op de zwarte markt verkocht werden. De prijs die de bende voor haar waar ontving zal dus beduidend lager geweest zijn dan deze, in het "kasboek" vermeld. De buit was overigens meestal aan de magere kant. Meestal waren het textielwaren, afkomstig van partikulieren of winkels. In het eerste geval ging het om reeds gebruikte kledingstukken, vnl. "habits" (264), hemden, dekens, lakens, rokken, broeken en keurslijfjes. Ook schoenen en kousen worden regelmatig meegepikt. De omvang van dergelijke inbraken loopt sterk uiteen. Soms werden er slechts een paar lakens of een broek meegenomen, maar in andere gevallen ging men er met de hele kleerkast vandoor.

(259) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Gabriël Van Der Cruyssen.
(260) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Francies Van Den Abeele.
(261) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Pieter Van Ronse.
(262) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Lieven Faveel.
(263) M. BOVIJN. *Het "handboek" van Joannes Moens (Herzele, 1725-1755)* in *Jaarboek van de Zottegemse Kulturele Kring,* 1969-1971.
(264) Een "habît" is een kleed, maar waarschijnlijk wordt er een boerenkiel of een wambuis mee bedoeld.

Ook de prijs, die de helers betaalden, kon sterk wisselen. Zo kocht Elisabeth Vermeeren 32 el toille aan 9 1/2 stuiver per el. Joannes Van Den Bossche betaalde daarentegen slechts 24 gulden voor 97 el, of 4 stuivers per el.

Bij een groot aantal inbraken werden voedingswaren gestolen. Deze werden meestal niet verkocht, maar door de dieven zelf genuttigd. De gebruikelijke toegang tot de plaats waar de voedingsmiddelen opgeslagen waren, was de kelder.

In 1747 breken Pieter Van De Putte, Joseph Le Houcke en Jozef Van De Maele met een stuk hout het kelderraam van de pastorij van Ruiselede open. Ze stelen er boter, wijn, vlees en worst en eten alles samen op. (265)

De bendeleden zullen er met al hun diefstallen dus niet veel rijker op geworden zijn. De legende, dat er nog ergens een schat van Jan De Lichte zou verborgen zijn (266) mag dus gerust als een fabeltje beschouwd worden. Zelden maakten de dieven een buit met grote waarde.

In augustus 1748 braken Augustin Hendrics, Jacques Plantin en Pieter Merckhaut in bij juffrouw Eeckman, in de Savaanstraat te Gent. Ze stelen er 2 pond chokolade, thee, 4 of 5 mantels en 2 stukken laken. Daarnaast nemen ze ook zilver uit een kistje, 5 zilveren lepels en 5 zilveren vorken, een zilveren theelepeltje en 2 verzilverde kandelaars mee. Tenslotte vonden ze er ook nog geld: 46 kleine en grote dukaten, een guinee, en een aantal deniers. Het zilverwerk verkochten ze te Zellik aan een Jood voor 19 1/2 dukaten. (267)

Hier mogen we dus wel al spreken van een grote "slag". Het is overigens de diefstal waarbij de meest waardevolle buit gemaakt wed. Ook bij de diefstal in de pastorij van Zandbergen werd een relatief grote vangst gedaan. Van Der Cruyssen, Tincke, Van Paemel, petit François, Vagenende en Van Den Abeele verdwenen er met een verguld H. Olie-doosje, 7 zilveren theelepeltjes, een zilveren theepot, een porceleinen theepot, een tinnen karaf, een mosterdvaatje, een pepervat, een zijden mantel en enkele tafelkleedjes. Ook hadden ze de pastoor "ontrieft van eene witte geschilderde

(265) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter Van De Putte.

(266) Volgens de overlevering hielden Jan De Lichte en zijn bende zich een tijdlang schuil in het Raspaillebos. Dit bos strekt zich uit over Onkerzele, Galmaarden, Griminge, Zandbergen, Waarbeke, Moerbeke en Atembeke. In dit bos bevindt zich een bron, de "steenborre" genoemd. In de onmiddellijke omgeving van die bron zou de buit van Jan De Lichte verscholen liggen. -W. VANDER POORTEN. *Zoektocht naar de schat van Jan De Lichte,* in: *Oostvlaamsche Zanten,* 1968, dl. 2-3, p. 83.

(267) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Augustin Hendricx.

blicke thebusse met bauw blommen daer opgeschildert, waer inne was de quantiteyt van drij à vier pont fijnen thé". Hier geeft de pastoor, in zijn brief aan de gerechtelijke autoriteiten te Aalst, volgend commentaar op: "godt heeft mij voor mijne leckernije gestraft." Een deel van het gestolene werd teruggevonden bij een zekere De Smet in de Koestraat te Gent. (268)

§ 3. **Andere misdaden.**

Aangezien een groot aantal bendeleden geen vaste verblijfplaats had, waren ze soms aangewezen op de gastvrijheid van hun medebendeleden, die wel een woning hadden. Tijdens de processen in 1748 waren er dan ook een aantal personen, die er van beschuldigd werden onderdak verleend te hebben aan dieven en landlopers. Het waren:
Martin Cleefs en zijn vrouw, Françoise Lauwaerts.
Adrienne Condrovet.
Jozef De Lichte en zijn vrouw, Elisabeth De Schepper.
Paul Hendricx.
Jan Baptiste Van Den Bossche.
Etienne Van Den Haute.
Jozef Van Overberge.
Gillis Vermeulen en Philippine De Boe.

Martin Cleefs en Françoise Lauwaerts, "houdende Brandewijnhuys bij de Ley-brugge tot Petegem bij Deynse" (269) en Jan Baptist Van Den Bossche, herbergier van "Den Honger" (270) hielden waarschijnlijk, evenals de overige herbergiers-bendeleden, een zogenaamde "kwade" herberg open. Kwade herbergen waren immers niet alleen bordelen of tavernen waar aan prostitutie gedaan werd. Dikwijls waren het ook herbergen waar men handel dreef in gestolen goederen. (271) Landlopers en bedelaars waren in stedelijke herbergen namelijk niet gewenst. Ze mochten er één nacht blijven, maar dan moesten ze een bewijs halen bij de schout om nog langer te mogen blijven. (272) Landelijk gezien mochten de herbergen geen broeinesten van rebellie en onrust worden, geen steunpunten van lieden, die voor de veiligheid van personen en goederen een aanhoudende bedreiging vormden. De landelijke overheid, evenals de stedelijke, had er alle belang bij dat het in de herbergen er ordelijk aan toe ging. Een politieverordening van Eeklo, daterend van 1769, vat eigenlijk alle ervaringen samen, die

(268) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Adriaan Vagenende.
(269) *Vonnissen, verleent...,* p. 56-57.
(270) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan Baptist Van Den Bossche.
(271) B.H.D. HERMESDORF. *De herberg in de Nederlanden,* p. 260.
(272) ID. *o.c.,* p. 61.

de overheid op het punt van logies verstrekken in het verleden had opgedaan. Ze gispt het feit, dat herbergiers en waarden in strijd met een placcaat van 1713, vreemdelingen, zelfs vagebonden, landlopers en bedelaars logeerden zonder de namen van deze "gasten" aan de plaatselijke officiers op te geven. Wanneer de baljuw komt controleren, doet men niet open en jouwt hem uit. De waarden laten hun gasten-in-overtreding langs de achterdeur buiten. Men maakte geen bezwaar tegen herbergen langs de grote wegen: het waren slaap- en eetgelegenheden voor reizigers, die meer veiligheid boden dan aan de buitenwegen. Voor de rest waren tavernen op het platteland verboden. Toezicht op eenzame herbergen, ver van de grote weg, was echter onmogelijk.

De onderwereld der delinquenten kreeg hier haar schoonste kansen. Tal van ordonnanties en placcaten bevestigen, dat landlopers, spionnen en misdadigers juist in deze afgelegen herbergen onderdak zochten en vandaaruit de bevolking in spanning hielden, uitplunderden en tot wanhoop brachten. In de eerste helft van de achttiende eeuw slaat de angst voor het vagebondwezen van het platteland naar de steden over. Op vele plaatsen mag binnen een afstand van een half uur van de stad geen herberg gehouden worden. De roversholen hield men liefst op een eerbiedige afstand van de wooncentra. (273)

Ook bij de bendeleden waren enkele herbergiers, die veroordeeld werden wegens het houden van een herberg, ondanks een uitdrukkelijk verbod vanwege het gerecht. Zo was één van de beschuldigingen tegen Jozef Van Overberge dat hij "iegens d'interdictie van 't Officie van Grammene, gecontinueert hebt Herberge te houden.' (274)

Bij enkelen - allen vrouwen - werd de beschuldiging weerhouden dat zij een zondig en ondeugdig leven hadden geleid. Anne Marie De Mulder werd er van beschuldigd "een ondeugende leven te beleven, ende met Soldaeten aen te houden." (275) Kortom, Anne Marie was een prostituée. Bovendien was zij er ook schuldig aan "avoir vecû publiquement et familièrement avec Adrien Le Queux". (276)

Anderen die van een ongebonden leven beschuldigd werden waren: Adrienne Bardon, Margarita Cobel, Magdalena Moreels, Judoca Spruyte, Marie Vliegers.

Eigenlijk is dit wel een zeer onvolledige lijst, want bijna alle

(273) B.H.D. HERMESDORF. *o.c.*, p. 252-271.
(274) *Vonnissen, verleent...*, p. 77.
(275) *Vonnissen, verleent...*, p. 69.
(276) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Anne Marie De Mulder.

vrouwelijke bendeleden hadden "gefrequenteert" met meerdere mannelijke bendegenoten.

Tenslotte vinden we in de bende van Jan De Lichte nog twee misdadigers, die op een heel speciaal gebied aktief waren: Jan Peuterijns en Jan Van Lancker. Alhoewel Van Lancker terug vrijgelaten werd, mogen we toch aannemen dat hij schuldig was: bij een confrontatie worden door 5 getuigen een aantal certificaten herkend als zijnde bezit van Van Lancker. (277) Dat het om valse certificaten ging is evident. Bovendien bekent Peuterijns Jan dat hij Van Lankcer Jan goed kent en zelfs een twee-tal weken met hem op stap was. Peuterijns moest in elk geval toegeven dat hij valse attestaties maakte, die als een soort vrijgeleide moesten dienen. Bij zijn aanhouding was hij in het bezit van drie valse papieren. In één ervan doet Jan Van Lancker zich voor als beestekoopman; de twee andere zijn op naam van Peuterijns geschreven en zijn toelatingen tot bedelen. Beiden waren vrienden van Jan De Lichte en Gabriël Van Der Cruyssen, voor wie ze valse dokumenten maakten. Ze zouden ook voor andere bendeleden valse vrijgeleiden gemaakt hebben. (278) Peuterijns werd er derhalve van beschuldigd "omme de compassie van de menschen te exciteren, u te doen maecken eene valsche Attestatie op den naem van Borgemeester ende Schepenen van As-peren ende Singem, de welcke gij benevens uwen Sone met verscheyde valsche Handt-teeckens op hunnen naem hebt onderteeckent, ende voorders nog grootelyckx suspect zijt van twee valsche Attestatiën te hebben gemaekt, ende de selve onderteeckent op den naem van Borgemeester ende Schepenen der Prochie van Slydinge, te hebben behandigt aen Gabriël vander Cruyssen, ende Pieter Ryckaert. (279)

§ 4. Bargoens.

De volksoverleveringen maken ook gewag van een speciale taal, welke de bendeleden onder elkaar spraken, wanneer zij meenden door vreemdelingen gehoord te worden. Deze voor buitenstaanders onverstaanbare taal werd "Brigade" of dieventaal genoemd. Deze taal schijnt dezelfde geweest te zijn als het zogenaamde "Bargoens", dat omtrent 1897 nog in een paar gehuchten van Zele courant gesproken werd, maar in het begin van deze eeuw praktisch in onbruik geraakte.

Een lid van de bende, Rik Mol, zou, vooraleer zijn straf te ondergaan op het schavot te Kortrijk, in deze taal een kleine toes-

(277) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891 dossier Jan Van Lancker.
(278) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Jan Peuterijns.
(279) *Vonnissen, verleent...,* p. 76.

praak hebben gehouden, omdat hij, tussen de omstaanders Jan De Lichte had herkend. Hij sprak: "Knul, maast kiewig. Michels molt en fokt naar den langen doomerik. Flik dander knullen kiewig voor michels. De poen maast in de keeste in den dieperik bij de trederik onder nen herterik in nen houten trafelrik. Bekt en buist er grondig mee met de kieuwerikken." Dit gesproken testament luidt in het Nederlands: "Makker, vaarwel. Ik sterf en ga naar de eeuwigheid. Doe mijn groeten aan de andere kameraden. Mijn geld ligt thuis in de kelder bij de trap onder een steen in een houten schoen. Eet en drinkt er lustig mee met de vrienden." (280)

Het Bargoens, ook wel Kremerlatijn genoemd, is de naam die men geeft aan de dieventaal. Het is wat de Fransen "Argot"noemen, de Duitsers "Cant", de Italianen "Gergo" en de Spanjaarden "Jarizonga". Op welk tijdstip het Bargoens in onze gewesten ontstaan is, kan moeilijk achterhaald worden. Zeker bestond het reeds lang vóór de 17e eeuw. Het is een mengelmoes van de meest verschillende bestanddelen: algemeen gebruikte termen. gewestelijke woorden en uitdrukkingen, Duitse en Franse dieventermen, woorden van Joods-Hebreeuwse oorsprong en vormen, ontleend aan de taal der zigeuners. Eertijds was het Bargoens de taal van dieven, rondleurders, marskramers en ander zwervend volk. (281)

Het is zo dat in sommige, georganiseerde benden een speciaal taaltje gesproken werd, dus het zogenaamde Bargoens. Dit gebruik droeg er toe bij om de toevallige luisteraar achterdochtig te maken. In onze gewesten leefden heel wat gesloten volksgroepen, die onderling een eigen omgangstaal hadden: vaak wilden zij mekaar iets vertellen, wat zij beter vonden niet door derden te worden verstaan. De "geheimtaal", die zo op de verbeelding van de gewone man inwerkte, vervormde opzettelijke de gangbare zinsbouw. Zij was doorspekt met termen, waar de spreker een andere betekenis aan vast knoopte, en ook met vreemde woorden. Subjectieve vormen waren die uitdrukkingen niet vreemd. Het geheel vormde een typerend klankenmengsel, dat voor de oningewijde een raadsel bleef. Zo werd "têterik" een hoofd, "bijterik" een tand, "trederik" een schoen, "ploeiement" een kleed, "dieperik" een kelder, "hoefte" een brood, "buzen" drinken, "mokke" een vrouw. (282) Dat het bargoens toen gesproken werd, is zeker, Oude liedjes en zegswijzen uit die tijd wijzen er op. (283)

Of de bendeleden werkelijk bargoens spraken is niet zeker.

(280) G. SIMONS. *o.c.*, p. 33.
(281) J. VERSTAPPEN. - G. SIMONS. *Roversbenden in Vlaanderen*, p. 141.
(282) ID. *o.c.*, p. 10-11.
(283) E. DE PADUWA. *Bargoens of dieventaal*, in: Brabantse folklore, 3e jrg, nr 13, p. 69-71.

De getuigenis van Françoise Lauwaerts (284) zou wel bevestigend in die richting kunnen wijzen. Wanneer men er haar op wijst dat Pieter De Cock, Jan De Lichte en Gabriël Van Der Cruyssen bij haar thuis een diefstal beraamden, waarvan zij later de buit zou opkopen, beweert zij dat zij niet verstond wat de mannen zegden. Zij beweert dat zij hen een taal heeft horen spreken, die zij niet verstond.

§ 5. Itinarium van Jan De Lichte.

Jan De Lichte werd op 7 april 1723 geboren. (285) In 1746 werden zijn ouders voor de eerste maal verbannen. (286) Het jaar daarop worden ze, wegens banbreuk, opnieuw veroordeeld. Het was namelijk bewezen dat zij omgingen met dieven, bedelaars en landlopers en dezen bovendien nog slaapgelegenheid verschaften. (287) Zijn broer, Adriaan, werd wegens diefstal op 23-jarige leeftijd in 1740 verbannen voor 15 jaar. (288) Zijn zuster, Albertine, verliet in 1746, toen zij zestien jaar oud was, het ouderlijk huis. (289)

Het was bijna normaal dat Jan De Lichte ook een misdadiger zou worden. Toen hij nauwelijks 11 jaar oud was, pleegde hij reeds, samen met Pieter Van De Maele, Jan Triest en Pieter Triest een diefstal te Breivelde (Grotenberge) (290) Hij was van dan af dus al in slecht gezelschap, want Jan Triest, zelf pas negentien jaar oud, werd in 1744 te Aalst opgehangen. (291)

Toen hij 15 jaar oud was ging hij thuis weg. (292) Waarschijnlijk leefde hij vanaf die tijd als landloper, hoewel hij beweerde bij zijn broer te Zomergem te wonen. (293) Om zijn verdere loopbaan te volgen zijn wij aangewezen op de processen, waar zijn misdaden gedateerd worden. Deze levensbeschrijving is dan ook onvolledig, want niet bij alle misdaden, die hij beging staat de datum vermeld. Nadat hij thuis was weggegaan wordt hij dus landloper. Al vlug komt hij dan ook in kontakt met dieven en komt meerdere malen in botsing met het gerecht. Op 31 mei 1740 pleegt hij een diefstal te Dickele. In hetzelfde jaar pleegt hij ook

(284) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Françoise Lauwaerts.
(285) R.A.R. *D.H.O. registers Velzeke-Ruddershove,* nr 3.
(286) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 139, 145.
(287) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 153.
(288) R.A.R. *O.G.A. Velzeke-Ruddershove,* nr 82, fol. 146-148.
(289) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Albertine De Lichte.
(290) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(291) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 128-130.
(292) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Albertine De Lichte.
(293) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.

nog een diefstal te Strijpen en probeert in te breken in een huis te Velzeke. In 1743 schiet hij, op de openbare weg, met een pistool naar twee personen, omdat deze hem geen antwoord geven, wanneer hij hen aanspreekt.

Op 12 november 1744 heeft hij in de herberg van Jan Kinet, te Elene, ruzie. Hij gaat twee makkers halen, maar zijn tegenstanders bij Jan Kinet zijn ondertussen gaan lopen. Woedend gaan ze op zoek naar hen en komen zo ook bij François Van Gansberge, wiens deur ze met hun sabels en messen willen openbreken. Dit lukt niet en onder luid gevloek en dreigementen moeten ze het opgeven. (294) In hetzelfde jaar pleegt hij ook nog een diefstal te Grotenberge en één te Strijpen. (295) Op 12 november 1745 maakt hij te Sint-Lievens-Houtem ruzie, verwondt er twee personen en bedreigt er een vrouw met zijn pistool. (296) Dezelfde avond maakt hij in een herberg te Elene ruzie met zijn broer en probeert zelfmoord te plegen. (297) In hetzelfde jaar pleegt hij ook nog een diefstal te Grammene. In 1746 breekt hij in te Wakken. (298) Op 14 februari 1747 wordt hij te Aalst, wegens ruzie maken en diefstallen, gegeseld, gebrandmerkt en voor het leven verbannen. (299) In de winter van 1747 pleegt hij een diefstal te Grammene. Jan De Lichte was dus zeker niet van plan zich aan zijn veroordeling tot verbanning te houden. In juli 1747 pleegt hij namelijk een diefstal te Petegem en één te Oudegem. Omstreeks september 1747 is hij dan bij het Hollands leger. Lang zal dit wel niet geduurd hebben, want in oktober 1747 pleegt hij al opnieuw een diefstal te Rollegem-Kapelle. Overigens was hij in september waarschijnlijk al aanwezig bij de moord van Van Der Gucht op Louis De Vrieze, te Nazareth. In hetzelfde jaar pleegde hij nog diefstallen te Geraardsbergen, Petegem, Nazareth en Nederbrakel.

In januari 1748 pleegt hij een diefstal te Lovendegem. In mei breekt hij in te Eine en te Sint-Maria-Horebeke. De laatste inbraak mislukte echter. Omstreeks Pinksteren vermoordt hij ook Gillis Van Paemel, te Bavegem. Tijdens de nacht van 30 op 31 juli 1748 is hij medeplichtig bij de moord op Jan Dossche. Een van zijn laatste misdaden zal wel de moord op Marie Anne De Smet geweest zijn, op 15 augustus 1748.

(294) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 151-153.
(295) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(296) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 151-153.
(297) R.A.R. O.G.A. *Zottegem,* nr 272-273, 1739 Encq, 887, 38-39.
(298) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(299) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1578, fol. 153.

Waar hij juist werd aangehouden, is niet bekend. Op 11 oktober 1748 werd hij aangehouden ten gevolge van de voor hem ongunstige verklaringen van Adriaan Vagenende. (300) Op 13 november 1748, om half twaalf 's middags, werd hij geradbraakt. (301)

Kaart met de plaatsen waar een diefstal of een poging tot diefstal gepleegd werd.

De cijfers naast de namen verwijzen naar de cijfers op de kaart.

1. Antwerpen
2. Anzegem
3. Asper
4. Assenede
5. Bavegem
6. Bavikhove
7. Belsele
8. Bevere
9. Beveren-Waas
10. Bottelare
11. Brugge
12. Brussel
13. Burcht
14. Deftine
15. Dendermonde
16. Eeklo
17. Eine
18. Elsegem
19. Ename
20. Erondegem
21. Erpe
22. Ertvelde
23. Gent
24. Geraardsbergen
25. Gijzelbrechtegem
26. Godveerdegem
27. Grammene
28. Grotenberge
29. Halle
30. Harelbeke
31. Hulst
32. Ingelmunster
33. Ingooigem
34. Kalken
35. Kaprijke
36. Kaster (Oudenaarde)
37. Kontich
38. Kortrijk
39. Kruishoutem
40. Kuurne
41. Lessen
42. Letterhoutem
43. Leuven
44. Leuze
45. Lokeren
46. Lovendegem
47. Markegem
48. Mater
49. Mechelen
50. Merchtem
51. Meulebeke
52. Nazareth
53. Nederbrakel
54. Nevele
55. Ninove
56. Nokere
57. Oordegem
58. Opdorp
59. Oudegem
60. Oudenaarde
61. Overboelare
62. Overmere

(300) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(301) *Vonnissen, verleent...*, p. 39.

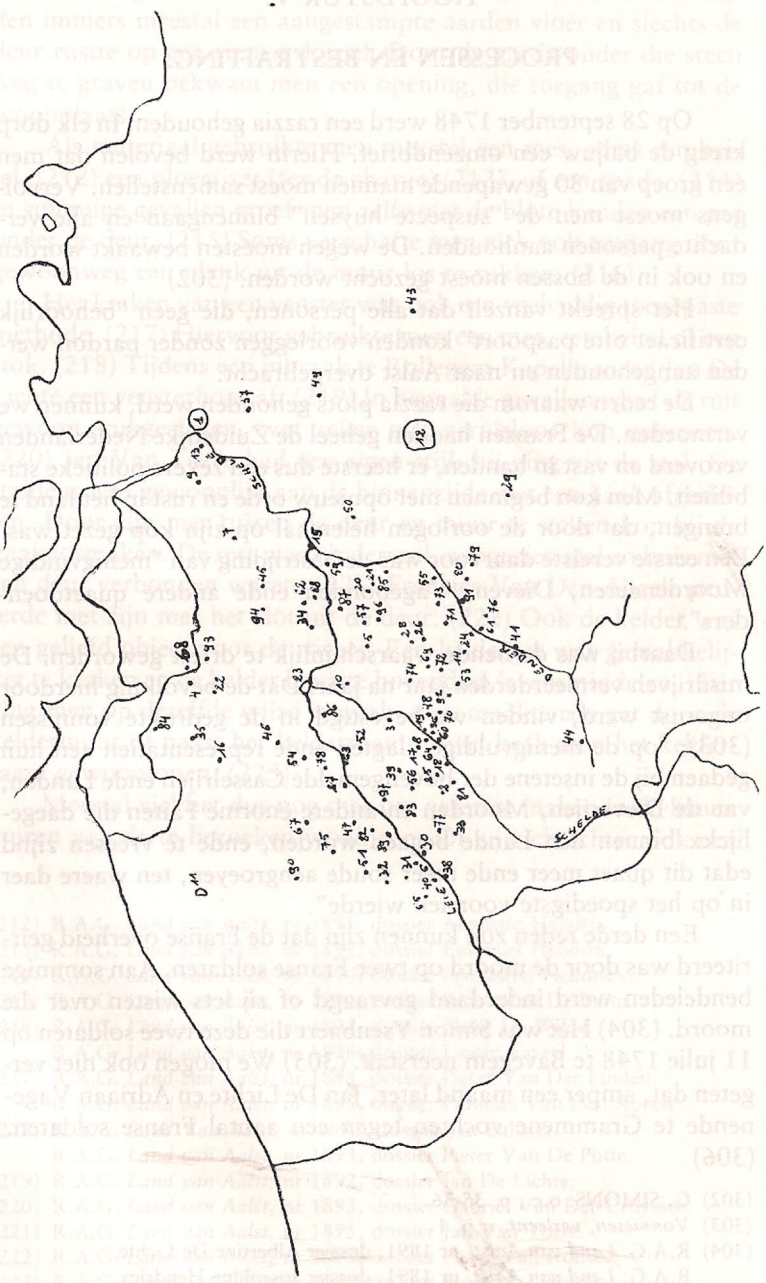

HOOFDSTUK V.

PROCESSEN EN BESTRAFFING.

Op 28 september 1748 werd een razzia gehouden. In elk dorp kreeg de baljuw een omzendbrief. Hierin werd bevolen dat men een groep van 30 gewapende mannen moest samenstellen. Vervolgens moest men de "suspecte huysen" binnengaan en alle verdachte personen aanhouden. De wegen moesten bewaakt worden en ook in de bossen moest gezocht worden. (302)

Het spreekt vanzelf dat alle personen, die geen "behoorlijk certificaet ofte paspoort" konden voorleggen zonder pardon werden aangehouden en naar Aalst overgebracht.

De reden waarom die razzia plots gehouden werd, kunnen we vermoeden. De Fransen hadden geheel de Zuidelijke Nederlanden veroverd en vast in handen, er heerste dus een zekere politieke stabiliteit. Men kon beginnen met opnieuw orde en rust in het land te brengen, dat door de oorlogen helemaal op zijn kop gezet was. Een eerste vereiste daarvoor was de bestrijding van "menigvuldige Moordenaeren, Dieven, Vagebonden ende andere quaetdoenders".

Daarbij was de bende waarschijnlijk te driest geworden. De misdrijven vermeerderden jaar na jaar. Dat de bevolking hierdoor ongerust werd, vinden we bevestigd in de gedrukte vonnissen (303): "op de menigvuldige klagten ende representatien aen hun gedaen bij de insetene der bovengemelde Casselrijen ende Landen, van de Dieverijen, Moorden en andere enorme Faiten die daegelijckx binnen den Lande begaen worden, ende te vreesen zijnd edat dit quaet meer ende meer soude aengroeyen, ten waere daer in op het spoedigste voorsien wierde".

Een derde reden zou kunnen zijn dat de Franse overheid geirriteerd was door de moord op twee Franse soldaten. Aan sommige bendeleden werd inderdaad gevraagd of zij iets wisten over die moord. (304) Het was Simon Ysenbaert die deze twee soldaten op 11 julie 1748 te Bavegem neerstak. (305) We mogen ook niet vergeten dat, amper een maand later, Jan De Lichte en Adriaan Vagenende te Grammene vochten tegen een aantal Franse soldaten. (306)

(302) G. SIMONS. o.c., p. 35-36.
(303) *Vonnissen, verleent...*, p. 1.
(304) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Albertine De Lichte.
R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Josephine Hendricx.
(305) *Vonnissen, verleent...*, p. 3.
(306) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.

Enkele bendeleden waren nochtans reeds vóór de razzia aangehouden geworden. Adrienne Bardon werd op 26 september, dus enkele dagen voor de razzia, aangehouden wegens bedelarij en landloperij. (307) Lieven Faveel werd op 14 juli 1748 te Steenhuize door een patrouille grenadiers gearresteerd, nadat hij op de vraag, of hij Jan De Lichte kende, bevestigend geantwoord had. Samen met Jan De Schepper en Jan Baptist Bristica, die ook aangehouden werden, werd hij naar Aalst gebracht. (308) Jan Van Wetteren werd in augustus 1748 door de baljuw van Kalken gearresteerd. (309)

Bij de meeste bendeleden staat echter niet vermeld waar en wanneer zij aangehouden werden. Slechts in het geval van Marie Van De Velde (310) wordt gezegd dat zij aangehouden werd "le jour de la chasse", te Scheldewindeke. In verband met de aanhou ding van Jan De Lichte werden reeds heel wat gissingen geopperd. Ze mogen echter allemaal als legenden beschouwd worden, want het dossier van Jan De Lichte vertelt ons helemaal niets over zijn arrestatie. Nochtans worden in de literatuur een vijftal plaatsen aangewezen, waar Jan De Lichte zou aangehouden zijn:

— Een holle knotwilg op de Oude Gentse Baan te Aalst (311);
— Te Melle in een knotwilg in een veldweg in de "Vortzak". Daar werd hij ontdekt door een man met een hondekar, die aan de boom wilde passeren. Zijn hond bleef echter aan de boom staan en wilde niet verder. De man, een viskoopman, riep daarop een patrouille soldaten ter hulp, die Jan De Lichte uit de boom haalden. Deze boom zou daar nog altijd staan. Het is echter onwaarschijnlijk dat een holle knotwilg na 230 jaar nog altijd zou bestaan (312);
— Te Geraardsbergen, op het gehucht "Atembeke" in het Raspaillebos staat "de kapel van Jan De Lichte". Ze zou gebouwd zijn op de plaats waar Jan De Lichte destijds werd aangehouden;
— In de buurt van Paulatem wijzen landlieden een tronk op de baan Beerlegem-Dikkele aan, waaraan het bende-

(307) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Adrienne Bardon.
(308) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Lieven Faveel.
(309) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jan Van Wetteren.
(310) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Marie Van De Velde.
(311) F. COURTEAUX. 1. *Galg en galgenaas... te Aalst. 2. De bende van Jan De Lichte. 3. Jan De Lichte* in: *Het Land van Aalst.* 13, 6 (1961), p. 290.
(312) G. SIMONS. *o.c.,* p. 36.

hoofd zich heeft opgehangen. Hierdoor werd de wijk "Jan Hoofd" genoemd (313);

— Velzekenaren verhalen dat De Lichte aangehouden werd in een holle knotwilg in de Schoolstraat.

De razzia was het gevolg van een afspraak tussen de Kasselrijen Kortrijk, Oudenaarde, Aalst en Dendermonde om een eind te maken aan de voortdurende criminaliteit. Behalve burgers, die in de omzendbrief opgeroepen werden, namen ook soldaten aan de razzia deel: "zijnde ten desen opsigte versogt den Heere Provost Generael van het Leger, met verscheyde Officieren van de C onnetablie ende Marechaussé, omme de voorseyde jacht op de Vagabonden, Dieven ende Moordenaeren met meerder succes te komen doen". (314)

De kasselrijen konden samen of elk afzonderlijk inderdaad zelf beslissen over bepaalde zaken. Dat was het gevolg van hun verzet tegen de partijdige politiek van de Statendeputatie, die de grote steden, vooral Gent en Brugge, bevoordeelde tegenover het platteland. De kasselrijen organiseerden zich en belegden vergaderingen die, ofschoon zij geen officieel karakter droegen, toch verstrekkende gevolgen hadden. Er werd beraadslaagd over de gemeenschappelijke problemen. Vooral in oorlogstijd waren de beraadslagingen frequent, wanneer men de last van een bezetting, van bevoorrading der troepen of van soldateske buitensporigheden te dragen had. Ook kwam men samen om een gemeenschappelijke houding aan te nemen tegenover de plakkaten aangaande overstromingen en de bevaarbaarheid van de Schelde en aangaande het recht op inspektie in de dorpen. Nu eens organiseerde men een klopjacht op landlopers en misdadigers, dan weer hadden de beraadslagingen tot doel een gedragslijn uit te stippelen tegenover de beslissingen van de Deputatie. Deze samenkomsten waren hoegenaam niet permanent en waren ook niet gebonden aan een vaste regel of programma. Zij vonden meestal plaats ter gelegenheid van het vergaderen der Staten. Daarbuiten kwam men bijeen wanneer het nodig was. Soms waren er slechts 3 of 4 kasselrijen vertegenwoordigd.

De regering ignoreerde deze feiten niet. Bij het begin van de Oostenrijkse Successieoorlog zou de hertog van Arenberg, opperbevelhebber der keizerlijke troepen, als militair weinig bekommerd om protocolaire kwesties, een vergadering van afgevaardigden der kasselrijen samenroepen om beter en vlugger de bevoorra-

(313) J. VERSTAPPEN. - G. SIMONS. *o.c.*, p. 142.
(314) *Vonnissen, verleent...*, p. 2.

ding der troepen te velde te verzekeren. (315)

Het land van Aalst was de machtigste en meest bloeiende kasselrij in Vlaanderen. Op fiscaal gebied was het zelfs belangrijker dan het Vrije van Brugge of dan Gent. (316)

Het behoorde tot het gedeelte van Vlaanderen op de rechteroever van de Schelde, Rijksvlaanderen genaamd. Naast talrijke dorpen omvatte het Land van Aalst de besloten steden Aalst en Geraardsbergen, beide op de Dender gelegen, en vijf grote baroniën: Rode, Gavere, Zottegem, Boelare en Schorisse. Aalst heeft er steeds naar gestreefd zich als hoofd van het ganse Land van Aalst te doen erkennen, doch Geraardsbergen heeft zich daar krachtig tegen verzet, tot uiteindelijk de benaming "Twee steden ende lande van Aalst" werd aangenomen, waarin het machtsevenwicht tussen beide steden goed werd weerspiegeld. (317)

Op regionaal vlak was de bestuursraad van het Land van Aalst het belangrijkste lichaam. Dit bestond uit de hoofdbaljuw van het Land van Aalst, de burgemeester en eerste schepenen van beide steden, en de baljuws van de vijf baroniën. (318)

In de bestuursraad werd vooral de omslag der belastingen geregeld, en werden beurtelings de burgemeester en eerste schepen van Geraardsbergen en Aalst, als vertegenwoordigers naar de Staten van Vlaanderen gezonden.

Het gerechtshof van het Land van Aalst was het "Graefelyk hof ten Steene t'Aelst", waar de hoogbaljuw het hof der leenmannen voorzat, bijgestaan door de poortbaljuw van Aalst, d.i. de baljuw van de stad. Hier werden alle zaken behandeld i.v.m. de eigendom van en rechten op leengoederen die aan het hof onderworpen waren; ook alle misdrijven bedreven op het platteland door personen, die geen binnen- of buitenpoorters van Aalst of Geraardsbergen waren, werden hier gevonnist. De hoogbaljuw van het Land van Aalst tenslotte was de direkte vertegenwoordiger van de vorst en had het recht een afgevaardigde naar Aalst en Geraardsbergen te zenden. Hij moest waken over het naleven der wetten en zat als maanheer het hogervermelde feodale hof der leenmannen voor. (319)

(315) P. LENDERS. *o.c.*, p. 11.
(316) ID. *o.c.*, p. 12.
(317) V. FRIS. *Geschiedenis van Geraardsbergen*, p. 270-273.
(318) A. DEPORTEMONT. *Recherches historiques sur la ville Grammont en Flandre*, dl. II, p. 6-7.
(319) T. DE LIMBURG-STIRUM. *Coutumes des Pays et Comté de Flandres.* Quartier de Gand, dl. III: *Coutumes des deux villes et Pays d'Alost*, p. VIII-XIII.

Na deze korte uitleg over de instellingen in het Land van Aalst tijdens het Ancien Régime, keren wij terug naar de bende van Jan De Lichte. Van de meeste bendeleden weten wij niet wanneer ze aangehouden werden. Het is dus moeilijk om na te gaan of de razzia op 28 september 1748 veel resultaten heeft opgeleverd.

Bavo Cardon vluchtte bij zijn aanhouding in de kerk te Lede. (320) Albertine De Lichte werd, samen met Leonard Bauwens, bij haar vader te Velzeke aangehouden. (321) Jan De Lichte (de zoon van Pieter) werd te Dikkelvenne gearresteerd. (322) Jeanne De Lichte werd te Hundelgem door de meier van Velzeke opgepakt. (323) Jozef De Lichte werd in zijn huis te Velzeke aangehouden, samen met zijn vrouw, Elisabeth De Schepper. (324) Jan Deyghers vluchtte door het venster, toen de baljuw van Zele hem kwam aanhouden. (325) Marie Margareta Guillielmus werd in de omgeving van Kortrijk opgepakt. (326) Christine Hendricx en haar zoon Ferdinand Vlaminck werden te Vlekkem aangehouden. (327) François Ferdinand Hendricx werd te Vichte gearresteerd, samen met Emanuel Hendricx, Pierre Godefroy, een zekere Pierre Vallentin (over hem wordt in de processen niets verteld), twee vrouwen en drie kinderen. (328) Bij die twee vrouwen behoorde Adelaïde Janssens, want zij verklaarde dat zij samen met Pierre Godefroy en andere zigeuners aangehouden werd. (329) Adrien Le Queux werd te Gent aangehouden. (330) Pieter Merckhaut viel in de omgeving van Antwerpen in handen van het gerecht. (331) Jean Micalotte werd, samen met Gabriël Van Der Cruyssen te Baaigem aangehouden. (332) Jean Jacques Remory werd te Aalst door een patrouille ingerekend, omdat hij bedelde. (333) Josephine Spruyte werd te Galmaarden op een zolder, waar ze sliep, aangehouden. (334) Pieter Van Cauwenberge werd te Scheldewin-

(320) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Bavo Cardon.
(321) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Albertine De Lichte.
(322) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Jan De Lichte.
(323) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Jeanne De Lichte.
(324) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossiers van Jozef De Lichte en Elisabeth De Schepper.
(325) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jan Deyghers.
(326) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Marie Margareta Guillielmus.
(327) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Christine Hendricx.
(328) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier François Ferdinand Hendricx.
(329) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Adelaïde Janssens.
(330) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Adrien Le Queux.
(331) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Pieter Merckhaut.
(332) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jean Micalotte.
(333) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jean Jacques Remory.
(334) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Josephine Spruyte.

deke gearresteerd. (335) Francies Van Den Abeele werd aan de Keizerspoort te Gent aangehouden. (336) Isabelle Van De Wiele werd in haar huis te Gent aangehouden. (337) Jeanne Van Dorpe werd met haar man te Scheldewindeke gevangen genomen, toen ze lagen te slapen. (338)

Jozef Van Maele werd in zijn huis te Tielt aangehouden. (339) Petronnella Verbeken werd gearresteerd terwijl ze op bedevaart naar Halle was. (340)

Uit sommige processen leren we iets omtrent het verloop van de klopjacht:
Op 28 september hield de baljuw van Velzeke, Van Melckebeke, een klopjacht in het Munkbos en op de wijk Boekhoute. Zo kon hij een aantal vagebonden vangen. Hij liet ze naar Zottegem vervoeren. (341) Waarschijnlijk was het reeds vooraf bekend dat er die dag een klopjacht zou plaats vinden. Catharine De Bouver ging namelijk aan Gillis De Schietere, griffier te Nokere, vragen of er ook iets ten laste van haar of haar familie gelegd werd. Zij wilde dat weten om nog tijdig te kunnen vluchten. (342) Paul Hendricx, die door een patrouille carabiniers was aangehouden, werd eveneens naar de gevangenis van Zottegem overgebracht. (343)

De gevangenen werden met karren vervoerd. Antoine Simays werd op dezelfde wijze naar Aalst gebracht. Hij werd bewaakt door Jan Bovijn en Jan Van Burte. (344) Het huis van de gebroeders Vekemans te St. Maria-Oudenhove werd, op last van burgemeester en schepenen om 22 uur doorzocht. (345)

Na hun aanhouding werden de "suspecte personen" door de plaatselijke baljuw ondervraagd. Daarna werden ze naar Aalst gevoerd, waar ze voor de militaire rechtbank moesten verschijnen. Na een eerste ondervraging werden de lichtste gevallen in vrijheid gesteld. Zo werd het kaf al vlug van het koren gescheiden. De zwaardere gevallen bleven opgesloten "dans les prisons de la ville d'Alost". Hoogstwaarschijnlijk werden de gevangenen opgesloten

(335) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Pieter Van Cauwenberge.
(336) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Francies Van Den Abeele.
(337) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Isabelle Van De Wiele.
(338) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Jeanne Van Dorpe.
(339) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Jozef Van Maele.
(340) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Petronnella Verbeken.
(341) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossiers van Pieter De Lichte en Elisabeth Vermeeren.
(342) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Catharine De Bouver.
(343) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1891, dossier Paul Hendricx.
(344) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Antoine Simays.
(345) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossiers Pieter en Rombaut Vekemans.

in de kelders van het Belfort of onderin de toren van dat gebouw. (346) Jan Peuterijns trachtte te ontsnappen uit de gevangenis, maar zijn poging mislukte. De idee kwam van Antoine Simays en Pieter Vekemans. (347)

Eenmaal "alle de Geapprehendeerde" te Aalst waren opgesloten, werd met de processen begonnen. De beschuldigden moesten verschijnen "voor den Heere Provost Generael met den Raedt van de Connetablie". (348) Het was een Franse militaire rechtbank, bestaande uit Franse officieren en aangevuld met Vlaamse notabelen. Deze rechtbank zetelde in de Raadkamer van de stad Aalst, in het "Graefelijk hof ten Steene", op de grote markt te Aalst.

De verdachten werden dus niet berecht door een schepenbank. Elke schepenbank oefende zijn rechtsmacht uit in een bepaald rechtsgebied. Binnen dit rechtsgebied waren de schepenen in principe exclusief bevoegd om rechterlijke handelingen te verrichten (bv. het afnemen van een getuigenverhoor). Elk optreden van de schepenen buiten dit gebied was absoluut nietig. De schepenbanken waren samengesteld enerzijds uit een aantal schepenen en anderzijds uit één of meerdere gerechtsofficieren. De schepenen waren belast met de eigenlijke rechtspraak. Ze werden genoemd scepenen, de wet, heren van de wet, wethouders. Soms werden ze voorgezeten door een burgemeester of proost.

De gerechtsofficieren waren de vertegenwoordigers van de vorst of de plaatselijke heer bij de schepenbank. In Vlaanderen waren dit de baljuws. In strafzaken leidden ze het onderzoek, arresteerden de delinkwenten, stelden het dossier samen en traden op als aanklager. Tenslotte waren ze belast met het tenuitvoerleggen van de gewezen vonnissen. De schepenbanken waren in hun rechtsgebied de gewone rechtbanken, d.w.z. dat ze bevoegd waren voor alle burgerlijke en strafvorderingen, behalve deze welke voorbehouden waren aan de buitengewone rechtbanken. Tot de kategorie van buitengewone rechtbanken behoorden de hogere vorstelijke rechtbanken (in Vlaanderen: de Raad van Vlaanderen), de officaliteiten (geestelijke rechtbanken), de leenhoven en de militaire rechtbanken. (349)

De militaire rechtbank te Aalst, waar de bende van Jan De Lichte voor moest terechtstaan, bestond uit ongeveer 22 personen. We vinden in de processen enkel hun namen terug, met soms

(346) G. SIMONS. *o.c.*, p. 37.
(347) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Jan Peuterijns.
(348) *Vonnissen, verleent...*, p. 2.
(349) J. MONBALLYU. *De gerechtelijke bevoegdheid van de schepenbanken in de Nederlanden tijdens de middeleeuwen en de moderne tijden,* p. 1-2.

nog hun titel erbij. Hen-nader identificeren zou dan ook een onbegonnen werk zijn.

Procureur-generaal was een zekere De Saint Martin. Verder zetelden nog: Charles Baguenault de Beauvais, ridder in de orde van St.Louis. Hij was de "provost général de l'armée du Roy en Flandres". Jean Baptist de la Marche. François le Mercier. Jacques Augustin LEmerillon. Joseph Corson. Pierre Mallet. De La Fontaine Robertus.

Zij waren allen "officiers de la Connetablie".

Als griffiers fungeerden: Denis de Longchamps, Etienne Fourval, Julien Pollard, Pierre Minne en Etienne Seurat.

De vlaamse leden van de rechtbank deden meestal dienst als tolk. De twee voornaamste waren Pierre François Pycke en Jean-Jacques-Philippe Vilain XIV.

Pycke, heer van Idegem (1721-1779) was een knap jurist, die in 1746 raadspensionaris van de Stad en het Land van Aalst werd, In 1749 moet hij ontslag nemen wegens onregelmatigheden in de uitoefening van zijn funktie. De bescherming van zijn vader, lid van de Geheime Raad, bespaarde hem verdere moeilijkheden en bezorgde hem hetzelfde jaar een benoeming als stadspensionaris te Brugge. In 1750 werd hij eerst raadspensionaris der stad Gent en als dusdanig voornaamste aktuaris der Staten van Vlaanderen. In 1754 werd hem echter dit aktuariaat ontnomen en in ruil daarvoor een ruime vergoeding toegekend. Hij bleef tot aan zijn dood de grote tegenstander van Vilain XIV en van de verlichte politiek in Vlaanderen. (350)

Vilain XIV (1712-1777) was van 1743 tot einde 1751 burgemeester van Aalst en voorzitter van het hoofdcollege van het Land van Aalst. Daar zijn plannen door de Statendeputatie gedwarsboomd werden, had hij ontslag genomen en zich te Gent gevestigd. In 1754 werd hij te Gent derde schepen van de Keure benoemd. Op 24 juli 1754 werd hij tot pensionaris der Staten van Vlaanderen verkozen en in 1755 werd hij voorschepen der stad Gent en voorzitter der Statendeputatie. Deze functies behield hij tot aan zijn dood. In 1774 werd hij ook nog tot hoogbaljuw van Gent en baljuw van de Oudbrug benoemd. (351)

Pycke en Vilain XIV botsten toen zij samen in het stads- en landscollege te Aalst zetelden. In 1749 had Vilain XIV Pycke gedwongen ontslag te nemen wegens onregelmatigheden in het uitoefenen van zijn functie. In 1750 waren Viklain XIV en Pycke

(350) *Annuaire de la noblesse de Belgique,* jrg. V, p. 192.
(351) P. LENDERS. *o.c., p. 13.*

samen kandidaat geweest voor de plaats van eerste raadspensionaris der stad Gent. Pycke was benoemd geworden. (352)

De overige vlaamse leden van de rechtbank waren: Ferdinand Andoor, Pierre Cockaert, meester-bakker in Brussel, Jean Baptist de Kerle, Ferdinand de Seynard, Philippe Joseph Van Autem, Philippe Joseph Van Temsche en Jean Bernard Volcquart, griffier van Zottegem.

Tijdens de eerste ondervraging wordt weinig bekend. De meesten zeggen dat ze niet weten waarom zij aangehouden werden; zij hebben nooit gestolen, hebben niets misdaan, enz. De helers geven wel vlug toe dat zij van bendeleden goederen kochten, maar zij wisten nooit dat het om gestolen zaken ging. Via voortdurende ondervragingen, confrontaties en martelingen kwam men echter tenslotte toch de waarheid te weten. Zo werd Jan De Lichte niet minder dan twintig maal geconfronteerd met verschillende bendeleden en moest hij zes ondervragingen doorstaan. (353) Gabriël Van Der cruyssen moest een diefstal bekennen, omdat hij een mes herkend had, dat van hem was. Hij had dat mes namelijk tijdens die diefstal verloren. (354)

Diegenen die enige "dieften" toegegeven hadden, of waartegen men sterk bezwarende vermoedens koesterde werden voor verdere "behandeling" opgesloten. Zij moesten, naargelang hun belangrijkheid of hardnekkigheid, meermaals voor de rechters verschijnen. De hoofdverdachten maakten er kennis met de pijnbank, soms verschillende dagen na mekaar.

Aan de pijniging ging de "territie" vooraf, een poging om de ondervraagde de daver op het lijf te jagen, zodat hij op het laatste nippertje toch nog zijn koppige houding kon herroepen. Hem werden door de beul de foltertuigen getoond; men legde hem het gebruik er van uit om hem aldus geheel murw te maken. Kwam het tot een bekentenis, dan werd de eigenlijke foltering afgelast. (355) Zoniet begon men het "scherp examen" met het vastbinden van de verdachte op de folterstoel, "la selette". Deze was zo hoog dat de voeten de grond niet raakten. De zitting van de stoel was voorzien van een scherpe verhoging, zodat het lange zitten een striemende pijn verwerkte, temeer daar aan armen en voeten zware gewichten werden vastgemaakt. (356)

Een tweede fase was het aanspannen van de duimschroeven

(352) *ID. o.c.*, p. 75.
(353) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.
(354) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1893, dossier Gabriël Van Der Cruyssen.
(355) J. VERSTAPPEN. - G. SIMONS, *o.c.*, p. 54.
(356) J. VERSTAPPEN. - G. SIMONS, *o.c.*, p. 54.

(faire serrer les pouces), waardoor de vingergewrichten werden samengeperst. Normaliter werden de lippen losser na één "toux"; maximaal ging men tot vier "toux". (357) Daarna paste men de "question extraordinaire" toe. Wat deze precies inhield konden we niet uit de processen achterhalen.

Voor stijfkoppen als Jan De Schepper en François Hendricx had men nog de Spaanse Laarzen ("brocquins" of "brodecquins") in petto. Dit marteltuig bestond uit een ijzeren of houten beenschacht. Het blote been werd er in geschoven en dan kon met behulp van schroeven de stievel langzaam worden dichtgevezen, waardoor vooral het scheenbeen derlijk werd toegetakeld. Bleef de aangeklaagde op zijn koppig standpunt, kwam een tweede stievel te pas. (358) Deze methode was kennelijk uitermate pijnlijk aangezien François Hendricx na twee "coins" het bewustzijn verloor en de zitting geschorst moest worden. (359) De Schepper was blijkbaar uit harder hout gesneden, want hij bleef na de derde stievel nog overeind. (360)

Van andere folktermethoden zoals het optrekken aan de rol of het folterpaardje is in de processen geen sprake.

Na de "scherpe examinatie" werd het slachtoffer losgemaakt en op "le matelas de la question" gelegd. Men vraagt hem of hij geen bekentenissen heeft verzonnen onder druk van de foltering. Niemand zegt dat dit het geval is. Dikwijls werd, nadat hij veroordeeld was, de beschuldigde nog eens gefolterd. De terdoodveroordeelden moesten bloothoofds en geknield hun vonnis aanhoren. Daarna werden ze nog een laatste maal de duimschroeven aangespannen met het oog op de verklikking van medeplichtigen: "... ende voorders condemneren u prealabelyck geappliqueert te worden tot de Torture ordinair ende extraordinair, omme te hebben revelatie van uwe voordere Crimen ende Complicen". (361) Nadat hij deze foltering had ondergaan, verklaarde Jan De Lichte dat hij tot volledige bekentenissen was overgegaan, omdat hij inzag dat zijn veroordeling toch vast stond. (362)

Tussen 7 oktober en 14 december 1748 werden te Aalst 207 straffen uitgesproken tegen 101 personen; 29 aangehoudenen werden vrijgelaten. De straffen varieerden naargelang de aard en

(357) *Ibidem.*
(358) *Ibidem.*
(359) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier François Ferdinand Hendricx.
(360) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Schepper.

(361) *Vonnissen, verleent...*, p. 4.
(362) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.

de hoeveelheid van de misdrijven. Er werd ook rekening gehouden met de leeftijd en de lichamelijke toetand van de veroordeelde. De jongste kinderen (tot ongeveer 16 jaar) werden niet op het schavot gegeseld. Zij werden veroordeeld "ter causen van uwe jongheyt, alleenelyck voor den Landthuyse alhier ende so voorts rondt de Merckt gegeesselt te worden tot den loopenden bloede". (363) Ook zwangere vrouwen werden ontzien; dezen werden wel veroordeeld om gegeseld te worden, maar "de criminele swanger zynde, en is deze niet geëxecuteert." (364) Dit was het geval voor de volgende vrouwen: Anne Marie De Clerq, Jeanne Krucke, Françoise Lauwaerts, Jeanne Opsomer, Jeanne Van Dorpe, Marie Van Dorpe, Françoise Vermeulen.
Vijf bendeleden werden geradbraakt, met name: Jan De Lichte, Lieven Faveel, Augustin Hendricx, Adriaan Vagenende, Simon Ysenbaert.

Bij de oudste en meest primitieve vorm van radbraking werd de misdadiger dwars over een weg met diepe wagensporen gelegd, waarna een zwaar beladen wagen over hem reed. Zo nodig werd de operatie enkele malen herhaald. In een meer geëvolueerde versie lag de veroordeelde kruisvormig op de rug, met spieën aan de grond gebonden. Met een van scherpe punten voorzien karrewiel werden hem heupen, knieën, benen, voeten, ellebogen en polsen verbrijzeld. Tot in de 18e eeuw tenslotte werd de terechtstelling op deze manier uitgevoerd: de veroordeelde werd ruggelings op een horizontaal rad gebonden en met een ijzeren staaf werden zijn ledematen stukgeslagen. (365) Het wiel werd dan op een paal getild, waar het verminkte lichaam aan de verrotting werd prijsgegeven, tot afschrikking van de goegemeente. (366)

Achttien personen werden veroordeeld "à être pendû et étranglé tant que mort s'ensuive à une poteme qui sera à cette effet planté à la place publique de la ville d'Alost". (367) Het zijn: Jan Balister, Emmanuel Hendricx, Jan De Schepper, Pieter De Wilde, François Hendricx, Joseph Le Houcke, Pieter Merkhaut, Jozef Meulebroeck, Francies Meulenaere, Jozef Van De Maele, Francies Van Den Abeele, Pieter Van De Putte, Gabriël Van Der

(363) *Vonnissen, verleent...*, p. 41-42.
(364) *Vonnissen, verleent...*, p. 60.
(365) "... Armen, Beenen, Billen ende Lenderen levendig gebrocken te worden op een Schavot op de Merct der Stad Aelst, ende aldaer geleyt te worden op een Radt het aensicht gekeert naer den Hemel, ende aldaer te blijven, tot dat het Godt gelieven sal u in 't leven te laeten" - *Vonnissen, verleent...*, p. 15.
(366) J. HANDERS. *Van criminele saken ende quade feyten (ernst en zotternij in het oud recht)*, p. 62.
(367) R.A.G. *Land van Aalst*, nr 1893, dossier G. Van Der Cruyssen.

Cruyssen, Pieter Van Der Linden, Francies Geents, Pieter Van Ronse, Jan Van Torre, Jan Van Wetteren.

Het opknopen aan de galg was een straf van verachtelijke aard voor gemene feiten en voor lieden van het lichtste allooi. Oorspronkelijk werd het uitgevoerd aan een bladerloze boom. Naderhand werd een galg bezijden de openbare weg, bij voorkeur aan een kruispunt, opgericht. Hoe smadelijker de misdaad was, hoe hoger de veroordeelde werd gehesen. Soms werden naast hem honden of wolven gehangen om aan te duiden dat hij niet beter dan een beest geweest was. Deze vorm van bestraffing werd praktisch nooit op vrouwen toegepast. (368)

Vagenende, Van Den Abeele, Tincke en Van Der Cruyssen moesten, wegens diefstal van kerkelijke goederen "amende honorabel" doen vóór hun terechtstelling, d.w.z. "tête nue, la corde au col et en chemise, audevant la principale porte de l'église de Saint Martin d'Alost, ayans en ses mains une torche de cir ardente de deux livres". (369) Andere bendeleden, die dezelfde misdaad hadden begaan (o.a. Van De Putte en Le Houcke), kregen deze straf niet opgelegd. Vagenende werd ook nog een hand afgehakt. (370)

De lijken van de geradbraakten en de gehangenen werden nadien naar de "plaetse patibulaire" vervoerd. Aalst had drie zulke galgevelden: aan het "Houten Hand", te Mijlbeek en te Schaarbeek. De best gekende en meest gebruikte was de galg van de prateri van Schaarbeek, aan de oude baan naar Gent. Het is naar deze plaats dat de lijken van de bendeleden gevoerd werden. (371)

Kleinere dieven werden voor "hun leven geduerende" naar de galeien van de koning gezonden. (372) De bijzonderste helers kregen 9 jaar galei opgelegd. Voor het plegen van valsheid in geschrifte moest Jan Peuterijns 6 jaar als galeislaaf doorbrengen. (373) Dezelfde straf werd uitgesproken tegen Rombaut Vekemans wegens medeplichtigheid aan meerdere dieftallen. (374) Jean Jacques Remory, een bedelaar die ongebluste kalk op zijn arm legde om medelijden op te wekken, werd voor 5 jaar naar de galeien verwezen. (375) De veroordeelden (14 in totaal) werden vooraf gebrandmerkt op de rechterschouder aangebracht, door met een gloeiend ijzer het merkteken in het vlees te schroeien. Door het

(368) J. HANDERS, *o.c.*, p. 61-62.
(369) R.A.G. *Land Van Aalst,* nr 1893, dossier G. Van Der Cruyssen.
(370) R.A.G. *Land Van Aalst,* nr 1896, dossier Adriaan Vagenende.
(371) F. COURTEAUX, *o.c.*, p. 289.
(372) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Pieter De Lichte.
(373) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1894, dossier Jan Peuterijns.
(374) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1896, dossier Rombaut Vekemans.
(375) R.A.G. *Land van Aalst,* nr. 1892, dossier Jean Jacques Remory.

brandmerken kreeg de misdadiger publiek zijn strafregister. (376)

Meer dan de helft der veroordeelden (55 in totaal) werden verbannen voor een periode gaande van 3 jaar tot levenslang. Het gros van deze veroordeelden bestond uit vrouwen. Gewoonlijk ging aan de uitwijzing de geseling "tot den loopenden bloede" vooraf. Wie voor eeuwig verbannen werd, werd met de letter V gebrandmerkt. De veroordeelden moesten het land verlaten hebben "binnen derden daege naer slaeckinge van Vangenisse", op straf van "voordere Lijf-straffe". (377)

Tien personen moesten gedurende twee uur aan de schandpaal staan. Dit was een schandstraf, waarbij de misdadigers aan de kaak gesteld werden. Ze werden aan de schandpaal geketend, zittend of staand. Dit tentoonstellen kon ook op een ladder gebeuren. (378) In zes gevallen luidde de veroordeling: "être attaché au carcan pendent deux heures ayant écrite au protant les mots acheteur et receleur d'effets volés". Het is evident dat het hier om helers gaat. (379)

De moeder en de zuster van Jozef Meulebroeck moesten diens executie bijwonen alvorens verbannen te worden. (380) Verdacht van samenwerking met de bende, maar wegens gebrek aan bewijzen, werd Bavo Cardon voorlopig niet gevonnist. Wel bleef hij nog te Aalst in hechtenis voor een periode van drie maanden. (381)

De goederen van de terdoodveroordeelden en van diegenen die levenslang naar de galeien gestuurd werden (te vergelijken met dwangarbeid), werden verbeurd verklaard. Ze zouden dienen "au profit de qui il appartiendra". Maar eerst werd een bedrag, gaande van 200 tot 1000 pond afgehouden als "amende envers le roy". (382) De andere veroordeelden moesten de proceskosten betalen. Waarschijnlijk kwam daar echter nooit iets van terecht, want deze bedelaars en landlopers zullen zeker geen 200 pond gehad hebben, hoogstwaarschijnlijk zelfs niet genoeg om de proceskosten te betalen.

Elf bendeleden waren voortvluchtig en werden bij verstek tot de galg veroordeeld: Adriaan; zigeuner, Jan Cottenier, Pieter De Moor, Jan De Vos, Jacques Le Couvreur, Jean Le Couvreur,

(376) J. HANDERS, *o.c.*, p. 70.
(377) *Vonnissen, verleent...*, p. 21.
(378) J. HANDERS, *o.c.*, p. 71.
(379) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Etienne Van Den Haute.
(380) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossiers Marie Anne Meulebroeck en Marie Liebrechts.
(381) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1895, dossier Bavo Cardon.
(382) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossier Jan De Lichte.

Francies Meulebroeck; Pieter; zigeuner, Jacques Plantin, Jean Savoye, Antoon Van Der Gucht.

Bij deze veroordelingen "in portraite" werd de straf uitgesproken en voltrokken op dezelfde manier als gewoonlijk. Bij de executie werd een strooien pop gebruikt. De veroordeling werd openbaar gemaakt op de grote markt te Aalst en verder verspreid naar de omliggende gemeenten. (383) In dergelijk "Portrait" werd een beschrijving gegeven van de gezochte persoon: "Anthone vander Gucht, gebortig van Aelst, oudt in de 30 jaeren, lanck ontrent de 5 en half voeten, swartachtig sleepende hair, bolster van aensicht, wel te passe, en wel op sijn lederen, dick gebeent, draegende een grijs laecken kleedt ende somwijlen een bruyn, eene geblomde Callemandre veste en eene bruyne broeck". (384) Zij werden schuldig bevonden na bekentenissen van mede-bendeleden.

BESLUIT.

Aan het einde van dit onderzoek is het zeker nuttig even de balans op te maken van onze ondervindingen. Het beste gebeurt dit door onze bevindingen te vergelijken met het beeld van de bende van Jan De Lichte, zoals dat gevormd werd door de romans. Het boek van Louis Paul Boon is hiervoor zeker het best geschikt. (385) Een eerste misvatting van Boon - wellicht deed hij het opzettelijk - is dat hij de persoon van Jan De Lichte nogal positief voorstelt. Volgens hem was Jan De Lichte een eerder zachtaardig iemand, een "klijsterlicht", die graag grappen maakte (386), kon lezen en schrijven en zelfs Frans sprak. (387) Uit onze studie bleek echter dat Jan De Lichte allerminst een grappenmaker was. Hij sprak helemaal geen Frans en kon zelfs zijn naam niet schrijven.

Een tweede onjuistheid begaat Boon in zijn voorstelling van de bende. Hij maakt er een ware organisatie van. De Bende zou in een aantal groepen onderverdeeld worden. De buit van de diefstallen zou in een gemeenschappelijke kas terecht komen en evenredig verdeeld worden. Er was volgens hem ook een heel net van spionnen, boodschappers en geheimschrijvers. (388) Michel Embo

(383) R.A.G. *Land van Aalst,* nr 1892, dossiers van Jan Cottenier, Jan De Vos, Jacques Plantin, Jean Savoye, Francies Meulebroeck, Pieter en Adriaan.
(384) *Vonnissen, verleent...,* p. 84.
(385) L.P. BOON. *De bende van Jan De Lichte.*
(386) *Ibidem.,* p. 183.
(387) *Ibidem.,* p. 25.
(388) *Ibidem.,* p. 44 - 45.

nam, als beheerder van de bendekas, een belangrijke plaats in. (389) Ook hier waren onze bevindingen heel anders. Men kan wel van een bende spreken, omdat een groot deel van de misdadigers elkaar kende en soms met mekaar in kontakt kwam. Van organisatie, hiërarchie, laat staan van een kas, was er echter geen sprake. Embo was een gewone heler, die niet eens kon lezen of schrijven.

De bende zou ook vrachtwagens overvallen hebben, tot in Frankrijk toe. Kooplieden en voerlieden konden een vrijgeleide kopen, waardoor zij veilig waren voor overvallen vanwege de bende. Het was dus een soort tol, die men moest betalen om veilig te kunnen passeren. (390) Maar ook hierover is in de processen geen sprake.

Louis Paul Boon tracht het zo voor te stellen, alsof Jan De Lichte uit edelmoedigheid, om de bedelaars en landlopers te helpen, een bende gesticht heeft: zieken, gearresteerden, vrouwen en kinderen werden immers vergoed met geld uit de gemeenschappelijke kas. Dit initiatief had zoveel succes dat alle behoeftigen van Vlaanderen en Brabant zich tot de bende aangetrokken voelden. Kortom, Jan De Lichte zou met het stichten van zijn bende bijna een sociale revolutie veroorzaakt hebben. (391) Deze voorstelling heeft echter één zwak punt: de kas. Inderdaad, de bende maakte niet genoeg buit om nog iets in een kas opzij te kunnen leggen. Bovendien, mocht Jan De Lichte al zo edelmoedig geweest zijn als Boon beweert, dan nog zou hij de andere inbrekers en moordenaars van zijn bende nooit zo ver kunnen krijgen hebben, dat die voor een ander gingen zorgen.

De voorstelling van de feiten, zoals ze uit dit onderzoek naar voor komen, is als volgt. Begin van de 18e eeuw waren de Zuidelijke Nederlanden nog niet hersteld van de vorige oorlogen. Landlopers en misdadigers hebben er vrij spel. Omstreeks 1740 zien we dat Jan De Lichte, zoals heel zijn omgeving trouwens, het misdadigerspad opgaat. Ook de latere bendeleden doen begin van de jaren '40 hun eerste stappen als misdadiger. Daar ze in hetzelfde milieu leven, leren ze al vlug mekaar kennen. In 1744 vallen de Fransen het land binnen. In de chaos, die nu volgt, hebben dieven en moordenaars vrij spel. De misdadigers, die mekaar van vroeger kennen, beginnen samen te werken. Dat wordt een zodanige gewoonte dat zich bepaalde groepjes gaan vormen, die in een bepaalde streek opereren. Er is geen vast verband tussen mekaar,

(389) *Ibdiem.*, p. 125.
(390) L.P. BOON, *o.c.*, p. 225.
(391) ID., *o.c.*, p. 175.

noch organisatie, maar toch is er zoiets als een bende, een zekere samenhorigheid. En Jan De Lichte, gedreven door zijn ijdel karakter, neemt bijna als vanzelf een dominante plaats in de bende in.

De misdadigers brengen hun vrouwen, lieven, kinderen, ouders of andere familieleden geleidelijk aan ook in contact met de bende. De helers, die regelmatig gestolen waren opkopen van de bendeleden, vervolledigen de "bende van Jan De Lichte".

Dat er geen vaste organisatie was, wordt bewezen wanneer men ziet dat vele misdadigers ook met anderen samenwerkten, die geen lid van de bende waren. Daarom is het ook zo moeilijk om de bende duidelijk te omschrijven.

Na enkele jaren merkt men dat het gerecht oogluikend laat begaan; in 1747-1748 verhoogt dan ook de aktiviteit van de bende. Het gaat echter zo ver, dat de rechtbanken van de kasselrijen Aalst, Dendermonde, Oudenaarde en Kortrijk, samen met de Franse legerleiding, gedwongen worden maatregelen te nemen. Dit leidde tot de razzia van 28 september 1748, waarmee het lot van de bende bezegeld was.

Waren Jan De Lichte en zijn bendeleden slachtoffers van hun tijd? Waarschijnlijk wel, wanneer men bedenkt dat tijdens het Ancien Régime het aantal armen ontstellend groot was, vooral tijdens crisissen. Het enige wat men daartegenover wist te stellen waren vaak barbaarse wetten om aan de gevolgen: diefstal, roof en moord, paal en perk te stellen. Zo zei Thomas Morus over de van hun land verdreven kleine boeren, dat hen niets anders overbleef dan te gaan stelen en daarna volgens de wet te worden opgehangen. De overheid stond machteloos, kon of wou niets aan de situatie veranderen. Integendeel, in de Nederlanden en in Frankrijk werden bij herhaling regelrechte jachten gemaakt op vagebonden ten behoeve van de voorziening van (goedkope) arbeidskrachten op dè vloot. (392)

Zo kan men ook de bende van Jan De Lichte typeren: een groep doodarme kerels, die totaal aan de grond zaten. Om in leven te kunnen blijven, moesten ze gaan stelen. De meesten waren dan ook geen echte misdadigers, maar eerder lafhartige kerels, die zich op sleeptouw lieten nemen door een paar gehaaide criminelen. Deze laatsten werkten zich dan ook al vlug op tot de kopstukken van de bende.

(393) D.C. VAN DER POEL. *Hoofdlijnen der economische en soicale geschiedenis*, dl. II, p. 25 - 27.

Doopakte van Jan De Lichte. (1)

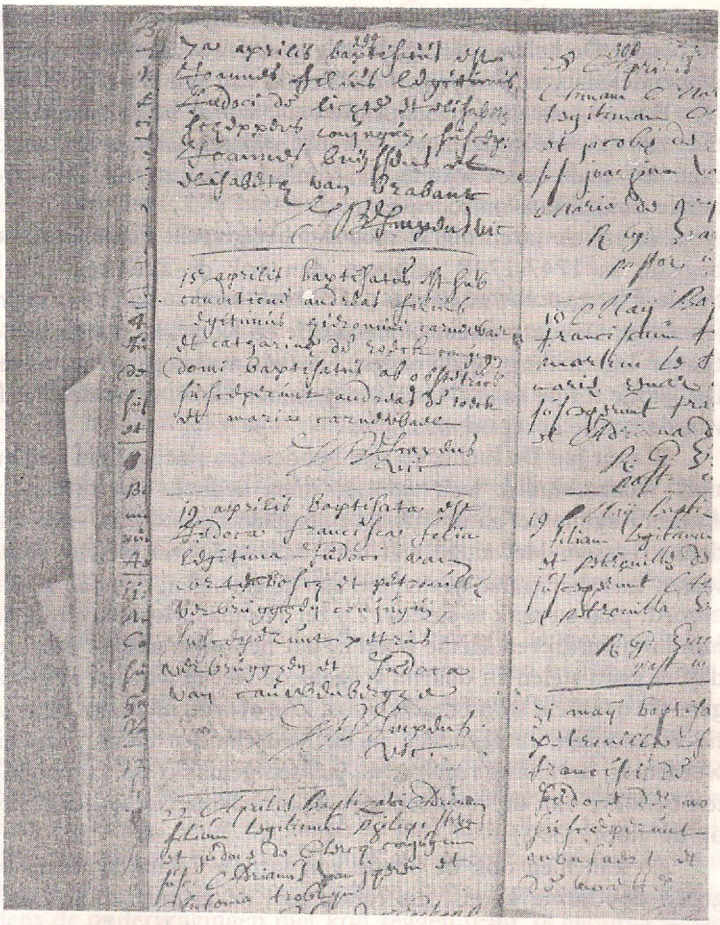

(1) R.A.R. *D.H.O. registers Velzeke-Ruddershoeve,* nr 3.

Jan De Lichte volgens een tekening uit die tijd (1).

(2) G. SIMONS, *o.c.*, p. 30.

Een deel van het Munkbos. Dit bos, dat vroeger enorm uitgestrekt was, zou meerdere malen als schuilplaats voor de leden van de bende gediend hebben.

Achterzijde van de vernieuwde pastorij te Zandbergen. De weide tussen het vijvertje en de haag op de achtergrond wordt de pastoorsweide genoemd. Waarschijnlijk was daar vroeger de tuin van de pastoor. Achter de haag stroomt de Dender.

De molen te Onze-Lieve-Vrouw-Lombeek. Hier vermoordde Pieter De Wilde, met enkele medeplichtigen de molenaar op beestachtige wijze.

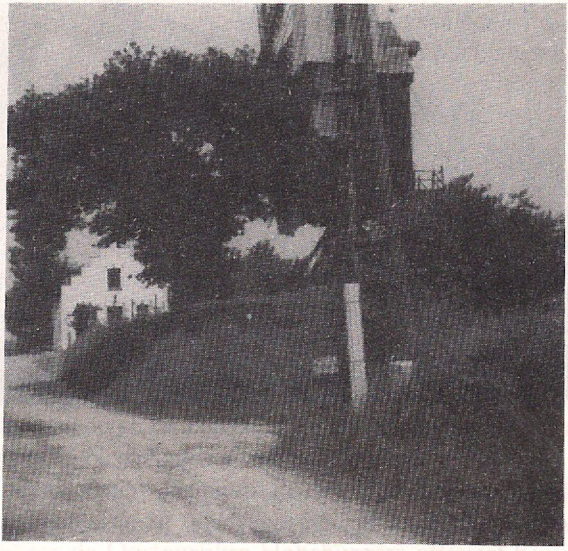

De huidige herberg "In de paling" te Aspelare.

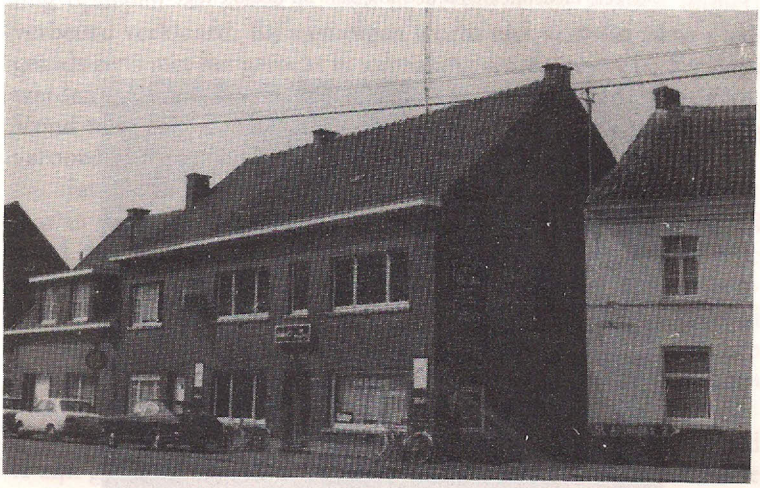

De Paddestraat te Velzeke. Volgens sommigen zou hier ergens het geboortehuis van Jan De Lichte gestaan hebben.

Op deze open plek zou vroeger een gehucht bestaan hebben, waar allerlei lieden van laag allooi woonden.
Hier zou Jan De Lichte zijn jeugd mogelijk kunnen doorgebracht hebben.

Een ander zicht op die plaats, met op de achtergrond een van de oude Munksboshoeven.

Volgens sommige legenden zou het geboortehuis van Jan De Lichte gelegen geweest zijn op een plaats, waar geen weg naar toe leidde. Ook naar dit vervallen huis van een boswachter, niet ver van het Munkbos, leidde vroeger geen weg. Bovendien is het gelegen op de plaats waar vroeger een gehucht was, waar enkel gepeupel woonde.

BIBLIOGRAFIE

I. BRONNEN.

A. Archiefbronnen.

RIJKSARCHIEF GENT.

Land van Aalst.

nrs 1891 tot 1896. Strafrechterlijke processen tegen Jan De Lichte en zijn bende. (1748)

nr 1578. Register van criminele sententies voor het leenhof van het Land van Aalst. (1734-1770)

Stafkaart.

nr 30/2. Velzeke Ruddershove.

RIJKSARCHIEF KORTRIJK.

fonds Colens.

nr. 24. Gerechtskosten betreffende de kasselrij Kortrijk, opgemaakt te Aalst op 14 december 1748.

RIJKSARCHIEF RONSE.

Land van Zottegem.

nr 272-273. Verslagen van gerechtelijke onderzoeken en van getuigenverhoren. (1731-1749)

Parochieregisters van Hundelgem.

nr 1. (1752-1770)

nr 32. Alfabetische tafels op de parochieregisters:
geboorteakten. (1608-1796)
huwelijksakten. (1637-1796)
overlijdensakten. (1620-1796)

Parochieregisters van Petegem.

nr 73. Alfabetische tafels op de parochieregisters.

Parochieregisters van Sint-Lievens-Esse.

nr 2.

nr 87. Alfabetische klapper op de parochieregisters.

Parochieregisters van Velzeke-Ruddershove.

nr 3. Doopakten. (1672-1729)
Huwelijksakten. (1681-1729)

nr 5. Catalogus eorum qui baptisati sunt un parochia de Vesicqe. (1732-1752)

nr 6. Cata logus eorum qui obierunt in parochia de Velsicq. (1731-1780)

nr 7. Liber conjugatorum in parochia de Velsicq. (1731-1781)

nr 8. Doopakten. (1752-1777)

nr 97. Alfabetische klapper op de parochieregisters.

Velzeke-Ruddershove.
nr 2. Prijzen van rogge. (1735-1745)
nr 38. Armenrekeningen. (1721-1729)
nr 39. Armenrekeningen. (1731-1740)
nrs 51-52. Staten van goed. (1718-1757)
nr 82. Verslagen van gerechtelijke onderzoeken en van getuigenverhoren.

B. **Gedrukte bronnen.**
Placcaetboek van Vlaanderen, dl IV, Brussel, 1740.
Vonnissen, verleent binnen de Stadt Aelst, ten laste van menigvuldige moordenaeren, dieven, vagebonden ende andere quaetdoenders, op het vervolg van de Collegien der Casselrijen ende Landen van Cortrycke, Audenaerde, Aelst ende Dendermonde, begonnen 7. Ochtober 1748 ende ge-eyndigt 14. December daer naer. Gent, z.d.

II. WERKEN.
Annuaire de la noblesse de Belgique, Brussel, 1851, jrg V, p. 192.
BOON, L.P. *De bende van Jan De Lichte.* Erembodegem, 1957.
BOON, L.P. *De zoon van Jan de Lichte,* Erembodegem, 1961.
BOUMANS, R. *De militairen in de 16e, 17e en 18E eeuw. -Flandria Nostra. Ons land en ons volk, zijn standen en beroepen door de tijden heen.* Red. J.L. BROECKX - C. DE CLERCQ e.a. Dl. V, Antwerpen-Brussel-Gent-Leuven, 1960.
BOVIJN, M. *Het "handboek" van Joannes Moens (Herzele 1725-1755) - Jaarboek van de Zottgemse Culturele kring,* 1969-1971.
BRAEKMAN, W. *Over en om Jan De Lichte en de zijnen. -Oostvlaamsche Zanten,* jrg. 43, 1968, 4, p. 110-115.
BROUWER J. DE. *Demografische evolutie van het Land van Aalst (1570-1800).* Pro Civitate, nr. 18, 1968.
BROUWER, J. DE. *Bijdrage tot de geschiedenis van de kerkelijke instellingen en het godsdienstig leven in het Land van Aalst tussen 1621 en 1796.* z.p., z.d.
BROUWER, J. DE. *Herbergnamen in het Land van Aalst vóór 1780. - Het Land van Aalst,* Aalst, 1952, jrg IV, 1, p. 36-46.
COPPEJANS - DESMEDT, H. *Prijzen te Zottegem (1682-1793).* - C. VERLINDEN. *Dokumenten voor de geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant,* dl. II: *XIV-*

XIX eeuw. Brugge, 1965.
COURTEAUX, F. 1. *Galg en galgenaas... te Aalst.* 2. *De bende van Jan De Lichte.* 3. *Jan De Lichte. - Het Land van Aalst,* Aalst, 1961, 13, p. 289-293.
DAMME, H. VAN. *Het economische leven te Geraardsbergen van 1714 tot 1740.* Licentiaatsverhandeling. Leuven, 1962.
DEPORTEMONT, A. *Recherches historiques sur la ville de Grammont en Flandre.* Gent, 1870.
P. DEPREZ. *Graanprijzen te Gent en te Deinze in groten Vlaams (1555-1795).* - C. VERLINDEN. *Dokumenten voor de geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant (XV - XVIII eeuw).* Brugge, 1959.
P. DEPREZ. *De boeren: de 16e, 17e en 18e eeuw. - Flandria Nostra. Ons land en ons volk, zijn standen en beroepen door de tijden heen,* Red. J.L. BROECKX - C. DE CLERCQ e.a. Dl. I, Antwerpen - Brussel - Gent - Leuven, 1960.
DOMMISSE, J. *De republiek van 1747-1766. - Algemene geschiedenis der Nederlanden.* DL. VIII: *De revolutie tegemoet (1748-1795).* Red. J.A. VAN HOUTTE. Zeist-De Haan, 1955.
ERIS, V. *Geschiedenis van Geraardsbergen,* Gent, 1911.
GEYL, P. *Geschiedenis van de Nederlandse stam.* Antwerpen, 1962.
GOYENS, M. *Lotgevallen van het Grauwzustersklooster te Velsicke (1344-1896).* Gent, 1897.
HANDERS, J. *Van Criminele saken ende quade feyten (ernst en zotternij in het oud recht.* Hasselt, 1961.
HERMESDORF, B.H.D. *De herberg in de Nederlanden, Assen, 1957.*
HOORENBEEK, H. VAN. Jan De Lichte en zijn zwarte roversbende. Antwerpen, 1970.
HOUTTE, J.A. VAN. Economische en sociale ontwikkeling van het zuiden (1609-1748). - Algemene geschiedenis der Nederlanden. Dl. VII: *Op gescheiden wegen (1648-1748).* Red. J.A. VAN HOUTTE. Zeist-De Haan, 1954.
HOUTTE, J.A. VAN. *Geschiedenis van de nieuwe tijd.* Leuven, 1973.
HUISMAN, M. *La Belgique commerciale sous l'empereur Charles VI. La Compagnie d'Ostende.* Brussel-Parijs, 1902.
LEFEVRE, J. *De Zuidelijke Nederlanden* (1700-1748). - *Algemene geschiedenis der Nederlanden.* dl. VII: *Op gescheiden wegen (1648-1748).* Red. J.A. VAN HOUTTE, Zeist-De Haan, 1954.

LENDERS, P. *De politieke crisis in Vlaanderen omstreeks het midden der achttiende eeuw. Bijdrage tot de geschiedenis der Aufklaerung in België. - Verhandelingen van de koninklijke Vlaamse Academie voor wetenschappen, letteren en schone kunsten van België. Klasse der letteren.* nr 25, Brussel, 1956.
LIMBURG-STIRUM, T. DE. *Coutumes des Pays et Comté de Flandres,* Brussel, 1878.
MONBALLYU, J. *De gerechtelijke bevoegdheid van de schepenbanken in de Nederlanden tijdens de middeleeuwen en de moderne tijden.* Leuven, 1974-75.
N.N. *Velzeke in de jaren 1725 à 1750. - Jaarboek van de Zottgemse Culturele Kring,* 1955-56, p. 36-38.
PADUWA, E. DE. *Bargoens of dieventaal. - Brabantse folklore,* 1923, 13, p. 69-71.
PIOT, C. *Le règne de Marie-Thérèse dans les Pays-Bas Autrichiens.* Leuven, 1874.
PIRENNE, H. *Histoire de Belgique.* Brussel, 1920.
PLAS, L. *Bladen uit de geschiedenis van Ninove.* Ninove, 1890.
POEL, D.C. VAN DER. *Hoofdlijnen der economische en sociale geschiedenis.* Utrecht, 1953.
POORTEN, W. VANDER. *Zoektocht naar de schat van Jan De Lichte. - Oostvlaamsche Zanten,* 1968, dl. 2-3, p. 83.
POTTER, F. DE - BROECKAERT, J. *Geschiedenis van de gemeenten der provincie Oost-Vlaanderen,* reeks 5, arrondissement Aalst, dl. V: *Velzeke-Ruddershoeve,* Gent, 1900.
PYPERS, J. *Schetsen uit Aspelare.* Aspelare, 1967.
SABBE, E. *De Belgische vlasnijverheid. - De Zuid-Nederlandse vlasnijverheid tot het verdrag van Utrecht (1713).* dl. I, Brugge, 1943.
SCHIEDER, T., WAGNER, F. e.a. *Handbuch der Euripäischen Geschichte. Dl. IV: Europa im zeitalter des Absolutismus und der Aufklärung.* Stuttgart, 1968.
SCHOLLIERS, E. *Lonen te Gent (XV-XIX eeuw).* - C. VERLINDEN. *Dokumenten voor de geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant,* dl. II: XIV-XIX eeuw. Brugge, 1965.
SCHRIJVER, R. DE. *Vraagstukken uit de geschiedenis van de Nederlanden.* Leuven, 1976.
SIMONS, G. *Jan De Lichte, leider van een dievenbende. -Nationaal biografisch woordenboek,* dl. IV, Brussel, 1970.
SIMONS, G. *Leven en bedrijf van een achttiende-eeuwse misdadiger: Jan De Lichte. In de geschiedenis en in de volks-*

kunde. -*Oostvlaamsche Zanten,* jrg XLIII, 1962, 1, p. 26-40.
SIMONS, G. *Leven en bedrijf van een achttiende-eeuwse misdadiger: Jan De Lichte. In de geschiedenis en in de volkskunde.* -*Oostvlaamsche Zanten,* jrg XLIII, 1968, 2-3, p. 95-107.
TERNEST, E. *Jan De Lichte en zijne bende, naar de echtste bronnen bewerkt.* Gent, 1882.
Un quart de siècle de recherche historique en Belgique (1944-1968). Red. J.A. VAN HOUTTE. Leuven, 1970.
VANGASSEN, H. *Geschiedenis van Ninove,* Ninove, 1959.
VERMAUT, J. *Merkuriale van de abdij van Ename (markt Oudenaarde) (1587-1793).* - C. VERLINDEN. *Dokumenten voor de geschiedenis van prijzen en lonen in Vlaanderen en Brabant (XV-XVIII eeuw).* Brugge, 1959.
VERSTAPPEN, J. - SIMONS, G. *Roversbenden in Vlaanderen.* Blankenberge, z.d.
WACHTER, L. DE. *Repertorium van de vlaamse gouwen en gemeenten. (Heemkundige dokumentatie 1800-1940).* Antwerpen, 1948.
WERVEKE H., VAN. *Demografische problemen in de Zuidelijke Nederlanden (17e en 18e eeuw).* - *Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie voor wetenschappen, letteren en schonen kunsten van België. Klasse der letteren.* XVII, nr 1, 1955.
WERVEKE, H. VAN. *Vlaanderen in de 17e en 18e eeuw.* -*Geschiedenis van Vlaanderen,* dl. V. Antwerpen - Brussel, 1940.

LICENTIEVERHANDELINGEN 1980-81.

GOUTTENEGRE (A.). *Les plans cadastraux de P.C. Popp: critique et apports pour l'histoire rurale. Exemple: quelques communes du canton de Jodoigne.* ULB.

BAUTERS (D.). *De herkomst, opleiding en toekomst van de leerlingen in het katholiek middelbaar onderwijs: casus: Het Jozefietencollege te Melle (1837 -1914).* RUG.

MERTENS (I.). *Prostitutie in Vlaanderen. Een sociografische-demografische benadering, 19e eeuw - begin 20e eeuw.* RUG.

REETS (E.). *Vergelijkende studie van de zuigelingensterfte in Oost- en West-Vlaanderen (begin 19de eeuw).* RUG.

SANTY (F.). *Zuidnederlandse afgevaardigden in de Tweede Kamer (1815-1818). Hun politieke houding en hun sociale achtergronden.* KUL.

VAN DEN DRIESSCHE (P.). *Een benadering van de evolutie van het seksueel gedrag in Vlaanderen tussen 1920 en 1960.* RUG.

VAN ROSSEM (B.). *Het VNV in het arrondissement van Aalst, 1933-1940.* RUG.

PIETERAERENS (M.). *De Sint-Adriaansabdij te Geraardsbergen: een bouwgeschiedenis.* RUG. Hiervan zal weldra in ons tijdschrift een synthese verschijnen.

G.V.B.

ALGEMEEN

ART (J.). *Nataliteit en onwettige geboorten: een onontgonnen onderzoeksterrein.* Bijdragen tot de geschiedenis, 55e jg., 1972, p. 3-30.

De auteur baseerde zich hoofdzakelijk op uitgegeven bronnen om het aantal geboorten en het aantal onwettige geboorten aan elkaar te toetsen. Dit gebeurde voor het bisdom Gent en omvat de periode 1835-1914. In bijlage worden van elke gemeente van het bisdom Gent de cijfergegevens medegedeeld.

H.V.I.

BAUTERS (P.) en BUYSSE (R.). *De Oostvlaamse watermolens, Inventaris 1980.* Kultureel Jaarboek voor de provincie Oost-Vlaanderen. Bijdragen. Nieuwe reeks. Nr.11. Gent, 1980, 197 p.

Op advies van de provinciale molencommissie heeft het provinciebestuur van Oost-Vlaanderen opdracht gegeven een grondige beschrijving op te stellen - landschappelijk, technisch, uitwendig, inwendig - van de nog resterende Oostvlaamse watermolens. P.Bauters en R.Buysse, de twee eminentste molinologen van de provincie, hebben deze opdracht schitterend vervuld. De inventaris van de eenenvijftig Oostvlaamse watermolens is niet alleen uitgegroeid tot een nauwkeurige beschrijving van de diverse aspecten van de watermolens, maar ook en vooral tot een waardevol beleidsdocument voor de overheid.

Ter plaatse werd vooreerst de administratieve, geografische, juridische en sociale toestand van de molen nagegaan. Op het terrein zelf werd de uitwendige toestand van de molen opgenomen, waarbij veel aandacht werd besteed aan de landschappelijke situering van de molen. De studie van de inwendige toestand ging o.m. naar typische architecturale karakteristieken, naar eventuele sporen van vroegere afgeschafte bestemmingen, naar de inrichting en de bestaande uitrusting. Van elke molen werden ten slotte, zowel binnen als buiten, prachtige fotografische opnamen gemaakt.

Van volgende gemeenten uit het land van Aalst werden de molens in deze prachtige inventaris beschreven: Aaigem, Balegem, Bambrugge, Bavegem, Borsbeke, Denderwindeke, Elene, Elst, Erembodegem, Erpe, Etikhove, Gontrode, Herzele, Hundelgem, Iddergem, Impe, Kwaremont, Leupegem, Maarke-Kerkem, Massemen, Mater, Meerbeke, Melden, Mere, Michelbeke, Moortsele, Munkzwalm, Nederbrakel, Nederzwalm-Hermelgem, Ottergem, Roborst, Ronse, Schellebelle, Schorisse, Sint-Denijs-Boekel, Sint-Lievens-Houtem, Sint-Maria-Latem, Strijpen, Velzeke-Ruddershove, Viane, Welden, Wichelen, Zarlardinge.

S.D.L.

BOGAERTS (A.M.). *Repertorium der Dominikanen in de Nederlanden.* Deel I: *Antwerpen - Lier.* Leuven, 1981, XXXIX + 443 blz.

Dit 19e deel van de *Bouwstoffen voor de geschiedenis der Dominikanen in de Nederlanden* wil een korte levensschets geven van alle dominikanen uit de kloosters in de Nederlanden vanaf de eerste stichtingen in de 13e eeuw tot aan hun verdwijning hetzij op het einde van de 16e eeuw, hetzij tijdens de Franse Omwenteling.

Dit werk wil tevens een naslagwerk zijn, een soort biografisch woordenboek.

In het eerste deel komen 920 personenn voor, allen chronologisch op sterfdatum gerangschikt soms in korte notities soms ook in lange artikelen volgens het belang der personen of de teruggevonden dokumenten. Tevens wordt het werk afgesloten met een alfabetische lijst van de dominikanen.

Ofschoon het eerste deel de kloosters van Antwerpen en Lier behandelt en Het Land van Aalst voornamelijk verbonden was met de kloosters van Brussel en Gent, dan toch hebben we er enkele gegevens gevonden, die nuttig zijn voor onze streek.

Zo werd Dominicus, Aegidius van den Prieele, in 1529 te Aspelaere geboren, dominikaan van het klooster te Antwerpen. Tijdelijk verbleef hij ook in het klooster van Rijsel en Zierikzee, waar hij subprior en novicenmeester was. Nadien keerde hij terug naar het klooster van Antwerpen, waar hij stierf in 1579. Van deze monnik zijn nog vijf werken bekend en bewaard die handelen over allerlei godsdienstige thema's.

De dominikanen Perus Hoochstraeten en Joannes Scrieck, deze laatste afkomstig uit Lier, ontvingen hun kleine wijdingen te Aalst op 7 en 8 juni van het jaar 1566 en niet te Antwerpen, wat wellicht moet verklaard worden door de toenmalige politiek-militaire troebelen (Beeldenstorm).

Met belangstelling kijken we uit naar de publicatie van n° 20 met de kloosters uit Brugge, Gent en Ieper en van n° 21 met de kloosters van Brussel (met het vicariaat te Atembeke-Moerbeke), Leuven, Mechelen en 's Hertogenbosch.

G.V.B.

BONTE (M.). *Oorkonden tot 1500 bewaard op het stadsarchief te Oudenaarde.* Handelingen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Oudenaarde, van zijn Kastelnij en van den Lande tusschen Maercke en Ronne. Deel XX, 1e aflevering. Oudenaarde, december 1980, p.69-94.

Deze bijdrage is een eerste inventarisatie van de charters, die in het stadsarchief te Oudenaarde worden bewaard: Marga Bonte regesteert hierin de perkamenten oorkonden die vóór 1500 werden opgesteld. Zeer goede regesten van 94 oorkonden die betrekking hebben op Bevere, Eine, Elst, Ename, Etikhove, Gent, Kerkem, Mater, Michelbeke, Nukerke, Oudenaarde, Pamele, Ronse, Schorisse, Sint-Maria-Horebeke, Welden, Zegelsem, Zwalm, en op verscheidene lokaliteiten en personen van buiten het Land van Aalst.

S.D.L.

DECRITS (M.). *Het Tenement van Inde in de Belgische Familiearchieven.* Annalen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde, XXVIII-1979, p.71-99.

Volledig overzicht van alle stukken m.b.t. het Tenement van Inde die voorkomen in de familiearchieven, berustend in de Rijksarchieven in België. Worden hierin vermeld, met aanduiding van de soort bronnen + vindplaats: Amougies, Anseroeul, Arc-Ainières, Celles, Deux-Acren, Ellezelles, Elst, Ghoy, Isières, Kain, Molenbaix, Nederbrakel, Nieuwenhove, Popuelles, Ronse, Russeignies, Sint-Kornelis-Horebeke, Steenhuize-Wijnhuize, Thoricourt, Velaines, Wodecq en Zandbergen. Vooral veel documenten i.v.m. Thoricourt en Zandbergen komen in die familiearchieven voor.

S.D.L.

DELTAND - DE HENNIN DE BOUSSU WALCOURT (*de heer en mevrouw L. - R.) met de medewerking van DELCOURT (E.H.A.). Histoire de la Seigneurie de Lestriverie et de son château à Bois-de-Lessines et quelques notes historiques concernant les localités de la Terre des Débats.* CECUCO (Flobecq), 1980, 148 blz., gestencild.

In 1963 werd op het kasteel "Lestriverie" te Lessenbos toevallig een indrukwekkende hoeveelheid archiefstukken ontdekt. Het fonds bevatte een schat aan gegevens m.b.t. de lokale religieuse, sociale, economische, juridische, militaire en administratieve geschiedenis. In afwachting dat binnenkort de analytische inventaris van dit archief wordt gepubliceerd, hebben de heer en mevrouw Deltand, in samenwerking met E.H. A. Delcourt, een bekende figuur in het culturele leven van Noord-Henegouwen, een indrukwekkende gestencilde studie uitgegeven over de zeer oude en uitgestrekte heerlijkheid "Lestriverie". Eerst wordt Lessenbos gesitueerd in de "Terre des Débats", het eeuwenlang betwiste gebied gelegen op de grens van Vlaanderen en Henegouwen, en wordt uitgeweid over de rol die de heren van Pamele - Oudenaarde er tijdens de 13e eeuw hebben gespeeld. Volgen dan de hoofdstukken over het leven op de heerlijkheid, beschouwd vanuit verscheidene oogpunten, over de familie- en plaatsnamen, over de heren van "Lestriverie". Daarna wordt het kader verruimd tot geheel Lessenbos (en soms tot de voormalige "Terre des Débats") met een beschrijving van de belangrijkste historische gebeurtenissen, van de kerkelijke en wereldlijke gebouwen, van de socio - economische

toestanden en een laatste afzonderlijk hoofdstuk wordt zelfs gewijd aan de meest beroemde inwoners van Vloesberg en omgeving. Uitgebreide indices vergemakkelijken het raadplegen van deze uitvoerige studie.

S.D.L.

DEVOS (P.), JOOS (B.) en LEROUGE (W.). *Kultuurpatrimonium. Beschermde monumenten, stadsgezichten en dorpsgezichten.* Kultureel Jaarboek voor de Provincie Oost-Vlaanderen 1979. Uitgave Provinciebestuur Oost-Vlaanderen, Kulturele Dienst, Bisdomplein 3, 9000 Gent, p.199 - 243.

In 1979 werden in de provincie Oost-Vlaanderen bij Koninklijk Besluit 19 gebouwen als "monument" beschermd, terwijl hun omgeving als dorps- of stadsgezicht werd afgebakend. In het voormalige Land van Aalst zijn dit de Sint-Gertrudiskerk en het Kapittelhof midden de dorpskom van Appelterre (Ninove), de stenen korenwindmolen, de "Klepmolen" op de wijk Bierman te Balegem (Oosterzele), de stenen windmolen aan de Holleweg te Elene (Zottegem), de dorpskom van Godveerdegem (Zottegem), de hoeve aan de Diepeweg nr. 4 met onmiddellijke omgeving te Grotenberge (Zottegem), het perceel met de romp van de stenen windmolen aan de Leenstraat te Grotenberge (Zottegem), het Hof te Wassenhove te Grotenberge (Zottegem), de dorpskom van Sint-Goriks-Oudenhove (Zottegem), De Sint-Andreaskerk en haar onmiddellijke omgeving te Strijpen (Zottegem), het Hof ter Linden te Velzeke (Zottegem), oude delen van het Grauwzusterkloster met kapel en het Schaliënhof te Velzeke (Zottegem). Van elk beschermd gebouw wordt een korte beschrijving gegeven in het 8ste hoofdstuk van het Kultureel Jaarboek onder de titel "Kultuurpatrimonium".

S.D.L.

D'HAESE (J.). *60 Kunstenaars uit Latem en de Leiestreek. Catalogus van de gelijknamige tentoonstelling, gehouden in de St.-Audomaruskerk te Vinkem - Beauvoorde in 1981.* Oudenaarde, 1981, 40 blz.

Jan D'Haese, de in Aalst geboren en er tot 1951 verblijvende dichter en kunstcriticus, stond niet alleen in voor de selektie van de kunstwerken maar ook voor de samenstelling van de catalogus van de tentoonstelling die in juli en augustus 1981 werd gehouden. Deze tentoonstelling zelf was een organisatie van het opbouwwerk "IJzerstreek".

Jan D'Haese heeft 60 kunstenaars uitgekozen, die kortere of langere tijd in St.-Martens-Latem of onmiddellijke omgeving woonden. Aldus selecteerde hij een werk van Valerius de Saedeleer (Aalst 1867 - Leupegem 1941), *Vlaamse Hoeve,* olie op doek; een werk van Jules De Coster (Geraardsbergen 1883 - Gent 1972) met als titel *Stilleven* eveneens een schilderij op doek en één werk van Maurits Schelck (Aalst 1907 - Gent 1978) met het doek *Bos in de Herfst.*

Valerius de Saedeleer verbeef te Latem in 1893 en van 1898 tot 1908, terwijl Jules De Coster zowel te Astene, te Deinze als te Deurle verbleef en Maurits Schelck te Latem vanaf 1962. Tevens verbleef deze laatste ook een tijdje te Deurle.

G.V.B.

GADEYNE (G.). *Inventaris van het archief van het Sint-Margriet-hospitaal te Schorisse (Maarkedal).* Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën - Rijksarchief te Ronse Brussel 1979, 65 p.

Het voormalige St.-Margriethospitaal te Schorisse werd rond 1416 gesticht door Arnoud VI van Gavere en zijn echtgenote Isabelle van Gistel, heer en vrouw van Schorisse. De arme voorbijgangers kregen er één nacht onderdak en viermaal per dag soep met brood. Alleen de zieken mochten er langer blijven. Tijdens de oorlogsjaren diende het hospitaal ook herhaaldelijk om soldaten te herbergen. Het klooster was klein (7 à 11 nonnen) en leefde hoofdzakelijk van het eigenhandig landbouwwerk op de 15 ha. die het bezat. In de 17e eeuw werd er ook onderwijs verstrekt (soms met internaat) aan meisjes, sporadisch aan jongens. Van dit archieffonds wordt nu door de Ronsese rijksarchivaris een gedetailleerde en overzichtelijke inventaris aangeboden, met historische inleiding en alfabetische klapper. Behalve Schorisse, treft men ook veel documentatie aan over Horebeke, Brakel, Maarkedal, e.a.

S.D.L.

GADEYNE (G.). *Tarieven voor medische prestaties in Oost-Vlaanderen (1803-1820).* Annalen van de Geschied- en Oudheidkundige Kring van Ronse en het Tenement van Inde, XXVIII-1979, p.199-215.

Na een inleiding over enkele medische tarieven uit de Franse en de Hollandse tijd publiceert de auteur een zeer gedetailleerd tarief door de Oostvlaamse Provinciale Geneeskundige Commissie

voorgesteld op 22-juli 1820. Deze bijdrage is interessant voor de geschiedenis van de genees- en van de heelkundige wetenschap en vernieuwend voor de sociale geschiedenis van het geneeskundig beroep. In dit laatste verband zij er b.v. op gewezen dat in dit tarief geen eenvormige lonen werden voorgesteld, maar telkens drie, volgens de sociale stand van de patiënt.

S.D.L.

GADEYNE (G.). *Kapittelkerk en parochiekerken van Ronse; Inventarissen van archieven van kerkfabrieken (Oud Regiem).* Deel II Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de provinciën - Rijksarchief te Ronse Brussel, 1979, 497 p.

Een omvangrijke (ca. 500 blz.) en zeer gedetailleerde inventaris, overzichtelijk geordend volgens de regels van de archivistiek en voorzien van uitvoerige chronologische ontledingen van de oorkonden en belangrijke cartularia (1089-1713). De alfabetische klapper op persoons- en zaaknamen maakt snelle informatie mogelijk.

Het voornaamste en meest uitgebreide fonds is uiteraard dat van het St.-Pieters- en Hermeskapittel, dat zich in de 10e eeuw opwierp als erfgenaam van de Merovingische St.-Pietersabdij te Ronse, en zich aldus rechten en tienden toeëigende in Amougies, Anseroeul, Celles, Elzele, Elst, Ghoy, Hundelgem, Michelbeke, Nederbrakel, Rozenaken, Wodecq, e.a.

Een belangrijk element uit deze erfenis vormden de relikwieën van St.-Hermes, waardoor Ronse een vermaarde bedevaartplaats werd voor geesteszieken; het register van de pelgrims (1670-1966) is een zeldzaam document. Ook de *acta capitularia* bevatten gegevens over de bescherming en de behandeling van de mentaal gestoorden te Ronse. De processie van 33 km. met de relikwieën van voornoemde heilige, Fiertel genaamd (naam later geüsurpeerd door profane ommegangen in omliggende gemeenten), is een van de weinige die in hun middeleeuwse vorm, mengsel van volksdevotie en folklore, de Contrareformatie overleefden.

In de zeer nuttige inleiding gaat de auteur niet alleen in op de geschiedenis van het archief en de verantwoording van de ordening, maar verheldert ook heel wat duistere punten uit de complexe geschiedenis van Ronse, alsook betreffende de verhoudingen tussen het kapittel, zijn twee parochiekerken en de wereldlijke overheid. Bovendien wordt ook een inzicht gegeven in het organigram en het economisch beheer van het kapittel. Kortom, een modelinventaris in het genre, waarvan de prijs (1250 fr.) helaas niet in ieders bereik ligt.

S.D.L.

Heuristiek en methodologie van de dorpsgeschiedenis. Colloqium ingericht door de sectie geschiedenis van de V.U.B. in samenwerking met het centrum Sociale structuren en economische conjuncturen op zaterdag 28-10-1978. Uitgegeven door Prof. Dr. R. De Bock-Doehaerd en Prof. Dr. J. Baerten, Pleinlaan 2, 1050 Brussel.

De serie publicaties begonnen bij Prof. Dr. J. Dhondt (1) en voortgezet met de delen over de plaatselijke geschiedschrijving (2) kent nu een vervolg met het bovengenoemde werk. Het voorlichten van de plaatselijke vorsers over de huidige strekkingen en problemen in de geschiedkundige vorsing kan slechts toegejuicht worden. Deze vorsers kunnen in dit werk voldoende inspiratie vinden om hun werk op plaatselijk vlak uit te diepen en uit te breiden om zodoende een bijdrage te leveren tot het oplossen van probleemstellingen op regionaal en zelfs op supra-nationaal vlak.

De bijdragen, in deze publicatie opgenomen, zijn de teksten van de lezingen op hogernoemde datum gehouden. Daardoor wijkt het werk af van de publicaties van het Gemeentekrediet van België.

De bijdragen zijn erg heterogeen. Er zijn nl. uiteenzettingen; probleemstellingen, kritische bronbesprekingen en voorbeelden hoe bepaalde bronnen kunnen verwerkt en bewerkt worden.

Het referaat van Prof. Dr. J.L. Van der Gouw zouden we bij de uiteenzettingen willen onderbrengen. Deze belichtte de taak van de provinciale archiefinspectie in Nederland. In Nederland startte men o.m. met de oprichting van streekarchivariaten waar verscheidene gemeenten hun archief in onderbrachten en waar een bevoegd archivaris er de zorg van waarneemt.

Onder probleemstellingen rangschikken we de bijdragen van Prof. Dr. J. Hannes: Het analfabetisme sociaal bekeken, en Prof. Dr. C. Lis: Enkele kanttekeningen bij het historisch onderzoek naar de relaties tussen stad en platteland. Deze laatste stelde dat het platteland steeds door de steden sociaal en economisch werd onderdrukt. Deze bijdrage is een "must" voor lokale historici.

De kritische bronbesprekingen helpen bij het gebruik van de bronnen en duiden de lacunes, en de mogelijheden voor bewerking, ervan aan.

Dr. J.P. Peeters, Bronnen betreffende de dorpsfinanciën tijdens het Ancien Régime.

Dr. C. Bruneel, Quelques chausse-trapes d'une source apparrrement bien connue, les registres paroissiaux.

Prof. Dr. J. Hannes, Fiscale bronnen, 19e eeuw.

Dr. J. Art, Landelijke religiositeit in Vlaanderen (19e-20e eeuw).

Enkele bronnen.

Twee uitgewerkte voorbeelden over het gebruik van een bepaalde bron zijn:

Dr. F. Daelemans, Gegevens over het beste kasteel en hun gebruik voor de sociale geschiedenis. Voorbeeld Herzele.

Dra. P. Vanden Eeckhout-Scholliers, De patentbelasting als meter van de commerciële en industriële dorpsactiviteit in de 19e eeuw.

Alle bijdragen munten uit door hun hoge wetenschappelijke waarde. Als enig nadeel moeten we de leesbaarheid van sommige bijdragen aanhalen. Alhoewel in wezen bedoeld voor plaatselijke vorsers richt het taalgebruik zich meer op geschoolde historici. Voor het Land van Aalst worden volgende plaatsen vernoemd nl. Herzele en Liedekerke.

Aan te raden!

(1) DHONT J., Enige taken voor plaatselijke vorsing. Oostvlaams verbond van de kringen voor geschiedenis, voorlichtingsreeks nr. 14. Gent, 1953.

(2) ARNOULD M.-A., e.a. De plaatselijke geschiedschrijving. Wenken voor vorsers. Herziene uitgave, 1966.
Id., De plaatselijke geschiedschrijving. Leidraad voor de auteurs, aanvullingen I, 1969.

Beide zijn uitgegeven door het Gemeentekrediet van België. Historische uitgaven Pro Civitate, reeks in 8°, nrs. 1 en 22.

H.V.I.

LAMARCQ (D.). *Armoede en armenzorg in het Land van Aalst in 1795.* Oostvlaamse Zanten, jg. LVI, 1981, nr. 1, p. 3-26.

De studie van de armoede op het platteland in de preindustriële periode staat nog in haar kinderschoenen. Cijfermateriaal dienaangaande is quasi onbestaande. Met genoemd artikel werd getracht een aantal statistische gegevens samen te brengen met betrekking tot de armoede in het Land van Aalst op het einde van de XVIIIe eeuw (1795). Voor 105 parochies vinden we het aantal steungenietende armen terug. Alle gegevens werden onderling vergeleken, in kaart gebracht, procentueel uitgedrukt t.o.v. de totale bevolking e.d. Ook de gemiddelde omvang van de steunverlening werd onderzocht. Naast cijfermateriaal werd ook aandacht besteed aan de visie van de tijdgenoot t.o.v. de armoede. Deze bijdrage is duidelijk bedoeld als een eerste kennismaking met de problematiek van de armoede op het platteland. De interpreta-

tie van de gegevens werd (vooralsnog) bemoeilijkt bij gebrek aan referentiemateriaal.

S.D.L.

LAMARCQ (D.). *De bende en Jan de Lichte, volgens de processen van 1748.* Jaarboek van de Zottegemse Culturele Kring, 1977 - 1978, p. 13 - 64 (+ 95 blz.).

Steunend op archiefbronnen en op degelijke vakliteratuur heeft de auteur gepoogd, en met succes, een klaardere en juistere kijk te krijgen op de beruchte, beroemde, wreedaardige of sympathieke figuur Jan de Lichte. Van een echte bende kan men moeilijk spreken, omdat er geen centrale leider was; wel was er een harde kern van een 40-tal actieve misdadigers. Op 28 september 1748 werden na een algemene klopjacht een groot aantal verdachten aangehouden en naar Aalst gevoerd. Uit de ondervragingen - het "scerp examen" en de "question extraordinaire" - blijkt dat de meesten niet konden lezen noch schrijven, geen vaste woonplaats hadden, recidivisten waren die reeds als dief of bedelaar waren veroordeeld, en dat sommigen tot de armsten van de maatschappij behoorden.

Tijdens deze processen werden niet minder dan 180 misdrijven bekend, waarvan 7 moorden en 6 moordpogingen. De straffen varieerden tussen de tentoonstelling aan de schandpaal, brandmerking, geseling, verbanning, dwangarbeid in de galeien, ophanging en radbraking (de straf o.a. voor Jan de Lichte). D. Lamarcq weidt verder nog uit over de ondervragers, vooral over een zekere P.F. Pijcke, heer van Idegem, over de efficiëntie van de verbanning als straf en over het Bargoens of dieventaal. Enkele bijlagen en de integrale uitgave van de uitgesproken vonnissen besluiten deze boeiende studie.

S.D.L.

NUYTTENS (M.). *Inventaris van het archief van de abdij van Ename.* Algemeen Rijksarchief en Rijksarchief in de Provinciën - Rijksarchief te Ronse. Brussel, 1980, 353 p.

Aan de zeer belangrijke benedictijnerabdij van Ename werden tot nu toe wel een aantal studies gewijd - uitstekend gesynthetiseerd door Prof. Dr. L. Milis in een in 1977 verschenen bijdrage voor het "Monasticon Belge" -, maar de definitieve inventarisatie van het eigenlijke archieffonds liet nog altijd op zich wachten. Vroegere vorsers moesten zich behelpen met een oude handschriftelijke, niet logisch gestructureerde en oppervlakkige inventaris;

thans wordt aan de historici een wetenschappelijk modern en efficiënt werkinstrument ter beschikking gesteld.

Ename, aan de rechter Schelde-oever gelegen, speelde al vroeg een rol op militair en economisch gebied. In 1063 werd daar een benedictijner-gemeenschap gesticht door de Vlaamse graaf Boudewijn V. In de 11de en 12de eeuw reeds kende de abdij een aanzienlijke expansie; vanaf 1139 waren de monniken gehuisvest in een nieuw en ruim gebouw in Romaanse stijl. Na deze eerste bloeiperiode volgde een tijdperk van materieel en moreel verval. Periodes van bloei en verval zouden zich aldus gedurende de hele bestaansperiode van de abdij opvolgen. Bij het begin van de 16de eeuw werd een poging ondernomen om uit de morele impasse te geraken door aan te sluiten bij de Congregatie van Bursfeld. In de loop van diezelfde eeuw kreeg de abdij het zwaar te verduren door de beeldenstorm en godsdienstroebelen. In 1627, onder het abbatiaat van Hugo van Enghien, sloot de abdij aan bij de Congregatie van Vrije Benedictijnerabdijen in de Nederlanden. Gedurende de 18de eeuw speelden enkele abten van Ename ook een vooraanstaande rol op politiek gebied, hetzij als afgevaardigde van de geestelijkheid bij de Staten van Vlaanderen, hetzij als lid van de Raad van State. De abdij werd afgeschaft in 1795.

De inventaris van het archief van de abdij van Ename bevat vijf grote delen: de abdij in het algemeen; documenten betreffende het kerkelijke leven; documenten betreffende het openbare leven; documenten betreffende het goederenbeheer en stukken zonder merkbaar verband en varia. Het eerste deel bevat hoofdzakelijk de oude inventarissen, privilegies, cartularia, kronieken, stukken in verband met de geschiedenis van de abdij en briefwisselng. Het tweede deel bevat documenten betreffende de congregaties waarbij de abdij was aangesloten, de leden van de gemeenschap en de kerken waarvan de abdij het patronaatsrecht bezat (heel wat plaatsen in Oost- en West-Vlaanderen en in Henegouwen); het derde deel bevat stukken i.v.m. rechtspraak, de Raad van State en de Staten van Vlaanderen. De documenten betreffende het goederenbeheer beslaan het vierde en grootste deel van deze inventaris. In principe werd voor elk van de lokaliteiten waar Ename bezittingen had aandacht besteed aan de goederen, rechten en inkomsten, pachtcontracten en rechtspraak. Heel wat interessant materiaal werd teruggevonden van heerlijkheden van de abdij, waar wij het goederenbeheer van de instelling ook het best weerspiegeld vinden (Ename, Nederename, Hellebecq, Zullik, Oostrozebeke...). In een laatste deel van de inventaris werden stukken samengebracht die geen merkbaar verband betonen met het fonds.

S.D.L.

HET LAND VAN AALST —
REEDS VERSCHENEN JAARGANGEN.

Reeds verschenen jaargangen worden slechts verkocht per volledige jaargang à 400,- fr.Is de jaargang niet meer volledig in voorraad dan wordt 75,- fr. per nummer aangerekend.

De verzending gebeurt na storting van het verschuldigde bedrag op rekening nummer 001-0561340-77 van "Het Land van Aalst, Oude Jaargangen" Eikstraat 50, 9300 Aalst.

Alle jaargangen zijn nog in voorraad, uitgezonderd de onderstaande, waarvan nog slechts de aangeduide nummers beschikbaar zijn :

1949 (1) : nummer 6
1950 (2) : nummers 1-2-3
1951 (3) : nummer 6
1953 (5) : nummers 2-3-5
1954 (6) : nummers 2-3-4-5-6
1959 (11) : nummers 3-4-5
1961 (13) : nummers 2-3-4-5-6
1976 (28) : nummers 1-3-4-5-6

Volgende overdrukken zijn nog beschikbaar :

Agnes D'Hoker-Claeys : De omwenteling van 1789-1790 in het oosten en zuid-oosten van de provincie Vlaanderen - 1972 - 75,- fr.

Frans Couck : Familie Sonck te Denderleeuw en aanverwante Families - 1960 - 25,- fr.

J. Melckenbeeck : De Gemeentewapens van het Land van Aalst - 1954 - 100,- fr.

H. Vangassen : De Honger van Ninove - 1953 - 25,- fr.

Frans Couck : Buitenpoorters van Aalst - Periode 1552-1596 - Lede. 1968 - 25,- fr.

Albert Van Lil : Afstamming van Adriaan van Lil - 1957 - 25,- fr.

Marcel Cornelis : Buitenpoortersboeken van Geraardsbergen. 500,- fr. (los).

HET LAND VAN AALST

TWEEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT

Ere-Voorzitter : F. Courteaux

Ere-Bestuursleden : J. De Brouwer en A. Van Lil

Voorzitter : L. De Rijck

Ondervoorzitter : L. Robijns

Beheerder : G. Van Bockstaele, Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem
Tel. (091) 60 19 04

Redaktiesecretaris : S. De Lange

Verslaggever : B. Boel

Bestuursleden : M. Cock en H. Van Isterdael

**Redaktieadres, recensie, ruil- en bestellingen van oude jaargangen :
Cl. Uyttersprot, Eikstraat 50, 9300 Aalst.**

Het tijdschrift wordt uitgegeven met de steun van het Rijk en van het Provinciebestuur van Oost-Vlaanderen.

Prijs voor het Jaarabonnement :

Voor leden : 350 fr., steunende leden : 600 fr. en ereleden 1.200 fr. te storten op P.C.R. 000-0586911-61 «Het Land van Aalst», Bevegemstraat 14, 9620 Zottegem.

INHOUD VAN NUMMER 4-5 — 1981

S. DE FEYTER, De Bende van Jan De Lichte
— Inleiding 169
— Hoofdstuk I, De politieke en economische toestand 171
— Hoofdstuk II, Hiërarchie en leiding in de bende 173
— Hoofdstuk III, De sociale toestand van de bendeleden 183
— Hoofdstuk IV, De misdaden : voorbereiding en uitvoering 202
— Hoofdstuk V, Processen en Bestraffing 226
Besluit 239
Bibliografie 249
Licentieverhandelingen 1980 - 81 254